Handvogsteol 2

BETÆNKNING

VEDRØRENDE

KVINDERS UDDANNELSESPROBLEMER

Afgivet af
det under Kommissionen vedrørende kvindernes stilling i samfundet nedsatte udvalg om uddannelsesforholdene

DET JURIDISKE LABORATORIUM VED KØBENHAVNS UNIVERSITET
ex. 2

BETÆNKNING NR. 504
1968

s. L. MØLLERS BOGTRYKKERI, KØBENHAVN

Forord

Nærværende betænkning er den første udarbejdet af et af underudvalgene i Kommissionen vedrørende Kvindernes Stilling i Samfundet. Denne betænkning beskæftiger sig med problemer i forbindelse med uddannelse og erhvervs- og studievejledning, idet udvalget alene har haft til opgave at belyse det uddannelsesmæssige område.

En række synspunkter er ikke belyst i nærværende betænkning, selv om de har betydning for uddannelsesproblematikken, da kommissionens øvrige 6 underudvalg vedrørende henholdsvis arbejdsforhold, kvinders deltagelse i det offentlige liv, familiens og børnenes tilpasning, sociale forhold, sundhedsproblemer samt den generelle kønsrolledebat vil tage sig af disse spørgsmål, ikke mindst problemerne omkring hele kønsrollestillingen. Betænkningen er udarbejdet af udvalget vedrørende uddannelsesforholdene, men har været forelagt for kommissionens plenum, der har godkendt betænkningen i dens nuværende form.

København, oktober 1968

EDEL SAUNTE

Indholdsfortegnelse

Udvalgets kommissorium og medlemskreds 4

Kapitel I. Udvalgets forudsætninger 5
Kapitel II. Folkeskolen 8
Kapitel III. Gymnasiet 16
Kapitel IV. Erhvervsvejledningen 20
Kapitel V. Lærlingeuddannelsen 25
Kapitel VI. Nogle uddannelser inden for pleje- og omsorgssektoren 33
Kapitel VIL Lærer- og børnehavelæreruddannelsen 34
Kapitel VIII. Andre kommercielle og administrative uddannelser 37
Kapitel IX. Tekniske uddannelser 40
Kapitel X. Aldersgrænser 42
Kapitel XI. Mulighederne for at genoptage en afbrudt uddannelse 43
Kapitel XII. Højere uddannelser 44
Kapitel XIII. Uddannelsesmuligheder for kvinder, der alene har en 7-årig folkeskoleuddannelse 50
Kapitel XIV. Udvalgets konklusioner og forslag 59

Bilag 1A. 67
Bilag 1B. Befolkningen fordelt efter køn, alder og uddannelse 68
Bilag 2. Arbejdsgruppe vedrørende undervisningen i de praktiske fag i folkeskolens 7 første klasser 69
Bilag 3. Dansk Kvindesamfunds undersøgelse af en række skolebøger 76
Bilag 4. Redegørelse for udvalgets undersøgelse af studentereksamenskarakterer 79
Bilag 5. Foredrag af professor, dr. Esther M. Westervelt, Columbia-Universitetet 84
Bilag 6. De studerende ved seminarier fordelt efter alder og køn 87
Bilag 7. Oversigt over nogle uddannelser, for hvilke der gælder særlige aldersbetingelser 88
Bilag 8. Bestand og tilgang af studerende ved universiteterne og de højere læreanstalter 89
Bilag 9. Oversigt over love, anordninger, bekendtgørelser etc. vedrørende uddannelsesforhold gennemgået af udvalget 91

Litteraturfortegnelse 92

Udvalgets kommissorium og medlemskreds

I kommissoriet for »Kommissionen vedrørende kvindernes stilling i samfundet« hedder det: »Kommissionen bør overveje ændringerne i familiens forhold, specielt børnenes vilkår, under kvindernes stigende deltagelse i erhvervslivet, samt spørgsmålet om kvindernes uddannelse, anvendelse af uddannelsen, mulighederne for efteruddannelse, bl.a. for kvinder, der ønsker at vende tilbage til erhvervslivet, og om det er nødvendigt at åbne nye uddannelsesformer«.

Den 23. april 1965 nedsatte kommissionen bl.a. Udvalget vedrørende uddannelsesforholdene. Overlærer Lilly Helveg Petersen, indstillet som medlem af kommissionen af Det radikale Venstre, blev udnævnt til formand for udvalget, der i øvrigt fik følgende sammensætning:

Stud. mag. *Mette Bryld,* Socialistisk Folkeparti,
Kontorassistent *Irene Claussen,* Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund i Danmark,
Ekspeditionssekretær, nuværende kontorchef *Frida Horten,* tilforordnet af Undervisningsministeriet,
M.F. *Ellen Strange Petersen,* Det konservative Folkeparti,
M.F. cand. oecon. *Grethe Philip,* Det radikale Venstre,
Rigmor Pinstrup, De samvirkende danske Landboforeninger,
Kontorchef *Erik Tøttrup,* Dansk Arbejdsgiverforening,
Direktør, cand. jur. *Victor Vilner,* Kontor- og Handelsfagenes Arbejdsgiverforening, fra 1. juli 1966 Dansk Arbejdsgiverforening.

Som udvalgets sekretær blev beskikket sekretær, nuværende fuldmægtig i Handelsministeriet, *Kate Galle.*

I perioden 1. august 1965 - 3 1 . juli 1966 var stud. mag. Mette Bryld afløst af stud. mag. Birger Hansen som medlem af udvalget.

Med virkning fra 19. december 1967 er Mette Bryld udtrådt af Socialistisk Folkeparti, og har siden været personligt medlem af kommissionen.

Den 1. maj 1966 udtrådte kontorassistent Irene Claussen af udvalget.

Følgende sagkyndige har været udvalget behjælpelig ved deltagelse i udvalgets drøftelser:

Undervisningsinspektør /. *Bach*
Rektor *Vibeke Bjernum*
Adjunkt *Birthe Christensen*
Leder af erhvervsvejlederuddannelsen *Preben Christiansen*
Viceskoleinspektør *Meta Ditzel*
Børnehavepsykolog *Kalis Helweg-Nielsen*
Skoledirektør *Holger Knudsen*
Undervisningsinspektør *A. Søgaard-Jørgensen*
Undervisningsinspektør *Hanne Søndergård*
Erhvervsvejleder *Birta Valerius*
Kontorchef *E. Wingsøe.*

Medlem af kommissionen - translatør Guldborg Chemnitz har været til stede ved enkelte af udvalgets møder.

Fuldmægtig i Monopoltilsynet, Ole Olsen har været sekretæren behjælpelig med bearbejdelsen af den af udvalget foretagne undersøgelse af drenges og pigers præstationer ved studentereksamen.

Udvalget har afholdt 43 møder i perioden 13. maj 1965 til 13 juni 1968.

Udvalgels kommissorium.

Udvalget har haft følgende kommissorium:

»Udvalget har til opgave at undersøge, hvorvidt der i det bestående uddannelsessystem findes forhold, der virker hæmmende på pigernes selvstændighed og lyst til at opnå en uddannelse.

Udvalget skal endvidere gennemgå undervisningsplaner med henblik på at skabe lighed mellem drenges og pigers muligheder i undervisningen.

Udvalget skal beskæftige sig med rådgivningsproblemer i relation til kvinders uddannelse og erhverv.

Udvalget bør lægge vægt på at undersøge mulighederne for, at flere kvinder opnår en egentlig uddannelse, herunder om der kan peges på særlige uddannelsesformer, der af hensyn til kvinder burde tilvejebringes eller fremmes.«

KAPITEL I

Udvalgets forudsætninger

Stedfundne ændringer i familien og samfundet.

Betragter man familieforholdene i begyndelsen af århundredet, ser man, at den gennemsnitlige vielsesalder i 1901-05 var 29,1 år for mænd og 26,1 år for kvinder, idet dog 54 pct. af kvinderne og 36 pct. af mændene var under 25 år. For ægteskaber indgået i 1965 var den gennemsnitlige vielsesalder 26,8 år for mænd og 23,7 år for kvinder, den gennemsnitlige alder ved 1. vielse var dog 22,5 år for kvinder og 24,9 år for mænd. Andelen af brude under 25 år var steget til 78 pct., 25 pct var under 20 år, og for mændenes vedkommende var andelen af under 25-årige brudgomme steget til 57 pct., kun knapt 5 pct. af dem var under 20 år. Fødselshyppigheden er faldet fra 29,7 o/oo i 1901-05 til 18,0 o/oo i 1965, en nedgang på ca. 40 pct., hvilket samtidig med den stigende ægteskabshyppighed betyder en ret betydelig nedgang i antallet af børn pr. ægtepar. Middellevetiden for kvinder er steget fra 56,2 år i perioden 1901-05 til 73,8 år i perioden 1956-60 og for mænd fra 52,9 år til 70,4 år. Det skal dog bemærkes, at levealderens stigning i ikke uvæsentligt omfang skyldes nedgang i spædbørne- og børnedødeligheden. Men der er sket en udvikling i retning af, at ægteskab indgås tidligere, der fødes relativt færre børn, og med forøgelsen af levetiden **kan** en kvinde - selv om hun påtager sig de traditionelle moderpligter - forvente endnu at have et langt spand af år, hvori hun kan gøre en indsats på arbejdsmarkedet, efter at have fået børnene fra hånden.

Betragter man befolkningen fordelt efter køn, alder og uddannelse, jfr. bilag 1 A. og B., der er udarbejdet på grundlag af en stikprøve foretaget for Socialforskningsinstituttet i 1961-62, ser man, at af samtlige mænd over 15 år havde 56 pct. påbegyndt eller gennemført en erhvervsuddannelse mod kun 32 pct. for kvindernes vedkommende[1]). For begge køn gælder imidlertid, at andelen af uddannede er størst i de yngste aldersklasser; således har de 20-29 årige mænd en uddannelsesprocent på 69, og kvinderne i samme aldersgruppe har en uddannelsesprocent på 49 sammenlignet med, at de over 70-årige mænd har en uddannelsesprocent på 47 og kvinderne på 16; **der** er således en tydelig tendens til, at forskellen på andelen af uddannede blandt mænd og kvinder bliver mindre.

Der er en tydelig sammenhæng mellem niveauerne for henholdsvis skoleuddannelse og erhvervsuddannelse, jo højere skoleuddannelse en person har modtaget, jo større er sandsynligheden for, at vedkommende også får en erhvervsuddannelse.

Det er i øvrigt bemærkelsesværdigt, at personer, som har gennemgået folkeskolens 8. eller 9. klasse, har omtrent samme niveau og mønster for erhvervsuddannelse som personer, der har afsluttet skolegangen med mellemskoleeksamen, og betydeligt højere niveau for erhvervsuddannelse end dem, der er udgået fra 7. klasse. Den mest iøjnefaldende forskel mellem grupperne, som har afsluttet skolegangen med henholdsvis 8. eller 9. klasse og med mellemskoleeksamen er, at gruppen med mellemskoleeksamen indeholder relativt lidt færre med lærlingeuddannelse inden for håndværk og industri og langt flere med handels- og kontoruddannelse eller »anden videregående uddannelse«.

Et særligt problem for kvindernes uddannelsesforløb er afbrydelserne i forbindelse med

[1]) Under erhvervsmæssig uddannelse er selv *kurser* af erhvervsmæssig betydning samt *tillæring* medregnet; der er således tale om en meget bred definition, og erhvervsuddannelsen vil derfor i nogle tilfælde være yderst beskeden.

fødsler og børnepasning. Selv om vielsesalderen er faldet både for mænd og kvinder, samtidig med at begge køn går længere i skole, betyder indsnævringen af tidsrummet mellem afgang fra skolen til indgåelse af ægteskab mere for pigerne end for de unge mænd.

Der findes unge mænd, som må afbryde en lærlingeuddannelse i forbindelse med, at de indgår ægteskab - almindeligvis fordi de skal være fædre - og som går over i de ufaglærtes rækker. For studerende unge mænd kan ægteskab og familie blive et incitament til hurtigst muligt at få fuldendt uddannelsen. For en ung pige gælder almindeligvis i dag andre normer.

En kvinde kan bidrage til familiens underhold ved sit arbejde i hjemmet, og spørgsmålet om udearbejde bliver i mangfoldige tilfælde slet ikke aktuelt, i al fald ikke i de år, hvor børnepasning stiller særlige krav. I andre tilfælde ønsker moderen at have arbejde uden for hjemmet, men i denne situation vil problemerne omkring børnepasningen ofte vise sig vanskelige eller umulige at løse tilfredsstillende. Antallet af vuggestuepladser pr. juli 1967 var 162 vuggestuer med i alt 5.789 pladser, d.v.s. med et fødselskuld på ca. 85.000 børn om året kan godt 2 pct. af hvert års kuld få en vuggestueplads, idet vuggestuerne er beregnet for børn i de tre første leveår. Antallet af børnehaver udgjorde i marts 1967 921 med ialt 39.450 pladser, hvoraf de 9.600 var halvdagspladser. Det bemærkes, at der er indskrevet 5-10 pct. flere børn, end antallet af pladser tilsiger. Der er således børnehaveplads til ca. 12 pct. af børnene. Sådanne faktorer er medvirkende til, at unge kvinder hyppigere end unge mænd afbryder en påbegyndt uddannelse.

I gennemgangen af uddannelsessystemet har man ikke medtaget børnehaverne, da ophold i børnehaver har et socialt og pædagogisk sigte - og hidtil ikke et uddannelsesmæssigt. Børnehaverne har imidlertid betydning for ændringen i den traditionelle opfattelse af kønsrollen ved, at drenge og piger arbejder med samme emner og materialer. Dette kunne være tilfældet i endnu højere grad, hvis flere børnehavepædagoger var mænd.

Udvalgets principielle overvejelser.

Uddannelse, hvad enten denne sker i skole eller erhverv, giver det enkelte individ ikke blot bedre erhvervsmuligheder, men også øget mulighed for personlig udvikling. For kvinder under uddannelse kan det få afgørende virkninger for resten af livet, hvis de f.eks. på grund af børnepasning må afbryde uddannelsen. Tilsvarende alvorlige konsekvenser følger normalt ikke af en afbrydelse af et erhvervsarbejde. Hvis ønsket om kønnenes ligestilling både med hensyn til rettigheder og ansvarlighed skal blive en realitet, er det derfor nødvendigt, at adgangen til uddannelse både i skole og erhverv i stigende grad udnyttes af kvinderne, således at de kommer på niveau med mændene.

Kvinder har krav på at blive bedømt ud fra egne forudsætninger og ikke ud fra relation til en eventuel ægtefælle.

Hidtil har samfundets normer lagt større vægt på drenges og mænds uddannelse end på pigers og kvinders. Et retfærdigheds- eller ligelighedssynspunkt havde ingen mulighed for at slå igennem i et samfund, i hvilket de økonomiske forhold satte meget snævre grænser for, hvor mange af børnene i en børneflok, der kunne få en uddannelse. Man hæftede sig ved den mindre nytte, man tilsyneladende fik ved uddannelse af piger, der ved indgåelse af ægteskab ofte forlod erhvervsarbejdet.

Dette nyttesynspunkt over for pigernes uddannelse er imidlertid på grund af ændringer i familien og i forbindelse med samfundets stigende velstand undergået en forandring. Samfundet har nytte af, at befolkningens uddannelsesniveau er højt. Samfundets intelligensreserve findes hovedsagelig blandt de ikke erhvervsmæssigt beskæftigede kvinder og blandt de dårligst uddannede. På grund af tradition findes der endnu mange kvinder, der ikke har en uddannelse svarende til deres evner, flere end blandt mændene, hvor uddannelsesniveauet generelt er højere.

Ikke blot er der en nær sammenhæng mellem nationalindkomst pr. indbygger og uddannelsesomkostninger pr. indbygger, men en af forudsætningerne for fortsat økonomisk vækst er en bedre uddannelse af befolkningen. Det ekspanderende industrisamfund har brug for dels et højt niveau for den almindelige folkeoplysning, dels et stort antal kvinder og mænd med relevante højere uddannelser, og der investeres for tiden store summer i uddannelser på alle niveauer. Dette har også kvinderne de seneste år nydt godt af. Såfremt tidspunktet for undervisningspligtens indtræden ændres fra 7 til 6 år som i en række andre lande, vil formentlig et langt større antal piger nå at få gennemført uddannelser inden graviditet og/eller ægteskab.

Der er og vil formentlig fortsat være en del gifte kvinder og i særdeleshed kvinder med mindreårige børn, der afbryder en påbegyndt uddannelse eller undlader at tage en uddannelse, idet de foretrækker at lægge deres indsats i hjemmet eller tage et (indtægtsgivende) erhvervsarbejde. I denne situation må de pågældende kvinder og deres eventuelle ægtefælle gøre sig klart, at en afbrudt eller udsat uddannelse meget let vil føre til, at det forsømte aldrig indhentes, og dette vil på et senere tidspunkt i livet kunne få afgørende virkninger, idet en grundlæggende uddannelse som oftest vil være forudsætningen for at få et kvalificeret og vellønnet arbejde. Det vil ligeledes kunne betyde en psykisk belastning ikke at have fuldført en uddannelse, en belastning der med de nugældende normer er mindst ligeså stor for mænd - men hyppigere bliver aktuel for kvinder. Man vil sjældent fortryde at have fuldført en uddannelse, men mange fortryder, at de ikke har. Man skal i den forbindelse henlede opmærksomheden på, at kvinder, der har en egentlig erhvervsuddannelse, hyppigere end uuddannede vender tilbage til erhvervslivet efter nogle års afbrydelse.

Udvalget foreslår:

1) Tidspunktet for undervisningspligtens indtræden ændres, således at børnene kommer i offentlig skole - eventuelt i børnehaveklasse - når de er fyldt 6 år.

2) at man allerede i skolen prøver at motivere pigerne til at få en god skoleuddannelse, og at der sættes et oplysningsarbejde ind for at motivere forældre til at sørge for, at pigerne får en god uddannelse.

3) at man søger at hjælpe piger til at begynde en erhvervsmæssig uddannelse og gennemføre den, selv i tilfælde af graviditet.

4) at der oprettes flere vuggestuer og børnehaver, således at kvinder under uddannelse får større muligheder for at få deres børn passet.

5) at der åbnes mulighed for at påbegynde en uddannelse eller færdiggøre en afbrudt uddannelse for kvinder, der i moden alder ønsker at optage eller genoptage erhvervsarbejde.

Gennemgang af uddannelsessystemet

KAPITEL II

Folkeskolen

Den danske folkeskole er den kommunale skole for børn i den undervisningspligtige alder samt de klasser, der knytter sig hertil.

Folkeskolens formål er at fremme og udvikle børnenes anlæg og evner, at styrke deres karakter og give dem nyttige kundskaber.

Folkeskolen består af en 7- eller 8-årig hovedskole, der kan videreføres med 9. og 10. klasse og desuden omfatte en 3-årig realafdeling.

I 8.-10. skoleår videreføres undervisningen med særligt henblik på at forberede elevernes overgang til almen eller faglig ungdomsundervisning, og undervisningen består af fælles fag og valgfri fag.

I realafdelingen gives en fortsat almendannende undervisning. Undervisning i fransk og latin er valgfri, ligesom faget matematik er valgfrit i 3. real.

Adgangen til uddannelsen.

Ifølge lov om folkeskolen omfattes både drenge og piger af en undervisningspligt fra det 7. til det 14. år, som nu overvejes udvidet. Adgangen til 8.–9. og 10. klasse samt realafdelingen er lige for begge køn. Der findes ikke i folkeskolens adgangsbetingelser regler, der bevirker en forskelsbehandling på grund af køn.

Den faktiske benyttelse.

Antallet af elever i folkeskolens 7 første klasser var pr. 1. september 1967 506.014, hvoraf pigerne udgjorde 248.884 og drengene 257.130.

I folkeskolens 8.-10. skoleår fordelte eleverne sig pr. 1. september 1967 som vist i nedenstående tabel 1. Det fremgår af tabellen, at der i folkeskolens 8. skoleår fandtes i alt 36.603 elever, hvoraf de 17.130 eller 46,8 pct. var piger. I 9. skoleår var antallet af elever 27.108, hvoraf de 13.916 eller 51,3 pct. var piger; i 10. klasse var der i alt 5.722 elever, hvoraf 3.183 eller 55,6 pct. var piger. Pigernes andel i det samlede elevtal ændredes betydeligt på de omhandlede klassetrin fra at være 46,8 pct. i 8. klasse til 55,6 pct. i 10. klasse.

Pigerne havde ligeledes i realafdelingens tre klasser en overvægt med 55 pct. mod 45 pct., idet de udgør 47.724 af et samlet elevtal på 87.300.

Tabel 1.
Elever fra 8. klasse–3. real fordelt efter køn og klasse 1967/68 - hele landet.

	Drenge		Piger		I alt	
	antal	pct.	antal	pct.	antal	pct.
8. klasse	19.473	53,2	17.130	46,8	36.603	100
9. klasse	13.192	48,7	13.916	51,3	27.108	100
10. klasse	2.539	44,4	3.183	55,6	5.722	100
1. real	15.083	45,4	18.123	54,6	33.206	100
2. real	14.766	45,5	17.713	54,5	32.479	100
3. real	9.727	45,0	11.888	55,0	21.615	100

Kilde: Skole/klasse/elevstatistik 1967/68.

I nedenstående tabel 2 findes en oversigt over procenten af elever i 8. og 9. klasse i skoleåret 1964/65, der har valgt de enkelte valgfri fag.

Tabel 2.
Procentvis andel af elever i 8. og 9. klasse, der har valgt de i nedenstående tabel angivne valgfri fag.

	8. klasse			9. klasse		
	Drenge	Piger	I alt	Drenge	Piger	I alt
Engelsk	60,3	70,9	65,7	66,5	75,4	71,5
Håndgerning	0,7	42,5	22,2	0,3	35,2	19,9
Husgerning	17,0	56,9	34,5	10,1	48,4	31,6
Matematik	33,7	14,0	23,6	36,4	11,3	22,3
Naturlære	43,8	10,9	26,9	43,7	12,4	26,1
Sløjd, fys.sløjd	42,1	3,0	22,0	30,8	2,5	14,9
Formgivning og tegning	14,6	16,4	15,5	14,0	15,9	15,1
Tysk	33,0	47,3	40,4	37,5	49,7	44,4
Barnepleje	0,0	10,1	5,2	0,1	7,0	3,9
Maskinskrivning	58,8	80,7	70,0	52,6	76,3	65,9
Metalsløjd	15,5	0,3	7,7	16,8	0,5	7,7
Produktionslære	4,9	1,0	2,9	6,5	1,0	3,4
Regnskabsføring	16,3	25,1	20,8	24,7	35,6	30,8
Teknisk tegning	18,5	3,4	10,7	19,6	3,1	10,3
Udv. fag til t. f.eks.	5,5	1,5	3,5	7,4	1,9	4,3
Værkstedsundervisning	31,7	0,3	15,6	32,1	0,7	14,5
Andre fag	16,3	19,8	18,1	13,7	17,2	15,7
Antal elever	14.760	15.548	30.308	6.548	8.364	14.912

Kilde: Skole/klasse/elevstatistik 1964/65.

I nedenstående tabel 3 findes en opgørelse over den procentvise fordeling af elever i 2. og 3. real, der har valgt henholdsvis latin, matematik og fransk:

Tabel 3.
Procentvis fordeling af elever i 2. og 3. real, der har valgt de i tabelhovedet angivne fag.

	2. real			3. real					
		Latin			Matematik			Fransk	
	Drenge	Piger	I alt	Drenge	Piger	I alt	Drenge	Piger	I alt
Købstæder	39,7	45,9	42,9	81,1	67,6	73,9	51,7	66,3	59,5
Landkommuner	31,1	39,5	35,7	81,7	70,8	75,7	47,2	60,5	54,6
Hele landet	36,8	43,6	40,5	81,3	68,8	74,5	50,2	64,2	57,8

Kilde: Skole/klasse/elevstatistik 1965/66.

Som det fremgår af tabel 3, valgte 43,6 pct. af pigerne at læse latin i 2. real mod 36,8 pct. af drengene; at flere piger end drenge vælger latin kan skyldes, at langt flere piger end drenge vælger den sproglige linje i gymnasiet, hvortil adgangen er betinget af bestået latinprøve.

Matematik i 3. real vælges af 81,3 pct. af drengene, hvorimod kun 68,8 pct. af pigerne vælger dette fag; derimod vælger 64,2 pct. af pigerne fransk i 3. real mod 50,2 pct. af drengene. Der synes således allerede i realafdelingen at være en lidt større interesse for sprog hos pigerne og for matematik hos drengene.

Endvidere gives i tabel 4 en oversigt over antallet af udskrivninger i børneskolen og beståede eksaminer.

Tabel 4.
Udskrivninger i børneskolen og beståede eksaminer i børne- og eksamensskolen.

Udskrivninger i børneskolen.

	Ved undervisningspligtens ophør			Efter 8. kl. trin			Efter 9. kl. trin			Efter 10. kl. trin		
	Drenge	Piger	I alt	Drenge	Piger	I alt	Drenge	Piger	I alt	Drenge	Piger	I alt
1960	19574	16728	36302	5209	4891	10100	3645	4336	7981	–	–	-
1961	18723	16163	34886	5696	5176	10871	1317	1650	2967	–	–	–
1962	15759	13488	29247	6738	6130	12868	2093	2385	4478	110	141	251
1963	13803	11926	25729	6885	5997	12882	5004	5631	10635	142	141	283
1964	11399	9260	20659	6789	5290	12079	6377	6750	13127	337	446	783
1965	6700	4142	10842	5652	4101	9753	8320	8207	16527	877	885	1762
1967	5014	3074	8088	5730	3750	9480	7884	8607	16491	1527	2123	3650

Beståede eksaminer.

	Mellemskoleeksamen			Alm. forberedelseseksamen			Realeksamen			Studentereksamen			Pigeskoleeksamen
	Drenge	Piger	I alt	Drenge	Piger	I alt	Drenge	Piger	I alt	Drenge	Piger	I alt	
1960	13617	14543	28160	1317	1349	2666	7787	8787	16574	2496	1947	4443	60
1961	14780	15537	30317	1328	1205	2533	8972	9912	18884	3087	2368	5455	79
1962	15622	16750	22372	1381	1462	2843	10021	11091	21112	3504	2824	6328	54
1963	629	520	1149	841	770	1611	11184	12727	23911	3787	3143	6930	66
1964				257	147	404	10678	12998	23676	4269	3538	7807	81
1965							11206	12903	24109	4972	3986	8958	
1966 [1])							11265	13031	24296	4435	3803	8238	
1967 [1])							11603	11431	23034	4803	3874	8677	

i) For årene **1966 og 1967** angives udskrivninger efter 7. klassetrin.

Kilde: For årene 1960–64: Stat. Efterr. For 1966-67: Undervisningsministeriets økon. stat. kontor.

I nedenstående tabel 5, der er udarbejdet på grundlag af tabel 2, er de valgfri fag i 8. og 9. klasse fordelt på drenge og piger og opstillet i prioritetsorden.

Tabel 5.
Valgfri fag 8.–9. klasse.

Drenge				Piger			
8. klasse	pct.	9. klasse	pct.	8. klasse	pct.	9. klasse	pct.
Engelsk	60,3	Engelsk	66,5	Maskinskrivning	80,7	Maskinskrivning	76,3
Maskinskrivning	58,8	Maskinskrivning	52,6	Engelsk	70,9	Engelsk	75,4
Naturlære	43,8	Naturlære	43,7	Husgerning	56,9	Tysk	49,7
Sløjd og fys.sløjd	42,1	Tysk	37,5	Tysk	47,3	Husgerning	48,4
Matematik	33,7	Matematik	36,4	Håndgerning	42,5	Regnskabsføring	35,6
Tysk	33,0	Værkstedsunderv.	32,1	Regnskabsføring	25,1	Håndgerning	35,2
Værkstedsunderv.	31,7	Sløjd og fys.sløjd	30,8	Matematik	23,6	Matematik	22,3

Kilde: Skole/klasse/elevstatistik 1964/65.

Som det ses af tabel 5, var de to hyppigst valgte fag for både drenge og piger pr. 1. september 1964 engelsk og maskinskrivning, idet engelsk havde 1. prioritet hos drengene og maskinskrivning hos pigerne. Tysk var ligeledes et fag, der forekom ret hyppigt hos begge køn, dog hyppigst hos pigerne.

Bortset fra disse mere almene fag var der en tydelig forskel på valg af fag hos de to køn. Drengene valgte naturlære, matematik, sløjd og værkstedsundervisning, hvorimod pigerne valgte husgerning, håndgerning, regnskabsføring og matematik. Man må dog ikke her se bort fra, at de 3 store fag: engelsk, maskinskrivning og tysk optager en meget stor del af timeplanen. Desværre har man ikke kendskab til lærernes betydning for elevernes valg af fag, men lærernes forventninger og rådgivning må spille en betydelig rolle for disse valg.

Undervisningens indhold.

Undervisningen i de boglige fag i folkeskolen er ens for piger og drenge, de har samme pensum, uanset hvilken skole de frekventerer, og uanset om undervisningen foregår i fællesklasser eller i særskilte drenge- og pigeklasser. Tendensen går i retning af at indføre fællesundervisning. Der findes kun ret få skoler tilbage, der endnu praktiserer undervisning af drenge og piger hver for sig, ligesom de rene pige- og drengeskoler efterhånden går over til at være skoler for både drenge og piger.

Undervisningen i folkeskolens 7 første klasser er dog ikke ens for drenge og piger i fagene håndarbejde, husgerning, sløjd, formning og gymnastik, og i realafdelingens 1. klasse undervises drengene i sløjd og pigerne i hånd- eller husgerning.

Således er antallet af timer i formning efter normaltimeplanen ikke det samme for drenge og piger i 2.-4. skoleår, hvor pigerne har 1 time formning og 2 timer håndgerning mod drengenes 3 timer formning, idet sløjd først indføres i 5. klasse.

I 6.–7. klasse ser fordelingen således ud:

Formning		Håndgerning	Husgerning	Sløjd	Gymnastik	
D	P	P	P	D	D	P
2	1	2	2	2	3	2

For at drenge og piger skal få lige mange ugentlige timer, tildeles drengene en ekstra time **i** såvel formning som gymnastik.

De praktiske fag i henhold til »Den blå Betænkning«.

Håndarbejde

Historiske forudsætninger

Faget blev indført ved lov af 24. marts 1899, men alene for pigernes vedkommende. Indtil da havde det kun været muligt at undervise pigerne i håndarbejde, hvis lærerkollegiets sammensætning tillod det, eller hvis det var muligt at få ikke-læreruddannede kvinder til at påtage sig undervisningen.

Allerede ved Anordning af 29. juli 1814 om Almueskolevæsenets Ordning havde man lagt vægt på betydningen af at opøve manuelle færdigheder hos børnene, og man havde pålagt alle børn, der nød fri undervisning, at deltage i undervisningen i manuelle fag, der blev givet i særlige Håndgerningsskoler. Det hed om undervisningen for piger i disse skoler:

»For Pigebørn bør ligeledes indrettes passende Haandgjernings-Skoler, hvor de kunne anføres til at lære de forskellige Fruentimmer-Arbejder, som Syning, Strikning, Brodering o.s.v. I disse Skoler kunne Pigebørnene især anføres til at spinde, karte og at lære andre, **til** Manufakturvæsenet henhørende Arbejder, som ere passende for det kvindelige Kjøn«.

Fagets nuværende stilling.

Ifølge normaltimeplan for 1.-7. skoleår i undervisningsvejledning for folkeskolen — »Den blå Betænkning« - gives der pigerne undervisning i håndarbejde fra 2. klasse, medens drengene normalt ikke får undervisning **i** dette fag. 1 8. og 9. klasse kan håndarbejde indgå i de valgfri fag for både piger og drenge.

I 1. real har pigerne efter normaltimeplanen 2 ugentlige timer i håndarbejde eller husgerning, og drengene kan ikke i realafdelingen få undervisning i disse fag uden særlig godkendelse.

Husgerning

Historiske forudsætninger

Ved lov af 12. april 1904 blev det muligt at indføre undervisning i husgerning, og ved loven af 18. maj 1937 blev det obligatorisk for piger. Da faget blev indført i de fleste skoler i begyndelsen af århundredet, var det almindelige familiemønster, at kvinderne tog sig af madlavningen, og det var derfor naturligt, at husgerningsundervisning, der tilmed blev kaldt kvindelig husgerning, kun blev meddelt til piger. På enkelte skoler har man dog også givet drenge undervisning i faget før 1958-loven.

Fagets nuværende stilling.

Ifølge normaltimeplanen for 1.-7. skoleår undervises piger i husgerning fra 6.-7. klasse, medens drengene ikke modtager undervisning i denne disciplin. For 8.-9. klasses vedkommende kan både drenge og piger lade gruppen af valgfri fag omfatte husgerning. På nogle skoler har pigerne i 1. real valget mellem håndgerning og husgerning.

Sløjd

Historiske forudsætninger

Faget blev indført omkring 1905-10 i de fleste større skoler, idet det ved loven af 1899 var blevet anbefalet meget at give alle drenge, der fik vederlagsfri undervisning, sløjdundervisning i skolen.

I ovennævnte anordning fra 1814 hed det om Haandgjerning-Skolernes undervisning af drenge:

»For at opnå det med Haandgjernings-Skolerne tilsigtede Øjemed, blive saadanne Haandværksarbejder, til Øvelse for Drengebørn, at foretrække, som uden at skade Legemets fri Udvikling øve Haanden og Øjet, danne en rigtig Smag, og nærmest staa i Forbindelse med de forskellige Haandværker; saasom: alle Arbejder i Træ, saasom Snedkren og Drejning, de forskellige Arbejder i Metaller, Smedning, Filen o.s.v., ligeledes kunde man ogsaa, i Mangel af Lejlighed til at udøve de anførte Arbejder, lade Børnene arbejde i Pap og Straa; hvorved der især, som ellers i Almindelighed, bør tages hensyn paa Formernes rigtige Forhold og Skjønhed. - Mindre at anbefale ere derimod de Arbejder, som mere henhøre til Manufakturvæsenet, saasom: Spinden og Karten, der ej ere passende med Drengebørnenes tilkommende Bestemmelse«.

Fagets nuværende stilling.

Ifølge »Den blå Betænkning« påbegyndes undervisningen i sløjd i 5. klasse, men kun for drenge, og fortsættes som obligatorisk fag i 3 år. I 8. og 9. klasse kan faget medtages som valgfrit for piger og drenge; i 1. real gives sløjdundervisning for drenge.

Legemsøvelser

Ifølge »Den blå Betænkning« undervises drenge og piger hver for sig, men i 1. klasse kan der gives fælles undervisning. Det nævnes i undervisningsvejledningen, at der specielt i pigernes gymnastik bør være mulighed for at bruge musik som hjælpemiddel, samt at drenge kan undervises i fodbold. Derudover indeholder »Den blå Betænkning« ingen bestemmelser om forskelsbehandling af drenge og piger med hensyn til undervisning i legemsøvelser.

Faget legemsøvelser blev indført i skolerne for drengenes vedkommende ved plakat af 25. juni 1828, og for pigernes vedkommende kunne der efter loven af 1899 indføres gymnastikundervisning. På det tidspunkt var det almindeligt, i hvert tilfælde i byerne, at drenge og piger blev undervist hver for sig i alle fag, og det faldt derfor ganske naturligt i et fag som legemsøvelser at undervise hvert køn for sig.

Legemsøvelser både for drenge og piger har i de senere år skiftet karakter, således at gymnastik får mere karakter af rytmisk bevægelsesgymnastik og individuel konditionstræning. Eleverne vil derfor med udbytte kunne undervises sammen på adskillige klassetrin.

Udvalgets drøftelser.

Mange undersøgelser, jfr. den af stud. mag. Carl Weltzer, for kommissionen gennemgåede psykologiske litteratur om forskelle mellem mænd og kvinder, godtgør, at det kun i ringe udstrækning har kunnet påvises, at de konstaterede kønsbestemte forskelle skulle være forårsaget af særlige forskelle i specifikke biologiske anlæg (»evner«) hos de to køn, på trods af, at der efterhånden er foretaget et meget stort antal undersøgelser med dette formål. At der er store forskelle såvel inden for drengegruppen som inden for pigegruppen er uomtvisteligt, men

der er ikke grundlag for at hævde, at skillelinjerne hverken i henseende til teoretiske eller praktiske anlæg går mellem pigegruppen på den ene og drengegruppen på den anden side.

Derfor er det vigtigt, at børnene i skolen ikke sættes i båse efter deres køn, men at de i princippet behandles ens og får samme muligheder for at udfolde sig. Når alle elever har været gennem et bredt felt af fag, vil de have forudsætninger for at vælge efter interesser, og der vil stadig være forskel på drenges og pigers interesser. Det har dog vist sig bl.a. på Bernadotteskolen i København, at forskellene bliver mindre, hvor der i skolen har været gjort en bevidst indsats for at behandle børnene ens, men der er ikke tale om, at forskellene i interesser udslettes.

De nuværende læseplaner, der på et tidligt tidspunkt deler de praktiske fag i nogle, der egner sig for piger, og nogle, der egner sig for drenge, kan derfor ikke uden videre opfattes som udtryk for dybtgående psykologiske forskelle mellem drenge og piger. De må snarere ses som videreførelse af et samfund, der havde en tydelig deling i mands- og kvindearbejde.

De børn, der nu er i skolen, vil imidlertid blive voksne i et samfund, der vil adskille sig meget fra det nuværende. Arbejdets karakter vil formentlig fortsat forandres således, at der kræves færre fysiske kræfter, og der vil være mindre forskel på mands- og kvindearbejde samtidig med, at opgaverne i hjemmet i stadig højere grad bliver et fællesanliggende for hele familien.

Det forekommer nødvendigt, at skolen er opmærksom på denne problemstilling, ikke mindst ved udformningen af indholdet i de praktiske fag. Det ville være ønskeligt, om undervisningen kunne påvirke børnenes holdning overfor kønsrollerne, således at man forstår og accepterer ændringerne i hjem og samfund frem for at bevare en traditionspræget indstilling til, hvad der er mands- og hvad der er kvindearbejde. Dette sidste sigter både mod arbejdsopgaverne i hjemmet og opgaverne på arbejdspladserne.

Ved at undervise drenge og piger sammen kan man yderligere hjælpe med til at forebygge, at børn allerede fra de mindste klasser indstilles på en opdeling af hjemmets praktiske opgaver i kvindearbejde og mandsarbejde. Det er af betydning, om de på denne måde kan få større forståelse for betydningen af samarbejde i et hjem.

Man kan tænke sig, at skolen kan gå flere veje. Man kan revidere fagenes indhold hver for sig efter fremtidens krav, lade drenge og piger blive undervist sammen og begynde på et lavere klassetrin.

Man kan også gå en anden vej, som man forsøgsvis har gjort det i Norge. Man har fra første klasse indført faget hjemkundskab, som dels er en orienteringsundervisning i de nære ting, dels nogle meget enkle praktiske øvelser, (f.eks. værn om planter og dyr, farer i hjemmet o.m.a.). Nogle af disse øvelser er altså meget lette arbejder, der nu indlæres i skolekøkkenet, men i Norge foregår disse øvelser meget sjældent i skolekøkkenet. Ofte er det i klasserummet, der er udstyret med en vask eller to, og endvidere er der mulighed for at stille et par kogeapparater ind. Undervisningen, der forestås både af mandlige og kvindelige lærere, er ganske ligetil og en behagelig afveksling for børnene. Enkelte steder har man indrettet særlige aktivitetsrum, der kan bruges til mange praktiske formål.

Endelig kunne man tænke sig en tredje mulighed, så man integrerede faget hjemkundskab i et af klasselærerfagene f.eks. dansk, så man kunne bruge de praktiske øvelser som grundlag for mundtlig og skriftlig dansk.

Udvalget foreslår:

1) at der foretages en nyvurdering af de praktiske fags omfang og indhold, idet man tager hensyn til den fremtidige samfundsudvikling.

2) at drenge og piger undervises sammen i de praktiske fag allerede fra de yngste klasser, således at de får samme grundlæggende undervisning, og således, at de lærer at klare de praktiske opgaver i deres fremtidige hjem (d.v.s. en undervisning i retning af »hjemkundskab«).

3) at de praktiske fag i realafdelingen gøres valgfri og eksamensfri.

De teoretiske fag i folkeskolen.

I alle andre fag end de praktiske gives der drenge og piger samme undervisning i folkeskolen. Det har været et almindeligt indtryk, at pigerne klarer sig bedst i de yngste klasser, men at denne overlegenhed ikke vedvarer. Af

dette kunne man drage den slutning, at pigerne i skoleforløbet ikke får så gode udfoldelsesmuligheder som drengene, men den nyere forskning synes at vise anden sammenhæng.

Udenlandske undersøgelser, jfr. den af stud. mag. Carl Weltzer for kommissionen gennemgåede psykologiske litteratur om forskelle mellem mænd og kvinder, peger på, at pigers præstationer sammenlignet med drenges viser en tendens til, at pigerne på samtlige klassetrin og inden for samtlige skolefag opnår bedre gennemsnitskarakterer end drenge, men at drenge klarer sig bedre end piger på standpunktsprøver i matematik, naturvidenskabelige fag, geografi og historie.

Når pigerne i de yngste klasser generelt opnår bedre resultater i skolen end drenge, kan det tænkes forårsaget dels af pigernes bedre beherskelse af sprog og skrivning, der er vigtige redskaber i alle fag, dels af, at piger gennemgående er mere pligtopfyldende, lærevillige og roligere end drenge, således at lærerne på grund af pigernes faktiske bedre tilpasning til skolen overvurderer deres evner og lærenemme.

En amerikansk psykolog Jerome S. Bruner (Toward a theory of instruction. 1966 Harward University Press) siger om pigers og drenges tilpasningsproblemer til skolen:

»Når børn kommer i skole, ændres deres situation i betydelig grad. Ikke blot skal de være hjemmefra i lang tid, men i modsætning til før bliver opgaverne stillet af andre end dem selv, og børnene skal i stor udstrækning følge rækker af tanker, der mere kommer udefra end indefra dem selv. Der lægges langt mere end tidligere i barnets liv vægt på, at arbejdet foregår stilfærdigt og med en vis pyntelig orden.

Det stilfærdige og det ordentlige falder som regel lettest for pigerne, og det får de anerkendelse og ros for. Senere har de svært ved at frigøre sig for den holdning, som de havde succes med i de første klasser.

Drengene er mere rastløse, når de kommer i skole, og de indordner sig ikke så let. De får ikke så megen anerkendelse, men det gør, at deres holdning bliver friere og mindre slavisk følgagtig, hvad der på lang sigt er mere frugtbart.

Det almindelige indtryk af pigernes overlegenhed i de første skoleår er med andre ord måske kun noget tilsyneladende, der ikke kan holde ved en videnskabelig undersøgelse.«

Overlærer, cand. psyk. Svend Åge Nielsen, Københavns kommunale skolevæsens forcensur, har på grundlag af eksamenskarakterer og årskarakterer i 1964 og 1965 for 3. realklasse beregnet gennemsnit og spredning for samtlige fag for hvert køn.

Af undersøgelsen [1]) kan man konkludere, at pigerne opnår bedre årskarakterer end drengene i sprog. Drengene har opnået bedre årskarakterer end pigerne i regning, naturlære og historie. For så vidt angår eksamenskaraktererne tegner der sig stort set samme billede.

Forskningen af forskelle i motivationer for drenge og piger er ikke omfattende. Man ved ikke, om det er det samme, der er igangsættende for dem, eller det måske er forskellige påvirkninger, der skal til for at aktivisere drenge og piger. Når man ser, hvor lidt kvinder senere tager del i samfundslivets mere udadvendte aktiviteter, kan det delvis forklares med samfundets traditioner og fordomme, og i forlængelse heraf kan man formode, at der inden for skolen findes væsentlige årsager til, at pigerne ikke er tilstrækkeligt motiverede til at deltage hverken i skoletiden eller senere i livet. De lever således for manges vedkommende op til de traditionelle forventninger om, at piger ikke deltager i offentligt liv.

Man har spurgt om måden, der undervises på, kan have nogen indflydelse på aktiviseringen af piger og drenge. Lader læreren sig påvirke af, at drengene oftest er de mest urolige? Det gælder om at få dem »med«, og derfor vælger man det stof og den form, der erfaringsmæssigt bedst fanger drengene. Det er et spørgsmål, om man på denne måde lader stoffet få overvægt mod drengesiden, og om man gør det på pigernes bekostning. Er dét, der er aktiviserende for drengene, også aktiviserende for pigerne, eller er det helt andre ting, der skal til for at sætte pigerne i gang? Spørgsmålet kan kun stilles, men på grund af manglende undersøgelser ikke besvares i dag.

I den amerikanske kvindekommissions betænkning (Report of the Commission on Education to the President's Commission on the Status of Women, Washington D.C., Oct. 1963) hedder det: De eksisterende undersøgelser af undervisningsforhold tager for lidt hensyn til kønsforskelle. Gennemsnit, der omfatter præstationer af mænd og kvinder, tilslører ofte kendsgerningerne om dem begge. Forskningsinstitutter burde opfordres til at analysere flere

[1]) Som endnu ikke er offentliggjort.

data fordelt efter køn. Man ved for lidt om de faktorer, der påvirker motivation hos piger, om den økonomiske, etnologiske, religiøse og regionale baggrunds indvirken på deres stræben og tillæringsproces.

Skolebøger.

Det er ikke blot i de praktiske fag, men også i de boglige, at man ikke har taget konsekvensen af, at børnene i vore skoler om nogle år bliver borgere i et samfund, hvor kvinders og mænds stilling vil være ændret i betydelig grad.

Den traditionelle indstilling til kvinders stilling i samfundet ses i mange skolebøger. I almindelighed kan det siges, at lærebøgerne navnlig i de første klasser i deres eksempler bruger de helt traditionelle mønstre. Det er mor, der laver mad og syr. Far går på arbejde, og i fritiden slår han måske hylder op eller graver have, men det er ikke far, der passer børn eller vasker op.

Dansk Kvindesamfund lader for tiden foretage en undersøgelse af en række forskellige skolebøger, for at undersøge, hvordan kvinder er omtalt, jfr. bilag 3, udarbejdet af programredaktør Inga Dahlsgård.

Udvalget henstiller:

1) at skolen søger at aktivisere pigerne lige så meget som drengene.

2) at der iværksættes øget forskning af forskelle i pigers og drenges motivationer, og hvilke muligheder der er for at påvirke disse motivationer.

3) at forfattere og forlag ved udgivelse af nye skolebøger og revision af gamle (f.eks. danskbøger for de yngre klasser og begynderbøgerne i fremmede sprog) lægger vægt på, at de personer, der optræder som hovedpersoner i langt højere grad end nu er piger og kvinder, samt at der også skildres kvinder af anden type end moder og husmoderen, så pigerne kan få mindre snævre muligheder for at identificere sig med en person af eget køn, end tilfældet er i dag.

KAPITEL III

Gymnasiet

Uddannelsens formål og baggrund.

Gymnasieskolen giver i tilslutnnig til realafdelingen gennem 3 ét-årige klasser en fortsat almendannende undervisning, som tillige giver det nødvendige grundlag for videregående studier og slutter med studentereksamen.

Den danske gymnasieskole har sin oprindelse i middelalderens domskoler og klosterskoler, der stort set kun havde til formål at uddanne de vordende gejstlige. Ved forordningen angående de lærde skoler fra 1809 ændrede latinskolen karakter og fik til hovedformål at »forskaffe de unge, som søger dem, en sådan uddannelse af deres anlæg og evner og et sådant forråd af kundskaber«, at de bliver i stand til at studere videre ved universitetet, men også unge, som ikke var bestemte til universitetsstudier, kunne tilstedes adgang til skolerne.

I 1871 indførtes delingen af undervisningen **i** gymnasiet i to linjer: den sproglig-historiske og den matematisk-naturvidenskabelige.

Ved loven af 24. april 1903 om højere almenskoler gennemførtes en fuldstændig nyordning af den lærde skole, der herefter kaldtes den højere almenskole, der omfattede en firearig mellemskole, en ét-årig realklasse og et treårigt gymnasium. Eleverne kunne gå direkte fra folkeskolens nyindførte eksamensmellemskole til gymnasiet, og derfra videre til universitetet. Hele dette skolesystem var skabt for drenge, men ved loven af 1903 fik piger adgang til gymnasiet i de offentlige skoler, hvor de hidtil kun havde kunnet blive optaget mod dispensation i hvert enkelt tilfælde.

Efterhånden som befolkningens økonomiske kår bedredes, fik stadig større kredse interesse for og råd til at give deres børn en længere skoleuddannelse.

Skolelovene af juni 1958 udbyggede den koordination i lovgivningen for folkeskolen og gymnasiet, som var begyndt med almenskoleloven af 1903.

Gymnasiet har som ovenfor nævnt en dobbelt målsætning, men såvel den almene som den specielle dannelse skal tjene samme hensigt: »at give eleverne det nødvendige overblik og de nødvendige kundskabsmæssige og intellektuelle forudsætninger for at påbegynde deres egentlige faguddannelse.«

Gymnasiet er nu delt i en sproglig og en matematisk linje. Med udgangen af 1. gymnasieklasse vælger eleverne, hvilken speciel gren de vil følge, og mulighederne er følgende: **Den** sproglige linje deler sig i 1) nysproglig gren, 2) samfundssproglig gren og 3) klassisk sproglig gren. Den matematiske linje deler sig i 1) matematisk-fysisk gren, 2) samfundsmatematisk gren og 3) naturfaglig gren.

Det eneste fag i gymnasiet, hvor piger og drenge modtager forskellig undervisning, er legemsøvelser.

Adgangen til uddannelsen.

Der findes ikke blandt gymnasiets adgangsbetingelser regler, der bevirker en forskelsbehandling på grund af køn, ligesom man ikke har kendskab **til,** at der ved administrationen af gymnasiets adgangsbetingelser sker en forskelsbehandling. Ved valg af linje **i** gymnasiet lægges der ikke pres på eleverne med henblik på at opnå en bestemt fordeling på linjer af de to køn.

For de unge, hvis hjem geografisk ligger langt fra et gymnasium, eller som af andre grunde ønsker optagelse på en kostskole, er det imidlertid vanskeligere for piger end for drenge. Der findes pr. august 1968 7 statsgymnasier med kostafdeling samt 8 private gymnasier. **Af** disse er 8 med i alt 804-819 pladser rene drengekostskoler og 2 med plads til i alt 150 elever rene pigekostskoler. **De** resterende 5 skoler er blandede kostskoler, hvor der på de fleste ikke

er en fast fordeling mellem de to køn. Fra august 1968 er optaget ca. 212 piger og ca. 225 drenge på disse blandede kostskoler.

For at få et skøn over, hvorvidt kvindelige og mandlige ansøgere til optagelse på et gymnasiums kostafdeling har samme muligheder for at få plads, selv om der ikke er lige mange kostskolepladser til de to køn, har Gymnasiedirektoratet på grundlag af oplysninger fra de enkelte skoler udarbejdet skøn over antallet af kvalificerede kvindelige og mandlige ansøgere, der afvises. Selv om skønnet må tages med forbehold, viser det alligevel, at det er vanskeligere for pigerne at få plads på et gymnasiums kostafdeling, idet ca. 6 pct. af drengene og ca. 18 pct. af pigerne forgæves søger om optagelse.

Den faktiske benyttelse.

I landets gymnasieskoler fordelte eleverne i 1.-3. g. sig pr. 1. september 1964-65-66, som vist i tabel 6.

Tabel 6.
Elever pr. 1/9 1964–65–66 i 1. g.–3. g. fordelt efter køn og klasse.

		1. september 1964			1. september 1965			1. september 1966		
		Drenge	Piger	I alt	Drenge	Piger	I alt	Drenge	Piger	I alt
I. G. m.	Antal	3512	1183	4695	3680	1348	5028	3835	1440	5275
	Pct.	74,8	25,2	100	73,2	26,8	100	72,7	27,3	100
I. G. s.	Antal	1231	2646	3877	1327	3013	4340	1375	3293	4668
	Pct.	31,8	68,2	100	30,6	69,4	100	29,5	70,5	100
II. G. m.	Antal	3075	1170	4245	3304	1095	4399	3455	1248	4703
	Pct.	72,4	27,6	100	75,1	24,9	100	73,5	26,5	100
II. G. s.	Antal	1009	2395	3394	1184	2517	3701	1260	2832	4092
	Pct.	29,7	70,3	100	32,0	68,0	100	30,8	69,2	100
III. G. m.	Antal	3447	1228	4675	2919	1109	4028	3147	1022	4169
	Pct.	73,7	26,3	100	72,5	27,5	100	75,5	24,5	100
III. G. s.	Antal	894	2319	3213	971	2268	3239	1129	2433	3562
	Pct.	27,8	72,2	100	30,0	70,0	100	31,7	68,3	100
Total	Antal	13168	10931	24099	13385	11350	24735	14201	12268	26469
	Pct.	54,6	45,4	100	54,1	45,9	100	53,7	46,3	100

Kilde: Direktoratet for Gymnasieskolerne.

Som det fremgår af tabellen, fandtes der pr. 1. september 1966 i alt 26,469 elever, hvoraf pigerne udgjorde 12.268 eller 46,3 pct. Det bemærkes, at pigernes andel af det samlede elevtal i gymnasiet pr. 1. januar 1950 udgjorde 42,9 pct., i 1955 udgjorde den 45,4 pct. og 44,9 pct. i 1960. (Kilde: Statistisk Årbog), Der har således været en svag stigning i antallet af kvindelige gymnasieelever i forhold til mandlige i de sidste 15 år. Der er en svag forskel mellem pigeandelen i de forskellige geografiske områder, den var for 1. g. i 1965*j'66* således højest for Fyn med 49,6 pct. og lavest i området øst for Storebælt excl. hovedstadsområdet, med 43,3 pct.

Ser man derimod eleverne fordelt efter linje og køn, viser der sig en tydelig forskel på de to køn. Pigerne udgjorde i den betragtede periode ca. 25-27 pct. af de matematiske elever, hvorimod de udgjorde ca. 68-70 pct. af de sproglige elever. Der har i de seneste år været en svag forskydning i retning af flere elever på den sproglige linje både for mænd og kvinder,

Tilgangen til 1. g. er fordelt med 62 pct. fra 2. real og 36 pct. fra 3. real. Pigerne går lidt hyppigere end drengene over fra 2. real, idet 66 pct. af pigerne i 1. g. kommer fra 2. real mod 59 pct. af drengene. (Kilde: Skole/klasse/elevstatistik 1966/67).

Betragter man antallet af elever i 1. g. pr. 1. september i 1964 i forhold til antallet af elever i 3. g. pr. 1. september 1966, får man et skøn over frafaldet for en enkelt årgang gymnasieelever - fejlen i skønnet beror på antallet af elever, der går to år i samme klasse, samt det formentlig lille frafald i 3. g. Det viser sig da, at frafaldet blandt de sproglige gymnasieelever er 8,0 pct. for pigerne og 8,2 pct. for

drengene, det vil sige praktisk taget det samme. For matematikerne drejer det sig om 10,4 pct. for drengene mod 13,6 pct. for pigerne.

På studenterkurserne var godt 41 pct. kvinder. (1966/67).

Det bemærkes, at fordelingen på gymnasielinje for pigernes vedkommende var anderledes i begyndelsen af århundredet. De fleste kvindelige gymnasiaster blev matematikere, formentlig fordi de fleste af de studier, der var åbne for kvinder, på daværende tidspunkt var lettere at klare med en matematisk studentereksamen end med en sproglig, og piger kom kun i gymnasiet, såfremt de var indstillet på at studere videre.

Ønskede man alene at give en ung pige en almendannende uddannelse, kunne det opnås på en anden måde end ved at gennemgå gymnasiet. På et senere tidspunkt, hvor det blev mere almindeligt, at piger tog studentereksamen, har mange piger sikkert gået i gymnasiet for at få almen dannelse, hvilket man efter traditionel opfattelse bedst får på den sproglige linje.

Udvalgets drøftelser.

Udvalget har drøftet den fra flere sider opstillede hypotese om, at pigernes præstationsniveau falder i forhold til drengenes i løbet af skoletiden. For at prøve hypotesen skulle man i virkeligheden følge en årgang børn gennem hele skoleforløbet, hvilket hidtil ikke har været muligt. Der er dog foretaget forskellige undersøgelser, der tilsammen giver en formodning om hypotesens holdbarhed. Stud. polit. Jens Carl Ry Nielsen [1]) har undersøgt, hvor stor en del af de to køn der opnåede en vis mindstekvotient, og har vist, at piger har en højere kvotient end drenge ved den adgangsgivende eksamen til gymnasiet, men at de opnår et lavere gennemsnit end drenge både på års- og eksamenskarakterer ved studentereksamen. Hypotesen synes således bekræftet for den tidligere årgang studenter. Det kan i denne forbindelse nævnes, at magister Åge Bøttger Sørensen [2]) har vist, at der ikke er sket en ændring i disse forhold for studenterårgangen 1962.

For at få et indtryk af elevernes indstilling til drenges og pigers muligheder i gymnasiet har man i 1966 stillet eleverne i 2. g. på et københavnsk gymnasium en række spørgsmål. Af svarene fremgår det, at det er elevernes opfattelse, at man fra skolens side stiller sig ens over for de to køn, men at pigerne i praksis er dårligere stillet end drengene, fordi de skal hjælpe mere med i det huslige arbejde i hjemmet, og deres forældre har andre sociale ambitioner på døtrenes vegne end på sønnernes. De fleste piger har oplyst at ville vælge erhverv efter interesse uden at tage meget hensyn til mulighederne for at kombinere det deraf følgende erhvervsarbejde med ægteskab og børnepasning. På spørgsmålet om, hvorfor piger og drenge ikke gør sig gældende i foreningslivet i samme omfang, har pigerne oplyst, at de ikke har det fornødne mod og heller ikke synes, det er væsentligt at deltage i disse aktiviteter. Pigerne har givet udtryk for, at de tror, at drengene ikke bryder sig om, at pigerne interesserer sig for politik eller virker for intelligente. Selv om der er tale om et meget lille talmateriale, har udvalget alligevel fundet det interesseant at se overensstemmelsen mellem gymnasieelevernes udtalelser om deres egen situation og den almindelige opfattelse af denne.

På denne baggrund ønskede udvalget at undersøge, om drenges og pigers stilling, således som eleverne beskrev den, afspejlede sig i de opnåede eksamensresultater. Udvalget har derfor foretaget en undersøgelse af drenges og pigers præstationer ved studentereksamen 1966. Om undersøgelsens tilrettelæggelse og bearbejdelse af resultaterne henvises til bilag 4.

Undersøgelsen har vist, at der er en lille forskel i drengenes favør på det samlede eksamensresultat. Udvalget har endvidere undersøgt karaktererne i fagene mundtlig dansk og historie - fag, der er fælles for alle gymnasiets grene - samt ordenskaraktererne i skriftlig dansk, der ligeledes må formodes at være sammenlignelige for alle eksamenskandidater. Drengene er bedst i historie, hvilket svarer til resultaterne af tilsvarende udenlandske undersøgelser samt den af overlærer, cand. psyck. Svend Åge Nielsen foretagne undersøgelse af realeksamenskaraktererne, jfr. s. 14. Der er ikke forskel på danskkaraktererne, hvorimod pigernes ordenskarakterer er bedre.

Endelig har man undersøgt resultaterne i fag,

[1]) »Social oprindelse, studentereksamenskarakterer og uddannelsesforløb«, København 1966. (Materialet til undersøgelsen er studenterårgangen 1957).

[2]) »Social oprindelse og uddannelsesforløb - en undersøgelse af to studentergenerationers uddannelsesforløb«, København 1967.

der måtte betragtes som typiske for den enkelte gren, således matematik for den matematisk-fysiske gren, biologi for den naturfaglige gren og engelsk for den nysproglige gren. I matematik viser drengene sig bedre end pigerne, hvilket er i overensstemmelse med undersøgelser af skoleelever på realeksamensniveau.

Resultaterne i biologi viser ikke forskelle svarende til resultaterne ved realeksamen.

I engelsk ville man være tilbøjelig til at vente, at de kvindelige eksamenskandidater opnåede højere karakterer end de mandlige, da pigerne til og med realeksamensniveauet klarer sig bedre end drengene i sprog. Undersøgelsen har imidlertid vist, at selv i et fag som engelsk for nysproglige klarer drengene sig bedst.

Undersøgelsen viser således, at der kun er ringe forskel på de to køns præstationer i gymnasiet. Pigerne begynder som nævnt med lidt højere karakterer end drengene og slutter med lidt ringere karakterer. Udvalget mener, at selv om forskellene på de to køns præstationer er systematiske, er de af så ringe størrelsesorden, at man kan konkludere, at drenge og piger stort set klarer sig lige godt i gymnasiet.

Udvalgets konklusion.

Med hensyn til forholdene i gymnasiet mener udvalget at kunne konstatere, at der ikke fra skolens side gøres forskel på de to køn.

Den konstaterede beskedne forskel på de to køns resultater ved studentereksamen skyldes formentlig forskelle i de to køns motivationer.

Der må lægges vægt på en indsats såvel fra gymnasieskolens som fra hjemmenes side for at modvirke det relative fald i pigernes præstationer.

Udvalget foreslår:

at der oprettes flere kostskolepladser for piger, og at man i øvrigt stræber efter blandede kostskoler.

KAPITEL IV

Erhvervsvejledning

Ifølge lov nr. 117 af 3. maj 1961 om erhvervsvejledning forstås ved erhvervsvejledning den bistand, der ydes til forberedelse og gennemførelse af valg af uddannelse og erhverv. Erhvervsvejledningen skal sigte mod, at der ved erhvervsvalget kan tages hensyn til personlige interesser og forudsætninger samt til forholdet mellem disse og de fremtidige muligheder inden for de i betragtning kommende fag eller fagområder, således at den enkelte ud fra såvel sit eget som fra et samfundsmæssigt synspunkt opnår en tilfredsstillende placering i arbejdslivet. Erhvervsvejledningen skal endvidere stå åben for alle aldersklasser og bør ydes efter samme grundprincipper uanset de vejledningssøgendes alder og øvrige forhold.

Ifølge ovennævnte lov påhviler det erhvervsvejlederne i samarbejde med skolerne at yde bistand ved erhvervsorienteringen og -rådgivningen for eleverne både i folkeskolen og gymnasieskolen. Erhvervsvejlederne ved den offentlige arbejdsanvisning er til rådighed for skolerne med henblik på at holde erhvervsoplysende foredrag og føre samtaler med eleverne.

Erhvervsvejlederne havde i 1966/67 ydet individuel vejledning til 35.095 personer, hvoraf 16.392 var kvinder, svarende til 46,7 pct. Af den samlede gruppe på 35.095 var 17.262 skolesøgende, og af disse udgjorde pigerne 8.208 [1]).

I perioden 1960/61 til 1964/65 var antallet af mandlige klienter hos erhvervsvejlederne vokset med 20 pct., hvorimod det var vokset med 50 pct. for kvindernes vedkommende.

Erhvervsvejledningsloven skelner mellem den almene orientering om erhvervsforhold og den individuelle erhvervsvejledning.

Den almene erhvervsorientering.

Erhvervsorienteringen, der fortrinsvis ydes af folkeskolelærere som led i den almindelige undervisning, tager sigte på at give de unge og forældrene en almen orientering om erhvervslivet samt kendskab til de forhold, der bør lægges vægt på ved erhvervsvalget. I loven siges det udtrykkeligt, at man ved orienteringen om erhvervslivet skal inddrage de *fremtidige muligheder* inden for fagområderne. Selv om man ikke herhjemme har egentlige prognoser om erhvervsudviklingen, må man regne med, at også vort samfund går i retning af et servicesamfund. Servicefagene får større betydning. De fysisk stærkt krævende områder inden for arbejdsmarkedet mindskes, og funktionærgruppernes betydning øges. Kvinderne har en stor andel i funktionærgrupperne og i visse nye fagområder.

Skolen skal fremme og udvikle børnenes anlæg og evner, styrke deres karakter og meddele nyttige kundskaber. Erhvervsorienteringen har ansvar for klargørelse af mulighederne indenfor fagområderne, og erhvervsvejledningen skal forberede valg af uddannelse eller erhverv. Imellem disse møder man studievejledningens problemer. Mens skolens, erhvervsorienteringens og erhvervsvejledningens opgaver er søgt defineret i de pågældende love, findes der ikke lovbestemmelser, som på samme klare måde placerer ansvaret for studievejledningen.

Ved studievejledning forstås den bistand, der ydes børnene i skolen med henblik på, at disse ved tilvalg eller fravalg af fag tager rimeligt hensyn ikke blot til evner, anlæg og interesser, således som disse giver sig udtryk i valgets øjeblik, men i lige så høj grad bringes til at lægge vægt på, hvilket valg af fag, der holder dørene åbne ved børnenes senere overgang til videregående teoretisk uddannelse eller til erhvervsuddannelserne, og hvilke valg der tenderer imod at lukke dørene ud til disse efterfølgende uddannelser.

Det er vel særligt i folkeskolekredse, man har drøftet studievejledningens problemer, men når udvalget har drøftet spørgsmålet i forbin-

[1]) Kilde: Arbejdsdirektoratet.

deise med erhvervsorientering og erhvervsvejledning, skyldes det, at problemets betydning også rækker langt ind i erhvervsvejlederens virke.

Et stort fremskridt i skolen består vel netop i fremhævelse af det enkelte barns individualitet og denne individualitets udvikling ved understregning af evner, anlæg og interesser, og ved udvikling af barnets styrkeområder til gavn også for svagere områder hos barnet. Men det næste fremskridt må bestå i, at man fra skolens side også fremdrager de realiteter, der efter alle foreliggende oplysninger vil blive afgørende for barnets fremtidige liv.

Et voksende antal af de unge piger vil finde deres fremtid i nye fag og servicefag, herunder vel særligt inden for handel og administration i videste forstand.

Det må derfor være rimeligt at betone disse kendsgerninger over for børnene, således at disse får et grundlag for at afveje romantiske forestillinger og mere håndgribelige realiteter og i deres fagvalg tilskyndes til at tage mere realitetsbetonede hensyn.

Man er naturligvis opmærksom på alle de vanskeligheder, der er forbundet med studievejledning til børn, hvis forestillinger om deres erhvervsinteresse kan være vage eller netop i den alder skiftende. Og man er også opmærksom på de vanskeligheder, der rejser sig over for en sådan vejledning af forældrene, der i mange tilfælde kan have forestillinger om børnenes fremtid, som bygger på traditionelle opfattelser og ikke er påvirket hverken af den allerede fuldbyrdede eller den sandsynlige fremtidige udvikling.

Det er vurderingen af disse vanskeligheder og muligheden for at finde en løsning, der har været medvirkende til, at man har behandlet spørgsmålet i forbindelse med erhvervsorienteringen og erhvervsvejledningen. Det kan i nogle tilfælde være vanskeligt for folkeskolens lærere at have et så grundigt kendskab til forudsætningerne især i erhvervsuddannelserne, at de med sikkerhed kan give en realistisk studievejledning til børnene. Det kunne tænkes, at de to sider af studievejledningen netop bedst kunne tilgodeses i et samarbejde mellem skolens lærere og erhvervsvejlederne, når skolens lærere uden at tabe de mere langsigtede hensyn af syne vurderer det enkelte barns evner, anlæg og interesser, og erhvervsvejlederen i det omfang, det er ønskeligt, medvirker til at bibringe børnene og forældrene forståelse af, at dette kun er den ene halvdel af problemet i fagvalget, men at den anden halvdel er lige så vigtig og kan veje lige så tungt, eller måske endda under visse forudsætninger endnu tungere end hensynet til den øjeblikkelige vurdering af anlæg, evner og interesser.

Disse forhold bør understreges så meget mere, som valget af fag kan blive afgørende for, om eleven ved det rigtige valg holder de døre åbne, som fører frem til de ønskede uddannelser, eller på grund af et forkert eller uheldigt valg af fag løber imod lukkede døre efter skoletiden og er henvist til at søge sit fremtidige virke i de ikke-faglærtes rækker.

Først gennem en sådan studievejledning, der både hjælper børnene til at lægge vægt på egne evner, anlæg og interesser, og samtidig stærkt fremhæver fagvalgets chancer og risiko med henblik på børnenes overgang til uddannelse efter skoletidens afslutning, er der skabt mulighed for, at erhvervsorienteringen og erhvervsvejledningen kan løse den i loven pålagte opgave at sigte imod, at der ved erhvervsvalget både tages hensyn til personlige interesser og forudsætninger og til forholdet mellem disse og de fremtidige muligheder inden for de i betragtning kommende fag eller fagområder.

Udvalget er bekendt med, at der arbejdes med at tilvejebringe sådanne studievejledninger og skal henstille, at de pågældende er opmærksomme på de her berørte problemer.

Hidtil har traditionen i samfundet lagt større vægt på drenges end på pigers uddannelse. Også forældrene har næret forskellige forventninger til de to køn. Når drengen blev gift, skulle han forsørge, medens pigen ved giftermål kunne vente at blive forsørget. Disse betragtninger har efterhånden mindre betydning. Pigernes egen uddannelsesambition synes dog stadig i nogen grad at være mindre end drengenes. Måske indgår det i overvejelserne, at piger ad anden vej - gennem ægteskab - kan opnå økonomisk tryghed og social position, mål, som mænd som regel kun kan opnå gennem uddannelse og erhvervsarbejde. Der er formentlig stadig mange unge piger, der betragter ægteskabet som forsørgelsesinstitution og deres egen uddannelse og deraf følgende erhvervsarbejde som en forsikring, de kan falde tilbage på, såfremt de ikke bliver gift eller ægteskabet senere opløses ved død eller skilsmisse. Der kan samtidig, således som forholdene er i samfundet i dag, opstå mange praktiske vanskeligheder,

når kvinder fortsætter med erhvervsarbejde, medens deres børn er små. På grund af en udtalt mangel på vuggestuer og børnehaver, opgiver mange gifte kvinder deres erhvervsarbejde ved det første barns fødsel.

Formentlig som følge af denne indstilling er der opstået en række uddannelsessteder, hvor unge piger uddannes til erhverv, til hvilke der ofte kan være hæftet romantiske forestillinger om særlig gode muligheder for at gøre et godt parti, men for hvilke det gælder, at efterspørgslen efter arbejdskraft ikke er særlig stor, således at mange af de pågældende piger bruger tid og penge på en uddannelse, der er lidet anvendelig i erhvervsøjemed.

I de seneste år har der været en tydelig tendens til, at pigerne begynder en egentlig erhvervsuddannelse. Men vielsesalderen er som før nævnt faldende, og dette i forbindelse med den længere skolegang for stadig flere, indsnævrer det tidsrum, de unge kvinder alene kan hellige sig en egentlig erhvervsuddannelse. Af flere grunde finder udvalget det betydningsfuldt, at unge piger tilskyndes til at fuldende deres uddannelse uanset ægteskabs indgåelse. For ægtefællers indbyrdes forhold er det af betydning, at hustruen fuldfører sin uddannelse og holder den vedlige, således at ægtefællernes udvikling foregår i nogenlunde samme takt. Det må også formodes, at det er en fordel navnlig for de større børn, at mødrene er veluddannede. Med det nuværende samfunds- og familiemønster er det også sandsynligt, at hustruen på et eller andet tidspunkt vil ønske at være beskæftiget med erhvervsarbejde, og det vil da være en fordel at have gennemført en uddannelse og så vidt muligt holdt den vedlige, idet hun ellers ofte vil være henvist til det lavest betalte arbejde.

Udvalgets drøftelser.

Når linjerne i den fremtidige erhvervsudvikling drages ind i erhvervsorienteringen, vil det som nævnt være nødvendigt at orientere både om uddannelse, erhverv og eventuelle nødvendige erhvervsskifter. Den tidligere opfattelse af, hvad der er mands-, og hvad der er kvindearbejde - baseret på mere eller mindre diskutable forudsætninger om, hvilke krav de forskellige arbejdsområder stiller med hensyn til udøverens køn, er nu forladt.

Udvalget finder det derfor værdifuldt, at erhvervsorienteringen nu gives til piger og drenge i fællesskab, således at drengene bliver klar over betydningen af, at piger får en uddannelse, og også gøres opmærksom på det fælles ansvar for, at også pigen gennemfører og fuldender sin uddannelse, og på de fælles problemer, der opstår, når unge, der begge har erhvervsarbejde, gifter sig og får børn.

Udvalget finder det værdifuldt, at man orienterer om nye arbejdsfelter for kvinder, enten helt nye områder eller områder, der tidligere har været forbeholdt mænd.

Man må gøre opmærksom på de særlige problemer med at kombinere erhvervsarbejde med børnepasning, mulighederne for at fortsætte en uddannelse eller erhvervsarbejde på trods af graviditet, herunder om adgangen til arbejdsfritagelse og til erstatning for tabt arbejdsfortjeneste, nedsat arbejdstid, moderskabsydelse, støtte fra mødrehjælpen m.v.

Desuden må en række statistiske oplysninger være tilgængelige om forskellige forhold til belysning af kvindernes økonomiske stilling og forsørgerbyrde samt fordelingen af mænd og kvinder inden for forskellige uddannelser og erhverv.

I udvalget er der enighed om, at man ikke på grund af køn skulle foretage en deling inden for erhvervsvejledningen, således at kvindelige erhvervsvejledere alene gav vejledning til piger og mandlige erhvervsvejledere til drenge, men udvalget finder det rigtigt, at der ansættes såvel kvindelige som mandlige erhvervsvejledere, således at de hver for sig med deres erfaringer kan bidrage til en grundig og realitetsbetonet orientering.

I denne forbindelse beklager udvalget, at der er så relativt få kvalificerede kvindelige ansøgere til erhvervsvejlederstillinger, og at så få kvindelige lærere deltager i de erhvervsorienterende kurser.

I udvalget har der under drøftelserne været fuld forståelse for de vanskeligheder, der er forbundet med erhvervsorienteringen i folkeskolen, hvor de erhvervsorienterende oplysninger skal indpasses i de forskellige fag. På grund af stoffets karakter er vanskelighederne i realafdelingen måske endnu større. Derimod er der formentlig bedre muligheder for en løsning af erhvervsorienteringens problemer i gymnasiet, hvor man disponerer over særlige lærere og særlige timer til dette formål.

Den individuelle erhvervsvejledning.

Udvalget har under sine overvejelser dels søgt bistand hos eksperter inden for vor hjemlige erhvervsvejledning, dels haft adgang til at gøre sig bekendt med udenlandske kilder. Det fremgår af alle de foreliggende oplysninger, at erhvervsvejledning er et forholdsvis nyt problem både i de europæiske lande og i Amerika, men at man såvel fra skolens som fra erhvervslivets side overalt tillægger det stor betydning, at erhvervsvejledningen støttes og udvikles så meget som muligt.

Oplysningerne om den individuelle erhvervsvejledning specielt for pigerne synes i almindelighed at være sparsomme, og udvalget har derfor drøftet et foredrag, der blev holdt i februar 1965 på universitetet i Chicago af professor, dr. Esther M. Westervelt fra Columbia-Universitetet, jfr. bilag 5.

Udvalget finder, at de i foredraget fremførte synspunkter, selv om de er møntet på et andet samfund, også kan have interesse for vor hjemlige diskussion.

Men herudover har udvalget fundet anledning til at bemærke, at den individuelle erhvervsvejledning må betragtes som et tilbud til alle uanset alder. Den kan gives i skolen og på de offentlige anvisningskontorer. Vejledningen af kvinderne skal ikke fremhæve muligheder, som i praksis er næsten uopnåelige. På den anden side er det vistnok en almindelig erfaring, at kvinder har for ringe tro på egne evner og muligheder og derfor er tilbøjelige til at vælge for beskedent. Vejlederen må derfor i mange tilfælde sætte ind på at hæve forventningerne, men vigtigst er det, at man vejleder, så kvinderne i højere grad bliver i stand til selv at bedømme de almindelige erhvervsvilkår og deres individuelle erhvervsmuligheder.

Det er af afgørende betydning, at erhvervsvejledningsinstitutionerne i endnu højere grad end hidtil vil hjælpe med til at modvirke den træghed, der stadig findes, når der er tale om at hjælpe kvinderne til at udnytte deres muligheder i samfundet.

Udvalget er også enigt i, at det er magtpåliggende, at staten og kommunerne, skolerne og arbejdsmarkedets parter støtter de bestræbelser, der hidtil er udfoldet fra Arbejdsdirektoratets side med henblik på at sætte erhvervsvejlederne i stand til at vejlede pigerne og kvinderne ud fra disses særlige forudsætninger. De i bilag 5 citerede udtalelser af dr. Esther Westervelt viser både, hvor store og komplicerede problemerne er, og hvor vigtigt det er, at erhvervsvejledernes arbejde lettes og støttes på enhver måde.

Udvalgets forslag.

Udvalget foreslår:

1) at der lægges øget vægt på erhvervsvejledningen i folkeskolen ved indførelse af faste timer og særligt uddannede lærere i lighed med, hvad der i øjeblikket er tilfældet i gymnasieskolen.

2) at der gennemføres en mere systematisk studievejledning for alle børn, der står overfor fagvalg, samt for børnenes forældre, idet det overvejes at gennemføre studievejledningen i samarbejde mellem skolens lærere og erhvervs ve j lederne.

3) at der løbende udarbejdes generelle erhvervsprognoser og beskæftigelsesprognoser for de kommende årtier. Udvalget har med beklagelse konstateret mangelen på sådanne prognoser. Udvalget er bekendt med de store usikkerhedsmomenter, disse prognoser vil være behæftet med, men finder det dog meget vigtigt, at der løbende foretages undersøgelser over den forventede udvikling i erhvervenes behov for de forskellige former for arbejdskraft samt den forventede tilgang og afgang til de enkelte erhvervsområder, således at prognoserne til stadighed føres å jour med indhøstede erfaringer og ændrede forudsætninger.

4) at det langt stærkere end hidtil understreges, at erhvervsvejledningen til pigerne må indeholde samme opfordring til at tage en god uddannelse som den, der er indeholdt i erhvervsvejledningen til drengene.

5) at der gives en grundig orientering i første række til de arbejdssøgende unge piger og deres forældre, men også til arbejdsgiverne for at gøre opmærksom på de uddannelses- og beskæftigelsesmuligheder, der faktisk foreligger, idet man søger at bidrage til, at der gives den kvindelige arbejdskraft indpas på nye områder, f.eks. på felter som EDB, servoteknik og elektronik. Efter den stedfundne udvikling føler udvalget sig overbe-

vist om, at der på disse og mange andre områder vil være gode muligheder for kvinder, når disse blot er opmærksomme på, at de må sørge for at få en lige så god uddannelse som deres mandlige kolleger. Det har vist sig at være lettere for kvinder at vinde indpas på helt nye områder fremfor på områder, der traditionelt har været domineret af mænd.

6) at der ved uddannelsen af erhvervsvejlederne gøres en betydelig indsats med henblik på at sætte dem i stand til at forstå erhvervsvejledningens omfattende problemer i relation til de unge piger, og således sætte erhvervsvejlederne i stand til bedre at løse opgaven på en både for pigerne og samfundet tilfredsstillende måde.

7) at erhvervsvejledningsarbejdet for de voksne kvinder udbygges med sigte både på uddannelses- og erhvervsmuligheder.

KAPITEL V

Lærlingeuddannelsen

Den faglige grunduddannelse i håndværk, industri, handel og kontorvirksomhed har meget gamle traditioner i Danmark, og denne uddannelses rammer er i visse retninger et dansk fænomen, som ikke kendes i andre lande.

Den faglige grunduddannelse er nu reguleret i lærlingeloven af 2. oktober 1956, der giver det bindende lovmæssige grundlag for en lang række faglige uddannelser.

Her i landet har der i de seneste år rejst sig stedse stærkere røster for en dybtgående ændring af vort faglige oplæringssystem. Alle er vel opmærksomme på den danske lærlingeordnings fortrin, men den kommercielle, økonomiske og tekniske udvikling har sammen med den sociale og befolkningsmæssige udvikling allerede medført og vil i stigende grad medføre sådanne ændringer i erhvervsstrukturen også her i landet, at det allerede af den grund synes velmotiveret at tage det hævdvundne danske lærlingesystem op til dybtgående overvejelser i lyset af udviklingen og eventuelt i lyset af erfaringerne i vore nabolande. I disse lande har man som sagt ikke en lærlingeordning svarende til den danske, men disponerer over andre oplæringssystemer, der i nogle henseender måske ikke står mål med den danske ordning, men i andre henseender kan tænkes at være denne overlegen og bedre egnet til stadig at kunne tilpasses udviklingen i erhvervsstrukturen.

Den faglige uddannelse falder naturligt i to skarpt adskilte områder, nemlig den tekniske oplæring inden for håndværk og industri og uddannelsen inden for handels- og kontorvirksomheder.

Det spørgsmål, der først rejser sig, er, om der er nogen saglig begrundelse for, at to så forskelligartede områder er presset ind i den samme lærlingelov og placeret under tilsyn af det samme lærlingeråd. Da dette spørgsmål må overvejes i forbindelse med de nævnte overvejelser om en mere dybtgående reform af hele vort lærlinge væsen, har udvalget fundet det rettest kun at nævne problemet, selv om det indeholder aspekter, der er af betydelig interesse for kvindekommissionens arbejde.

Det næste spørgsmål er, om lærlingeuddannelsen i dens nuværende form er opbygget under hensyntagen til, at en så betydelig del af lærlingene er unge piger, og at dette, som påvist i det foregående kapitel, kræver dybtgående overvejelser og forståelse for pigernes og kvindernes særlige forhold.

For at besvare dette spørgsmål vil det være rimeligt at foretage et kort historisk tilbageblik.

Den faglige håndværksuddannelse i Danmark har sin rod i middelalderens håndværkslaug, idet de fleste laugsvedtægter allerede fra midten af det 15. århundrede regulerede forholdet mellem mester og lærling. Laugsvedtægternes regler var bindende for de enkelte medlemmer og havde hovedsageligt til formål at værne mestrenes interesser.

I 1622 udstedte Chistian IV systematiske »Skraaer« for det københavnske håndværk, hvori man pålagde mestrene, at de ikke måtte forsømme lærlingenes undervisning og ikke bruge dem til andet end arbejde i faget.

Christian V udstedte i 1682 en forordning, hvori det blev påbudt at oprette lærekontrakter samtidig med, at mesteren ifaldt erstatningsansvar, såfremt han ikke gav lærlingen den fornødne undervisning.

I 1832 pålagdes det bl. a. mesteren at uddanne lærlingen således, at han kunne aflægge svendeprøve.

De økonomiske og sociale forhold og de derpå begrundede traditioner fastlagde den faglige håndværksuddannelse som en uddannelse af drenge med henblik på, at disse senere som svende og derefter som mestre skulle kunne sætte bo og ernære en familie.

Den faglige uddannelse inden for handels- og kontorområderne går på samme måde tilbage til middelalderens købmandslaug eller købmandsgilder. I året 1431 oprettedes således et købmandslaug i Aalborg under navnet »Gudz Ligoms Lagh«, og i dette laugs ved-

tægter af 1680 fastsloges de nærmere regler for købmændenes antagelse af lærlinge. Læretidens længde for lærlinge hos medlemmer af Guds Legems Laug blev her ansat til mindst 8 år. I de af Kong Christian VI i 1744 udstedte laugsartikler for »Kræmmere i Helsingneur« var læretiden 7 år - dog ikke for kræmmeres sønner. Efter læretidens udløb skulle drengene i magistratens overværelse eksamineres af laugets oldermand og fire laugsbrødre. I eksamenstabel for svendeeksamen, der blev godkendt af Københavns Magistrat i 1817, var det foreskrevet, at ingen dreng kunne blive indskrevet som svend og indtræde i lauget, forinden han i overværelse af et af Magistratens medlemmer, oldermanden, to bisiddere og seks af laugets andre medlemmer samt købmanden, der indstillede ham, godtgjorde gennem teoretisk og praktisk prøve, at han var i besiddelse af de fornødne til hans livsstilling hørende kundskaber. For drenge, der havde udstået deres læreår og skulle indskrives som svende, omfattede prøven 10 forskellige discipliner, nemlig dansk og tysk, regning og bogføring, varekundskab og kendskab til mønt, mål og vægt m. v. Den teoretiske undervisning blev i hele laugstiden givet lærlingen af læremesteren selv, og først henimod midten af forrige århundrede opstod de kursus, der udviklede sig til handelsskolerne [1]).

Ifølge lærlingeloven af 1956 skal enhver, der antager en person under 18 år til at udføre arbejde, der i henhold til loven er godkendt som fag eller henhører under et sådant fag, sørge for, at der oprettes en skriftlig kontrakt, forinden vedkommende træder i arbejde.

Lærlingen skal lære det fag, hvori han er antaget til oplæring, så fuldstændigt som muligt og ved læretidens afslutning normalt aflægge svendeprøve, for så vidt angår lærlinge inden for håndværk og industri, og have bestået handelsmedhjælpereksamen, for så vidt angår lærlinge inden for handels- og kontorvirksomhed. Det er en forudsætning ifølge loven, at lærlingen følger undervisning på særlige fagskoler.

Lovens § 8, stk. 2, pålægger læremesteren ikke at anvende lærlingen til arbejder, der er skadelige for hans sundhed eller ikke står i forhold til hans kræfter. Den sidstnævnte bestemmelse kunne tænkes at få betydning for antagelse af kvindelige lærlinge i fag, hvis udøvelse kræver en vis fysisk kraft.

[1]) Se nærmere Erik Langsted: Handelsskolebogen, 1960.

I lovens §§ 10 og 22 gives regler for barselsorlov og opsigelse af kontrakten i forbindelse med graviditet eller ægteskab. Bortset fra disse særbestemmelser findes der normalt ingen forskelle i mandlige og kvindelige lærlinges stilling under læreperioden.

En nogenlunde nøjagtig statistik over antallet af lærlinge findes først fra 1938, da Statistisk Departement påbegyndte offentliggørelse af en årlig statistik over antallet af oprettede lærekontrakter, se Statistisk Aarbog 1941, side 151. Tabel 7 belyser udviklingen fra 1950, dels for lærlingeområdet som helhed, dels for nogle af de fag, der i særlig grad uddanner kvinder

I håndværk og industri antoges i 1966 ca. 15.000 mandlige lærlinge og ca. 1.600 kvindelige. Af de kvindelige lærlinge er ca. 1.200 eller 75 pct. i frisørfaget og ca. 200 i andre traditionelle kvindefag, som f.eks. skrædderfaget. I ikke-traditionelle kvindefag er der kun ca. 200 kvindelige lærlinge.

Indenfor handel og kontor antoges i 1966 ca. 4.350 mandlige og ca. 7.800 kvindelige lærlinge.

Dersom man ville spørge, om den moderne udvikling henimod et mere servicepræget samfund også kan spores i lærlingestatistikken, kan svaret gives i følgende oversigt, som viser den procentmæssige fordeling mellem oplæring i industri og håndværk og oplæring i handels- og kontorvirksomhed. Der er en tendens til udjævning af antallet af lærepladser inden for industri, håndværk og inden for handel/kontor.

Påbegyndte læreforhold

Indberettet i året	Industri og håndværk	Handel og kontor	I alt	Industri og håndværk i pct. af alle	Handel og kontor i pct. af alle
1940	5.021	2.587	7.608	66	34
1945	8.399	4.293	12.692	66	34
1950	12.460	6.396	18.856	66	34
1955	13.030	8.007	21.037	62	38
1960	18.737	12.194	30.931	61	39
1961	18.787	13.169	31.956	59	41
1962	19.586	14.305	33.891	58	42
1963	18.305	14.692	32.997	56	44
1964	19.395	14.784	34.179	57	43
1965	18.223	13.573	31.796	57	43
1966	16.679	12.148	28.827	58	42

Tabel 7.

*Påbegyndte læreforhold for hele landet. § 1-lærlinge. *)*

	1950			1955			1960			1964			1965			1966		
Fag:	I alt	heraf kvinder	pct.	I alt	heraf kvinder	pct.	I alt	heraf kvinder	pct.	I alt	heraf kvinder	pct.	I alt	heraf kvinder	pct.	I alt	heraf kvinder	pct.
Håndværk og industri i alt	12.460	1.401	11,2	13.030	1.628	12,5	18.737	2.183	11,6	19.395	1.749	9,0	18.223	1.684	9,0	16.679	1.604	9,6
Skrædderfaget	411	264	64,2	143	124	86,7	159	149	93,7	100	93	93,0	78	76	97,4	83	79	95,2
Hatte- og buntmagerf.	138	123	89,1	83	70	84,3	64	59	92,2	56	52	92,8	35	30	85,7	33	27	81,8
Skotøjsfaget	159	114	71,7	133	105	78,9	144	110	76,4	100	85	85,0	62	46	74,2	33	29	87,9
Fotografaget	92	55	59,8	114	62	54,4	112	69	61,6	88	54	61,4	63	34	54,0	53	32	60,4
Barber- og frisørfaget	888	678	76,4	1.369	1.124	88,6	1.885	1.587	84,2	1.341	1.175	87,6	1.414	1.264	89,4	1.322	1.190	90,0
Tandteknikerfaget				31	19	61,3	35	23	65,7	48	36	75,0	49	29	59,2	39	24	61,5
Handels-, butiks- og kontorlærlinge i alt	6.396	2.607	40,8	8.007	3.980	49,7	12.194	6.980	57,2	14.784	9.447	63,9	13.573	8.931	65,8	12.148	7.813	64,3
Kontorlærlinge	1.782	1.067	59,9	2.706	1.794	66,3	4.639	3.346	72,1	6.130	4.813	78,5	5.897	4.620	78,3	5.123	3.980	77,7
Handelslærlinge	612	66	10,8	801	81	10,1	1.148	81	7,0	1.311	81	6,2	1.197	65	5,4	1.053	75	7,1
Butikslærlinge	4.002	1.474	36,8	4.500	2.105	47,8	6.407	3.553	55,4	7.343	4.553	62,0	6.479	4.246	65,5	5.972	3.758	62,9
Lærekontrakter i alt	18.856	4.008	21,2	21.037	5.608	26,6	30.931	9,163	29,6	34.179	11.196	32,8	31.796	10.615	33,4	28.827	9.417	32,7

Kilde: Statistiske Efterretninger.

*) Lærlinge der er under 18 år ved læreforholdets påbegyndelse.

Begge de foranstående oversigter over antallet af påbegyndte læreforhold må læses med nogle forbehold. Oversigterne omfatter ikke læreforhold, der indgås med lærlinge over 18 år, jfr. lærlingelovens § 30. Dette forhold har dog ingen større vægt i nærværende sammenhæng. Der oprettes årligt 5-6.000 sådanne læreforhold, men de fordeler sig mellem industri og håndværk på den ene side og handel og kontor på den anden side med nogenlunde samme procenttal som i omstående oversigt.

Væsentlig større vægt må der tillægges det forhold, at lærlingelovens § 1, stk. 6 indeholder mulighed for, at områder af særlig karakter, inden for hvilke den praktiske og teoretiske uddannelse er ordnet på en efter forholdene fuldt ud betryggende måde, kan opnå fritagelse for at oprette lærekontrakt. Sådanne fritagelser er talmæssigt næsten uden betydning i industri- og håndværksgruppen. Derimod er der for kontorlærlinge i Københavns kommunes administration, omegnskommunernes administration samt banker, sparekasser, forsikringsselskaber og enkelte mindre områder i praksis en særlig ordning, der omfatter ca. 3.000 kontorlærlinge, der årligt antages til oplæring inden for disse områder. I nærværende sammenhæng betyder det, at omkring 3.000 læreforhold for kontorlærlinge går uden om »Danmarks Statistik«. Lægges disse ca. 3.000 læreforhold for kontorlærlinge til forannævnte tal for 1966, medfører det følgende korrektion:

Antal lærekontrakter i industri og handel		16.679
Antal lærekontrakter i handel og kontor	12.148	
Antal læreforhold under lærlingeloven, men uden lærekontrakt	ca. 3.000	15.148
1 alt		31.827

Med det forbehold, at der ikke foreligger nogen opgørelse over disse ca. 3.000 læreforhold uden kontrakt, bliver det rette forhold altså, at antallet af læreforhold inden for handel og kontor i 1966 udgjorde 47,6 pct. af det samlede antal læreforhold.

Udvalgets drøftelser.

Den faglige uddannelse er igennem århundreder skabt for »drenge«. De unge piger begyndte først i dette århundrede at melde sig til en faglig uddannelse, men hverken ved forberedelserne af lærlingeloven af 1921 eller loven af 1937 eller den nugældende lov af 1956 indgik overvejelserne om pigernes specielle problemer under den faglige oplæring i overvejelserne.

Selv om den ene fjerdedel af lærlingene i 1955 var piger, bestod den lærlingekommission, der afgav betænkning den 9. november 1955, af 24 mænd og ikke en eneste kvinde.

Idag, da den ene tredjedel af lærlingene er piger, og da pigerne inden for handels- og kontorområderne udgør 64 pct. af områdernes lærlinge, føres tilsynet med den samlede lærlingeuddannelse af det i henhold til lærlingelovens § 25 nedsatte lærlingeråd, hvor ikke blot alle 15 medlemmer, men samtlige af administrationen udpegede tilforordnede er mænd. Heller ikke i lærlingerådet har der kunnet blive plads til en eneste kvinde - end sige en rimelig repræsentation. Det samme forhold gør sig gældende i »Udvalget vedrørende de faglige grunduddannelser«, der blev nedsat af daværende undervisningsminister K. B. Andersen den 24. juni 1967, idet der ikke er kvindelige medlemmer, hverken i udvalget eller som tilforordnede.

Når man ser på den almindelige udvikling i samfundene og oplysningerne om påbegyndte læreforhold i oversigten side 27 med korrektion på side 28, vil det være sandsynligt, at der i løbet af nogle få år inden for de 3 handels- og kontorfag oprettes flere læreforhold end inden for samtlige 31 håndværks- og industrifag tilsammen, og denne udvikling vil utvivlsomt fortsætte i samme retning i de følgende år. Da dette faglige oplæringsområde således i løbet af få år er det største, og da dette område for de [2]A vedkommende rekrutteres blandt piger, vil det være indlysende, at det med henblik på kommende ændringer i den faglige oplærings rammer vil være en stærkt hastende opgave at tage pigernes stilling inden for den faglige uddannelse op til dybtgående overvejelser.

Udvalget har drøftet, om reglerne i lærlingelovens § 22, stk. 1 i og j, om ret for den kvindelige lærling til at hæve læreforholdet, når hun bliver gift, eller når hun bliver gravid, er i overensstemmelse med hendes virkelige interesser på længere sigt og altså med ønsket om, at den kvindelige lærling fuldfører sin uddannelse og således står rustet til senere i tilværelsen at møde også den eventualitet, at hun ønsker, eller at hun måske er tvunget til at søge lønnet

beskæftigelse. Der synes at kunne anføres gode grunde for at modificere disse bestemmelser med henvisning til, at andre bestemmelser i loven, jfr. § 22, stk. 1 e, om lærlingens adgang til at hæve kontrakten, når lærlingens hjem flyttes til en anden kommune og afstanden til lærestedet derved forøges med mere end 6 km, i tilstrækkelig grad åbner mulighed for at løse problemerne, og med henvisning til, at det kan virke som en bremse på læremestrenes interesse i at antage kvindelige lærlinge, at disse bestemmelser medfører en større risiko for læreforholdets ophævelse i læretiden mod læremesterens ønske.

Når de antydede ændringer i vort oplæringssystem gennemføres, vil de formentlig komme til at gå i retning af et mere differentieret uddannelsesbillede, i hvilket pigerne må komme til at spille en anden og større rolle end hidtil.

Hermed vil man også være inde på spørgsmålet om pigernes adgang - teoretisk og praktisk - til at opnå en faglig oplæring.

I 1962 vedtog den internationale arbejdsorganisation (I.L.O.) i Geneve enstemmigt en rekommendation om faglig uddannelse, der i § 1, stk. 4, indeholder bestemmelse om, at uddannelsessystemet ikke må indeholde nogen form for diskriminering baseret på køn.

Selv om der kun er tale om en rekommendation, må den dog have moralsk bindende virkning også for Danmark, idet såvel regeringens repræsentanter som repræsentanter for Dansk Arbejdsgiverforening og Landsorganisationen i Danmark, De samvirkende Fagforbund, stemte for rekommendationen på arbejdskonferencens generalforsamling.

Den danske lærlingelov er formelt i nøje overensstemmelse med denne internationale rekommendation. Der findes ikke i lærlingeloven forskel i de krav, der stilles ved mænds og kvinders adgang til at indgå lærekontrakter, lige som der heller ikke i de gældende kollektive overenskomster har kunnet konstateres hindringer for, at arbejdsgiveren antager kvindelige lærlinge på lige fod med mandlige.

De fra den historiske udvikling nedarvede traditioner har imidlertid trods den skete tekniske udvikling medført, at der stadig er en række fag, der normalt ikke søges af kvinder, og inden for hvilke det også er vanskeligt for kvinder at blive antaget som lærlinge.

Lærlingelovens § 8, stk. 2, bestemmer bl.a., at lærlingen ikke må anvendes til arbejder, der ikke står i forhold til hans kræfter. Denne bestemmelse vil for en række industri- og håndværksfag vanskeliggøre kvinders adgang, idet der henvises til, at de som regel ikke er i besiddelse af de samme fysiske kræfter som mænd.

Nu er det ofte påvist, at den moderne tekniske udvikling har bevirket, at der faktisk er forbavsende få arbejder, som kvinder under forudsætning af lige uddannelse ikke kan udføre lige så godt som mænd.

Området for sådanne arbejder, hvor den fysiske kraft er af afgørende betydning for arbejdets tilfredsstillende udførelse, indskrænkes for hvert tiår og vel ganske særligt indenfor de områder, hvor der kræves en faglig oplæring.

Alligevel fastholdes den traditionelle indstilling overfor uddannelse af kvindelig arbejdskraft på områder, hvor modstanden ikke mere er tilstrækkeligt begrundet.

En anden grund til, at kvinder kan have vanskeligt ved at få en læreplads inden for håndværk og industri, er måske det større frafald blandt kvindelige lærlinge end blandt mandlige. Frafaldet er størst i de traditionelle kvindefag, f.eks. frisørfaget. Frafaldet inden for handel og kontor er næsten ens for drenge og piger.

Når udvalget har overvejet, om reglerne i lærlingelovens § 22, stk. 1, i og j, om ret til at ophæve kontrakten ved indgåelse af ægteskab og ved indtruffen graviditet burde ophæves, må det også ses i sammenhæng med, at lærlingens alder ved læreforholdets begyndelse bliver højere, mens den gennemsnitlige ægteskabsalder er gået ned. Tidligere gennemgik lærlingene læreforholdet i alderen 14 til 18 år, men nu er alderen for lærlinge steget således, at 70 pct. af lærlingene i 1966 var 18 år eller derover. I denne forbindelse bemærkes det, at næsten en tredjedel af alle 18-årige piger og mere end halvdelen af alle 18-årige drenge er lærlinge. Sandsynligheden for lærlingens indgåelse af ægteskab inden læretidens afslutning er altså stigende, og med den gennemsnitligt lavere vielsesalder for kvinder end for mænd gør dette sig mest gældende for kvinder. I relation til læreforholdet har det endda kun betydning for kvinder, da mandlige lærlinge ikke kan hæve lærekontrakten på grund af indgåelse af ægteskab.

I omstående tabel 8 findes en opgørelse over påbegyndte og afbrudte læreforhold:

Tabel 8.
Påbegyndte og afbrudte læreforhold (med og uden kontrakt).

	1960			1964			1965			1966		
	Påbegyndt	Afbrudt	%	Påbegyndt	Afbrudt	%	Påbegyndt	Afbrudt	%	Påbegyndt	Afbrudt	%
A. Mænd:												
a. Håndværk og industri i alt	17.932	2.719	15,2	20.453	3.681	18,0	19.747	3.831	19,4	18.091	3.990	22,1
b. Butiks-, kontor- og handelsfag i alt .	5.558	962	17,3	6.269	1.504	24,0	5.618	1.358	24,2	5.422	1.171	21,6
B. Kvinder:												
a. Håndværk og industri i alt	2.302	688	29,9	1.995	1.013	50,8	1.904	884	46,4	1.871	895	47,8
b. Butiks-, kontor- og handelsfag i alt .	7.347	1.601	21,8	10.803	2.482	23,0	10.539	2.665	25,3	9.430	2.545	26,9
Mænd i alt.....	23.490	3.681	15,6	26.722	5.185	19,4	25.365	5.189	20,4	23.513	5.161	21,9
Kvinder i alt	9.649	2.289	23,7	12.798	3.495	27,3	12.443	3.549	28,5	11.301	3.440	30,4

Kilde: Statistiske Efterretninger.

Betragter man forholdet mellem påbegyndte og afbrudte læreforhold, må man tage den fejlkilde i betragtning, at læreforhold, afbrudt et bestemt år, ikke behøver at være påbegyndt samme år. Ligeledes må det tages i betragtning, at der er et særligt frafald blandt frisørfagets kvindelige lærlinge, hvilket stærkt virker ind på frafaldsstatistikken for kvinder i håndværksfagene. Men årsagerne til frafaldet er ikke tilstrækkeligt oplyst. Uden at man tør bedømme antallet, er det bekendt, at der i mange tilfælde ikke er tale om ophævelse af et læreforhold, men om skifte af lærested, der kan være begrundet i mangelfuld forudgående vejledning. Og begrundelsen kan også ligge i det forhold, at der ved tilrettelæggelsen af traditionelle faglige uddannelser ikke er taget hensyn til, at der er tale om unge piger.

I denne forbindelse må man erindre, at man med mesterlæren påfører mesteren udgifter i forbindelse med lærlingens uddannelse i læretidens første år, udgifter som i nogen grad opvejes af fortjeneste på lærlingens arbejde de sidste år af læretiden, således at en mester har økonomisk interesse i at antage en lærling, der gennemfører uddannelsen.

Ligeledes kan afgangen af piger fra faget efter læretidens ophør påvirke mestrenes ønske om at tage kvindelige lærlinge, idet oplæringen i disse tilfælde ikke opfylder forudsætningen om senere at have veluddannet arbejdskraft i faget.

Ikke desto mindre kan tallene have interesse ved bedømmelse af, hvorfor mestrene inden for *håndværk og industri* i høj grad er tilbageholdende med antagelse af kvindelige lærlinge. I 1960 udgjorde de afbrudte læreforhold i procent af de indgåede for mændenes vedkommende 15,2 og for kvindernes 29,9, d.v.s. dobbelt så mange kvindelige lærlinge afbrød læreforholdet. I 1964 kulminerede antallet af afbrudte læreforhold i forhold til påbegyndte for kvindernes vedkommende med 50,8 pct., for mændene var tallet 18,0 pct., i 1965 henholdsvis 42,3 pct. og 19,8 pct. og i 1966 henholdsvis 47,8 pct. og 22,1 pct.

Den store forskel i frafaldprocenten inden for håndværk og industri beror i vidt omfang på frisørfaget, hvor særlige forhold gør sig gældende. Ser man bort fra dette område, er frafaldsprocenten 37,6 og 21,8 for henholdsvis kvinder og mænd. Det ser på grundlag heraf ikke ud **til,** at der er markant forskel på pigers og drenges gennemførelsesprocent inden for det samlede lærlingeområde — butik, kontor, håndværk og industri, hvor den samlede frafaldsprocent, excl. frisører, er henholdsvis 27,6 og 21,8 for kvinder og mænd.

I de store lærefag er antallet af kvindelige

lærlinge så ringe, at man ikke kan sammenligne de to køns gennemførelsesprocent.

Anderledes forholder det sig inden for *kontor- og handelsfagene,* der har en stor kvindeandel. I 1960 udgjorde de afbrudte læreforhold i forhold til de påbegyndte 17,3 pct. for mændenes vedkommende og 21,8 pct. for kvindernes; der var således et lidt større frafald blandt de kvindelige lærlinge. I 1965 og 1966 var frafaldet 24,2 pct. for mændene og 25,3 pct. for kvinderne. I 1966 steg pigernes frafald til 26,9 pct. og drengenes faldt til 21,6 pct.

I forbindelse med overvejelserne over det større frafald blandt kvindelige lærlinge har udvalget gennem Arbejdsdirektoratet fået oplysninger om årsagerne til frafaldet, i det omfang det har været muligt for de offentlige arbejdsanvisningskontorer, samt om hvor stor en del af de ophævede lærekontrakter, der ophæves i prøvetiden.

Oplysningerne fra arbejdsanvisningskontorerne viser, at de lærekontrakter, der ophæves i prøvetiden, for begge køn udgør ca. halvdelen af samtlige ophævede lærekontrakter.

Af det foreliggende materiale kan man ikke bedømme, i hvor mange tilfælde pigernes ophævelse af lærekontrakten skyldes lærlingens graviditet eller indgåelse af ægteskab. Dels er det ikke alle anvisningskontorer, der har haft mulighed for at oplyse årsagerne til læreforholdenes afbrydelse, dels sker det formentlig i mange tilfælde, at graviditet eller ægteskab ikke angives som grund, og at læreforholdets afbrydelse registreres som »ophævet efter fælles overenskomst«. Stort set kan man måske regne med, at 5-10 pct. af de afbrudte læreforhold ophæves på grund af lærlingens graviditet og et lignende antal på grund af lærlingens indgåelse af ægteskab.

En række arbejdsanvisningskontorer anfører, at i langt de fleste tilfælde af graviditet inden for læretiden, suspenderes læreforholdet en kortere periode i henhold til lærlingelovens § 10 og føres derefter til afslutning med eller uden en tilsvarende forlængelse af læretiden. Benyttelsen af denne paragraf synes at være stigende.

Arbejdsanvisningskontorerne har endvidere udtalt sig om, hvorvidt der blandt arbejdsgiverne er uvilje mod at antage kvindelige lærlinge. Oplysningerne herom varierer en del. Nogle arbejdsanvisningskontorer har anført, at der ikke blandt mestrene er uvilje mod piger som lærlinge, og andre, at visse fag kun antager kvindelige lærlinge i mangel af mandlige. Endelig anføres det, at mestrene er utilbøjelige til at antage kvindelige lærlinge f.eks. i byggefagene, ikke fordi pigerne er ringere lærlinge, men fordi de tager lærlingeuddannelsen som grundlag for videre uddannelse og således forlader faget.

Det oplyses, at mestrene inden for malerfaget i stigende grad tager kvindelige lærlinge, og at man inden for dette fag har været meget tilfreds med de kvindelige malere.

Det håndværksfag, der talmæssigt har betydet mest for de kvindelige lærlinge, er barber- og frisørfaget. Dette fags andel af de samlede lærekontrakter kulminerede med 22 pct. i 1955 og udgør nu kun 12,6 pct. Pigernes andel inden for dette fag har de sidste 10 år ligget på ca. 85-90 pct.

Betragter man bevægelserne i perioden 1950-66, ser man, at de kvindelige lærlinges andel af lærekontrakterne inden for håndværk og industri har været nogenlunde konstant, dog med en svagt faldende tendens fra 11,2 pct. i 1950 til 9,6 pct. i 1966. Betragter man særskilt tilgangen til fag inden for håndværk og industri, som har kvindelig dominans, ser man, at skrædderfaget i løbet af den betragtede periode er blevet et næsten rent kvindefag, men at det i øvrigt er et fag i nedgang. Hatte- og buntmagerfaget tilligemed skotøj sfåget har haft nogenlunde konstant pigeandel og synes også at være fag i nedgang.

Endelig synes pigerne at vinde indpas i nye fag, hvilket stemmer med det i kapitel IV anførte.

I øvrigt tillægger man det netop i disse år betydning, at antallet af børn, der udskrives af skolen, af flere årsager er nedadgående.

Antallet af levendefødte børn, der i 1946 kulminerede med godt 96.000, faldt til ca. 79.600 i 1950 og til ca. 76.400 i 1954. Da børnene særligt i de senere år i stort tal fortsætter skolegangen efter det 14. år, er det altså mindre årgange, der søger en faglig uddannelse i hvert fald i nogle år, indtil de stigende fødselstal atter giver mulighed for fornyet tilgang. Netop i disse år vil der på trods af en nedgang i beskæftigelsen som helhed være relativt gode muligheder for de unge piger for at opnå en læreplads.

Dette forhold bør vel ganske særligt udnyttes ikke blot inden for handels- og kontorfagene, der forlængst er blevet til overvejende pigefag, men også inden for de nye tekniske fag, hvor der i denne periode kunne grundlægges en tra-

dition for, at unge piger oplæres sideordnet med og i mindst samme tal som drengene, da disse fag er ligeså egnede for kvinder som for mænd.

Der synes da også i disse fag - f.eks. i elektronikfaget - at være antaget et stort antal kvinder, men efter det oplyste arbejder de udelukkende som ufaglærte.

For nye fag uden bindinger til traditionerne i faglig uddannelse vil det måske være muligt at gå nye veje i erhvervsuddannelserne.

Set fra erhvervenes synspunkt vil det formentlig gælde, at de erhverv, der formår at tilrettelægge en uddannelse med mange muligheder, vil virke tiltrækkende på de erhvervssøgende unge.

Udvalgets forslag:

Udvalget foreslår:

1) at der i kommissioner om og i tilsyn med lærlingeforhold skabes en rimelig repræsentation af kvinder.

2) at man intensiverer arbejdet på at gøre både erhverv og uddannelsessøgende opmærksom på mulighederne for, at piger bliver lærlinge inden for de områder, hvor den tekniske udvikling har fjernet hindringer for at beskæftige faglærte kvinder.

3) at man i nye fagområder naturligt inddrager kvinderne i uddannelsen, eventuelt tilrettelagt efter utraditionelle uddannelsesformer.

4) at kvindelige lærlinges adgang til ifølge lærlingelovens § 22, stk. 1 i, at ophæve kontrakten ved indgåelse af ægteskab ophæves. § 22, stk. 1 j, ændres således, at kvindelige lærlinge kun kan ophæve kontrakten på grund af graviditet efter at være blevet orienteret om muligheder for støtte fra det offentlige ved graviditet og fødsel samt eventuelle senere støttemuligheder.

5) at der oprettes flere vuggestue- og børnehavepladser for at øge mulighederne for, at unge kvinder under uddannelse kan få passet deres børn under betryggende forhold og derved bedre blive i stand til at gennemføre deres uddannelse.

KAPITEL VI

Nogle uddannelser inden for pleje- og omsorgssektoren

Det område, der behandles i dette **og** de følgende 3 kapitler, omfatter *kortere erhvervsuddannelser,* der ikke er omfattet af lærlingeloven eller falder ind under den højere uddannelse. Det er således et vidt spændende område med mange forskelligartede uddannelser.

Adgangen til uddannelsen.

Som hovedregel gælder, at de formelle adgangsbetingelser er ens for mænd og kvinder, dog med enkelte undtagelser - mænd kan således ikke blive jordemødre eller lægesekretærer.

Med hensyn til visse af uddannelserne inden for skibsfarten, som f.eks. skibskok og hovmester kan det i al fald for tiden af praktiske grunde vise sig vanskeligt for en pige at gennemføre uddannelsen.

Udvalget har ikke ment at kunne beskæftige sig med samtlige kortere uddannelser, men har valgt i dette og de følgende tre kapitler at gennemgå en række af de uddannelser, der traditionelt søges af mange kvinder - stort set uddannelser, der fører til erhverv, hvor der ifølge folketællingen 1960 var beskæftiget mindst 10.000 kvinder, samt enkelte nyere uddannelser, der må formodes at blive af betydning for den kvindelige arbejdskraft.

Børneforsorgspædagog.

Formålet med børneforsorgspædagoguddannelsen er at uddanne ledere og medarbejdere ved børne- og ungdomshjem, herunder hjem for spædbørn samt ved vuggestuer.

Adgangsbetingelserne er ens for mænd og kvinder. I 1965 dimitteredes 70 pædagoger og 74 i 1966. I 1967 blev der optaget 162 elever på småbørnslinjen, alle kvinder, og 110 på den almene linje, hvoraf ca. 30 pct. er mænd.

Omsorgsassistent i åndssvageforsorgen.

Uddannelsen, der er 3-årig, har til formål at give åndssvageforsorgens medarbejdere en sådan teoretisk og praktisk viden og kunnen, at de efter bestået eksamen dels vil kunne udføre enhver del af plejegerningen, dels ved supplerende kursus vil kunne specialisere sig til særlige plejeopgaver eller kvalificere sig til højere stillinger.

Adgangsbetingelserne er ens for mænd og kvinder. I 1965 dimitteredes 257 assistenter og 288 i 1966, heraf ca. 90 pct. kvinder. For tiden (august 1967) er antallet af elever 364.

Plejeassistent.

I København er der oprettet kurser til uddannelse af assistenter til plejehjem. Kurserne, der er af 20 måneders varighed, begyndte 1. september og 1. november 1967. Der er 24 elever på hvert hold, ialt 48, hvoraf 3 er mænd. Eleverne skal være fyldt 19 år og have bestået afgangsprøve fra 9. eller 10. klasse. Størstedelen af eleverne er unge, der er dog enkelte kvinder i fyrrerne.

Sygeplejerske.

Adgangsbetingelserne til sygeplejerskeuddannelsen, der varer ca. 3½ år, er ens for mænd og kvinder. Man må dog regne med, at kravet om 1 års husligt arbejde forud for uddannelsen lettere kan opfyldes af unge piger, selv om et års arbejde i en institution, f.eks. et hjem for kronisk syge, kan træde i stedet for husgerning i et privat hjem. Udvalget har derfor overvejet, hvorvidt det er nødvendigt at kræve husligt arbejde, før man kan påbegynde uddannelsen. F.eks. i København har hospitalsborgmesteren udtalt, at man fra hospitalsvæsenets side ville være villige til at se bort fra kravet om 1 års husligt arbejde forud for uddannelsen.

Udvalget foreslår, at andre forudsætninger for adgangen til uddannelsen kunne erstatte det huslige arbejde, eventuelt efter en individuel vurdering.

I 1965 blev der optaget 1776 elever på forkursus og dimitteret ialt 1342.

KAPITEL VII

Lærer- og børnehavelæreruddannelsen

Lærere i folkeskolen.

Folkeskolens læreruddannelse har til formål at uddanne lærere til hele folkeskolen og de dertil knyttede realklasser og tager tillige sigte på, at lærerne skal kunne påtage sig undervisning i ungdomsskolen og aftenskolen.

Ifølge lov nr. 235 af 8. juni 1966 om uddannelse af lærere til folkeskolen, der træder i kraft den 1. august 1969, vil undervisningen blive ens for mænd og kvinder, således at den forskel på uddannelsen af mandlige og kvindelige lærere, hvor kvinderne ifølge den nugældende lov skal følge undervisningen i kvindelig håndgerning, falder væk.

Adgangen til uddannelsen

De formelle adgangsbetingelser, højere forberedelseseksamen eller studentereksamen, for uddannelsen til folkeskolelærer er ens for mænd og kvinder.

De faktiske benyttelse

I tabel 9 gives en oversigt over antallet af optagne seminarieelever og i tabel 10 over antallet af dimittender.

Tabel 9.
Antal optagne seminarieelever fordelt på køn.

	1964			1965			1966		
	Kvinder	Mænd	I alt	Kvinder	Mænd	I alt	Kvinder	Mænd	I alt
Absolutte tal									
4-årigt	936	850	1786	1023	897	1920	931	890	1821
3-årigt	677	453	1130	744	468	1212	1036	699	1735
Småbørnsseminarierne	59		59	28		28	24		24
Præparand	1031	945	1976	968	907	1875	813	775	1588
I alt	2703	2248	4951	2763	2272	5035	2804	2364	5168
I procent									
4-årigt	52,4	47,6	100	53,2	46,8	100	51,1	48,9	100
3-årigt	59,9	40,1	100	61,4	38,6	100	59,7	40,3	100
Præparand	52,2	47,8	100	51,6	48,4	100	51,2	48,8	100
I alt	54,6	45,4	100	54,9	45,1	100	54,3	45,7	100

Kilde: Betænkning nr. 453 af 1967 om Undervisning og Uddannelser.

Tabel 10.
Antal dimittender.

	1965						1966					
	Kvinder	%	Mænd	%	I alt	%	Kvinder	%	Mænd	%	I alt	%
4-årigt	729	49,4	748	51,6	1477	100	835	51,9	773	48,1	1608	100
3-årigt	547	59,1	379	40,9	926	100	635	61,4	399	38,6	1034	100
Småbørnsseminarierne	28				28		63				63	
I alt	1304	53,6	1127	46,4	2431	100	1533	56,7	1172	43,3	2705	100

Kilde: Som tabel 9.

Som det fremgår af tabel 9 udgør de kvindelige lærerstuderende godt 50 pct. af de optagne elever til den 4-årige læreruddannelse og ca. 60 pct af eleverne til den 3-årige uddannelse, der forudsætter studentereksamen. De senere år er der ikke sket væsentlige forskydninger i forholdet mellem antallet af optagne mandlige og kvindelige studerende, i 1961 var der 50 pct. kvinder blandt eleverne i 1. klasse af den 4-årige uddannelse og 59,3 pct. til den 3-årige uddannelse, hvilket svarer til forholdet de tre seneste år, som det fremgår af tabel 9.

Forholdet mellem antallet af kvindelige og mandlige dimittender er tilsvarende, idet ca. 50 pct. af dimittenderne fra den 4-årige uddannelse og ca. 60 pct. fra den 3-årige er kvinder.

Udvalgets drøftelser

Man har i udvalget drøftet tendensen til at stille større krav til de kvindelige ansøgeres studentereksamensresultat, og man fandt det mindre rimeligt, at der - selv om der *formelt* ikke kunne stilles andre krav til kvindelige end til mandlige ansøgere til seminarierne - reelt blev stillet større krav til de kvindelige ansøgere.

Under behandlingen i Folketinget af lov nr. 235 af 8. juni 1966 om uddannelse af lærere til folkeskolen, der pr. 1. august 1969 afløser den hidtil gældende lov, blev problemet bragt frem.

Man ønskede undervisningsministerens bekræftelse af et løfte, han havde givet over for folketingsudvalget, om at tilkendegive, at det ville være mod loven at diskriminere.

I et udførligt svar indfriede daværende undervisningsminister K. B. Andersen dette løfte, idet han bl.a. sagde, at »hvor kvalifikationerne alt taget med er lige, der må man også stå lige«.

Problemet eksisterer dog stadig. I Danmarks Lærerforenings blad FOLKESKOLEN for 1. september 1967 skrives i en redaktionel artikel »Blæse være med kønnet -« bl.a. følgende:

»Balancen i folkeskolens arbejdsfordeling lader sig i dag kun opretholde, fordi seminarierne praktiserer forskellige adgangskrav **for** mandlige og kvindelige aspiranter, det vil sige, at vi med andre ord rekrutterer de bedste kvindelige og de næstbedste mandlige. Derfor er det noget vås at sige, at man blot skal blæse på kønnet og sætte sin lid til menneskeligheden. Det er ikke menneskeligt at lade kønsforskelle diktere mere eller mindre rigoristiske adgangskriterier til en uddannelse«.

Tabel 11.
De studerende ved seminarierne procentvis fordelt efter alder og køn.

	Under 21 år		21 - 25 år		26 år og derover		I alt	
	Mænd	Kvinder	Mænd	Kvinder	Mænd	Kvinder	Mænd	Kvinder
3-årig dagseminarium	14,6	26,8	73,8	68,3	12,4	4,8	100	100
4-årig dagseminarium	33,2	44,5	52,0	49,9	14,8	5,5	100	100
4-årig aftenseminarium	2,6	3,1	35,1	52,3	62,4	44,6	100	100
5-årig aftenseminarium	2,8	8,6	27,3	50,7	69,9	40,7	100	100
Småbørnslærerindeseminarium		7,0		55,3		37,7		100

Kilde: Som tabel 9.

Tabel 11 viser, at aldersfordelingen er meget forskellig for de studerende på dagseminarier og aftenseminarier. På dagseminarierne er godt 85 pct. af de mandlige studerende under 26 år, d.v.s. inden for den normale uddannelsesalder, for kvindernes vedkommende drejer det sig om ca. 95 pct. af de studerende. Ser man på de helt unge under 21 år, udgør de blandt de mandlige studerende på det 3-årige og 4-årige dagseminarium henholdsvis 14,6 pct. og 33,2 pct. mod pigernes 26,8 pct. og 44,5 pct. **Den** store forskel mellem kønnene blandt de **helt** unge studerende skyldes formentlig, at en del af de unge mænd aftjener deres værnepligt, inden de påbegynder deres uddannelse, og ikke et større frafald blandt kvindelige studerende end blandt mandlige, da antallet af kvindelige dimitterede i forhold til mandlige nogenlunde svarer til forholdet blandt de optagne elever, jfr. tabel 9 og tabel 10.

Ser man på de studerende på aftenseminarierne er 37,7 pct. af de mandlige studerende på de 4-årige aftenseminarier og 30,1 pct. på de 5-årige seminarier under 26 år, for de kvindelige

studerende er de tilsvarende tal 55,4 pet. og 59,3 pet. Som man kunne vente, er de studerende på aftenseminarierne gennemgående ældre end de studerende på dagseminarierne, og denne tendens gør sig stærkest gældende for mændenes vedkommende.

Betragter man totaltallene i bilag 6, ser man, at de kvindelige studerende på de 3-årige dagseminarier har en numerisk overvægt på ca. 60 pct., hvorimod de på de 4-årige dagseminarier kun har en overvægt på ca. 14 pct., og på aftenseminarierne er mændene i overtal, på de 5-årige aftenseminarier er der endda dobbelt så mange mænd som kvinder.

Af tabel 11 kan man udlede, at uddannelsen til folkeskolelærer, der for så vidt synes at betinge alle de fordele ved det senere erhvervsarbejde, som især er af betydning for gifte kvinder med børn - relativ kort arbejdstid og lange ferier, der falder sammen med børnenes ferier - trods alt ikke appellerer til de lidt ældre kvinder, der kunne tænkes at søge uddannelsen på aftenseminarierne, i samme grad som til mænd.

At mændene er i så stort overtal på aftenseminarierne på trods af, at kvinderne totalt set er i overtal, kan skyldes administrationen af adgangsbetingelserne, der ikke alene er objektivt fastsat, men det forekommer ikke at være særlig sandsynligt, at man skulle administrere forskelligt alt efter, om ansøgeren ønsker optagelse på dag- eller aftenseminarium. Forholdet må formodes at skyldes, at der er langt færre kvindelige ansøgere end mandlige til aftenseminarierne.

Forklaringen på, at en uddannelse, der ellers søges i høj grad af kvinder, kun har en ret svag tilgang blandt de lidt ældre, er snarere, at det er vanskeligere for kvinder at passe en uddannelse samtidig med enten et erhvervsarbejde eller husligt arbejde — eller måske begge dele.

Udvalget foreslår:

1) at der stilles samme kvalifikationskrav til mandlige og kvindelige ansøgere til seminarierne. Hvis ikke adgangsforholdene til seminarierne — som det ventes — i løbet af få år lettes så meget, at *alle* egnede kan komme ind, bør der af myndighederne træffes foranstaltninger, så dsikriminering undgås.

2) at Undervisningsministeriet tilrettelægger læseplanerne således, at de studerende gøres opmærksom på betydningen af, at de i deres fremtidige gerning bidrager til nedbrydning af kønsrollefordomme.

Børnehavelærere.

Børnehavelæreruddannelsen har til formål at uddanne pædagoger til børnehaver og lignende institutioner for børn i børnehavealderen.

Adgangen til uddannelsen

Adgangsbetingelserne er ens for kvinder og mænd. Man må dog regne med, at kravet om at have mindst et halvt års husligt arbejde normalt med ophold i et fremmed privathjem med børn lettere kan opfyldes af unge piger end af unge mænd.

Udvalget har overvejet, hvorvidt det er nødvendigt at kræve $^1/_2$ års husligt arbejde, før man kan påbegynde uddannelsen. Udvalget er af den opfattelse, at dette krav bevirker, at uddannelsen praktisk taget kun søges af kvinder, og udvalget ønsker at henlede opmærksomheden på muligheden af at ændre dette krav. Man burde overveje, om andre forudsætninger end de traditionelle kunne erstatte det huslige arbejde, eventuelt efter en individuel vurdering.

Den faktiske benyttelse

Den 1. februar 1966 var der 1208 elever fordelt på 14 børnehaveseminarier. Der dimitteredes 501 og 550 børnehavelærerinder i henholdsvis 1965 og 1966. Oplysningerne om antallet af elever er ikke delt på køn, men langt de fleste var piger, antallet af mænd antages at være under 10, idet det endnu er usædvanligt, at unge mænd vælger at lade sig uddanne på et børnehaveseminarium. Det bemærkes, at der i 1965 blev optaget 645 elever i seminarierne, medens 1112 blev afvist. I 1968 påregnes optaget ca. 1000 elever af godt 2300 ansøgere.

KAPITEL VIII

Andre kommercielle og administrative uddannelser

Inden for handels- og kontorområderne er der foruden den i kapitel V behandlede lærlingeuddannelse tillige adgang til en række andre teoretiske eller teoretisk-praktiske uddannelser. Disse spænder over et område, som begynder i handelsskolerne og som rækker over handelsgymnasierne op til handelshøjskolerne.

En systematisk opstilling over de fra udvalgets synspunkt vigtigste uddannelser for nærværende søges givet under A. - G.

A. Statskontrollerede fagprøver.

I henhold til undervisningsministeriets bekendtgørelse af 10. oktober 1967 gives der på handelsskolerne undervisning til opnåelse af en statskontrolleret fagprøve dels i de enkelte fag, hvori der undervises i lærlingeskolen, dels i en række andre fag. Adgangen til at deltage i denne undervisning og indstille sig til prøve er ifølge undervisningsministeriets bekendtgørelse nummer 302 af 19. juli 1965 åben ikke blot for elever på lærlingeskolen eller personer, der har bestået handelsmedhjælpereksamen, handelseksamen eller højere handelseksamen. Skolerne kan tillige lade andre deltage i denne undervisning og indstille til prøverne under forudsætning af, at de pågældende fylder 17 år senest den 31. oktober det år, undervisningen påbegyndes.

I henhold til disse bestemmelser vil handelsskolerne kunne give den undervisning til ikke-faglærte eller til oplærte med beskeden uddannelse, som i henhold til uddannelsesloven for de ikke-faglærte ellers kan gives på de dertil særligt indrettede skoler. Der var naturligvis intet til hinder for, at uddannelsen for de ikke-faglærte inden for handels- og kontorområderne også blev tilrettelagt på disse skoler for de ikke-faglærte, men i handels- og kontorkommissionen skønnede man, at det måtte være mere rimeligt at åbne handelsskolerne for de ikke-faglærte, da man på disse skoler i forvejen disponerer over lærerkræfter, lokaler og undervisningsmateriel, og da undervisningen af lærlinge på disse skoler skal standse kl. 18. Forudsætningen for, at denne løsning er rigtig, er naturligvis, at handelsskolerne såvel til deres dagkurser som til nyoprettede aftenkurser, åbner adgangen for de omhandlede kredse og bekendtgør dette under sådanne former, at skolerne virkelig kommer i forbindelse med de arbejdsgivere, der er interesseret i en sådan undervisning til deres personale, og kommer i forbindelse med de personer, der har brug for en sådan uddannelse. Det er udvalgets opfattelse, at dette er sket i alt for ringe udstrækning, og at handelsskolerne her har undladt at løse en opgave, der er af meget stor betydning for samfundet og for erhvervslivet, og naturligvis af endnu større betydning for den enkelte, der ønsker en sådan undervisning. Udvalget finder anledning til meget stærkt at understrege dette, eftersom det næsten udelukkende drejer sig om unge piger eller kvinder. På den anden side er udvalget opmærksom på, at mangelen på iværksættelse af denne undervisning ingenlunde skyldes svigtende interesse fra handelsskolernes side, men i afgørende grad det forhold, at der ikke er tilvejebragt de fornødne bevillinger til iværksættelse af den omhandlede undervisning ved handelsskolerne og til iværksættelse af den nødvendige propaganda for tilslutning til denne undervisning.

Når denne undervisning iværksættes, vil handelsskolerne samtidig være i stand til at klare en hel del af de problemer, der opstår for kvinder, der af en eller anden grund ønsker en omskoling for at kunne opnå ansættelse inden for handels- og kontorområderne, eller som med samme sigte ønsker at opnå uddannelse i nogle af handels- og kontorfagene, efter at de i lidt mere fremrykket alder fra hjemmet søger ud på arbejdsmarkedet, enten fordi børnene er fra hånden, eller fordi de af ægteskabelige eller personlige grunde ønsker at skaffe sig indtægt

ved erhvervsarbejde, og beskæftigelse inden for handels- og kontorområderne i særlig grad har tiltrækning for dem.

B. Handelseksamen.

Ved undervisningsministeriets bekendtgørelse af 30. marts 1966 blev den tidligere handelseksamen udvidet til at omfatte

Handelseksamen almen-linje
Handelseksamen regnskabs-linje
Handelseksamen sprog-linje
Handelseksamen butiks-linje

Optagelse på handelsskolernes kursus til handelseksamen forudsætter hverken forudgående eller samtidig praktisk uddannelse i erhvervslivet, men derimod sådanne skolekundskaber, at eleverne må formodes at kunne følge undervisningen til handelseksamen.

Undervisningen er 1-årig, og mange elever med handelseksamen søger derefter læreplads, hvor de på baggrund af den afsluttede teoretiske uddannelse vil kunne afslutte den praktiske uddannelse på 2 år.

Handelseksamens almene linje og sproglinje er endvidere udgangspunkt for at læse til højere handelseksamen. Det samme gælder regnskabslinjen og butikslinjen, dog med visse yderligere forudsætninger i sprog. Regnskabslinjen kan desuden føre til videre regnskabsmæssig uddannelse og sproglinjen til en uddannelse som f.eks. korrespondent.

Butikslinjen sigter mod videre uddannelse på butiksområdet.

Ifølge den af direktoratet for erhvervsuddannelserne udsendte statistik havde handelsskolerne pr. 15. april 1966 1479 elever, som forberedte sig til handelseksamen.

Dette tal var pr. 1. januar 1967 efter nyordningens ikrafttræden 1432.

Af de 1479 elever i april 1966 var 558 mandlige og 921 kvindelige elever. I 1967 var 511 mænd og 921 kvinder.

C. Højere handelseksamen.

I henhold til undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 377 af 8. november 1966 er den hidtidige højere handelseksamen ved landets 16 handelsgymnasier blevet reformeret.

De nye regler trådte i kraft fra begyndelsen af skoleåret 1967/68 - altså i almindelighed fra 1. august 1967.

I henhold til den forannævnte statistik havde handelsgymnasierne pr. 15. april 1966 1397 elever, hvoraf 1018 mænd og 379 kvinder.

Højere handelseksamen kan danne udgangspunkt for praktisk uddannelse til mellemstillinger i erhvervslivet og giver tillige adgang til studier ved handelshøjskolen. Ligeledes giver højere handelseksamen med en tillægsprøve adgang til studier ved universiteterne.

D. Statskontrollerede højere fagprøver og statskontroilerede bogholderprøve.

Ved undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 387 af 11. november 1966 er der fastsat nærmere regler for handelsskolernes undervisning til sådanne fagprøver, der i almindelighed befinder sig på niveau som højere handelseksamen inden for de enkelte fag. I øjeblikket er der adgang til at afholde kursus til statskontrollerede højere fagprøver med engelsk, tysk, fransk, erhvervsret, matematik, regnskabslære og til den statskontrollerede bogholderprøve. Undervisningen er normalt 1-årig, og adgangen er betinget af, at den pågældende elev fylder 17 år senest den 31. oktober det år, da undervisningen påbegyndes, eller at eleven forbereder sig til eller har bestået handelsmedhjælpereksamen. For deltagelse i sprogundervisningen er det endvidere en betingelse, at den pågældende har aflagt prøve eller på anden måde har dokumenteret de færdigheder i pågældende sprog, som må betragtes som nødvendige for at kunne følge undervisningen.

En udvidelse af antallet af fag er stadig under overvejelse.

I henhold til forannævnte statistik var der pr. 15. april 1966 i alt 5576 personer, der forberedte sig til de statskontrollerede højere fagprøver. Heraf var 3776 mænd og 1800 kvinder. Disse tal var i 1967 6722, hvoraf 4410 var mænd og 2312 kvinder.

E. Etsproget korrespondentstudium.

Dette studium ved handelshøjskolerne er beregnet på elever, der har stilling i studietiden. Korrespondenteksamen i et sprog kan tages i engelsk, tysk, fransk, spansk samt - under forudsætning af fornøden tilslutning — tillige italiensk, portugisisk og russisk.

Adgang til det étsproglige korrespondentstu-

dium giver handelseksamen, højere handelseksamen, studentereksamen eller anden uddannelse, dog under forudsætning af gode karakterer i det pågældende sprog eller en adgangsprøve. Studiet kan som regel gennemføres som aftenstudium over 2 år.

F. Det tresprogede korrespondentstudium.

Dette studium ved handelshøjskolerne forudsætter normalt studentereksamen, men også højere handelseksamen og handelseksamen med særlig adgangsprøve giver adgang.

Studiet varer normalt 2 år med dagundervisning, og forudsætter, at de pågældende ikke har ansættelse under studiet.

De tresprogede korrespondenter har modtaget en uddannelse, der gør dem velegnede som danske og udenlandske korrespondenter.

G. **Andre uddannelser ved handelshøjskolerne.**

I henhold til lov nummer 193 af 26. maj 1965 om handelshøjskoler kan handelshøjskolerne i København og Århus endvidere forberede til følgende erhvervssproglige eksaminer:

Den erhvervssproglige afgangseksamen

Denne kan tages på 2 år og forudsætter tresproglig korrespondenteksamen eller tilsvarende uddannelse.

Den erhvervssproglige kandidateksamen

Denne kan tages på 2 år efter erhvervssproglig afgangseksamen.

Endvidere forbereder handelshøjskolen til følgende *eksaminer i erhvervsøkonomi:*

a) den almene erhvervsøkonomiske eksamen,

b) den handelsvidenskabelige kandidateksamen,

c) den handelsvidenskabelige licentiateksamen,

d) diplomprøver efter erhvervsøkonomiske specialstudier.

Om de her nævnte studier ved handelshøjskolen henvises til kapitel XII: Højere uddannelser.

KAPITEL IX

Tekniske uddannelser

De i kapitel VI nævnte kortere uddannelser er alle traditionelle kvindeuddannelser, men der findes en gruppe *kortere tekniske uddannelser*, der er ved at få betydning for de erhvervsmæssigt beskæftigede kvinder, og som efter udvalgets opfattelse indebærer uddannelsesmuligheder for mange kvinder.

På grund af mangel på kvalificeret arbejdskraft til at varetage meget af det arbejde, der blev skabt af den tekniske udvikling, og til hvilket man ikke behøvede personale med en højere uddannelse, indførtes de kortere tekniske uddannelser. En række af disse uddannelser har tiltrukket mange kvinder.

For alle de kortere tekniske uddannelser gælder samme adgangsbetingelser for mænd og kvinder, men der er stor forskel på elevernes fordeling efter køn på de forskellige uddannelser.

Uddannelserne kan deles i to grupper efter de kvalifikationskrav, der stilles til eleverne ved påbegyndelsen af uddannelsen. Den ene gruppe forudsætter alene en vis almen skolegang, som hovedregel kræves mindst teknisk forberedelseseksamen bestået. Der er indenfor denne gruppe af uddannelser visse muligheder for videreuddannelse.

Den anden gruppe forudsætter en gennemført faglig uddannelse.

Gruppe 1.

Adgangsbetingelse: Mindst teknisk forberedelseseksamen eller tilsvarende skoleuddannelse.

Denne gruppe af uddannelser omfatter hovedsagelig følgende:

Tekniske assistenter

Formålet med uddannelsen er at give eleverne en teoretisk og praktisk uddannelse, som kvalificerer til at virke som beregnere, tegnere eller driftsassistenter i virksomheder inden for industri, håndværk og anlægsfag samt i offentlige institutioner med tilknytning til de tekniske erhverv samt hos arkitekter, ingeniører og landinspektører.

Laboranter

Formålet med uddannelsen er at give en teoretisk og praktisk uddannelse, som kvalificerer til at udføre almindeligt biologisk, kemisk eller fysisk laboratoriearbejde og til at virke som medhjælpere for laboratorieteknikere, ingeniører og andre i laboratorier med biologi-, kemi- eller fysikprægede arbejdsområder.

Laboratorieteknikere

Denne uddannelse er en fortsættelse af laborantuddannelsen og har til formål at give en teoretisk og praktisk laboratoriemæssig uddannelse, som kvalificerer til at udføre mere krævende fysiske, kemiske eller biologiske laboratoriearbejder, til selvstændigt at lede udførelsen af almindeligt laboratoriearbejde og til at virke som assistenter for laboratorieledelsen på større laboratorier og i visse tilfælde selvstændige biologi- eller kemiprægede arbejdsområder.

Hospitalslaborant

Formålet med uddannelsen er at give eleverne et teoretisk grundlag for laboratoriearbejdet samt de praktiske færdigheder og teoretiske kundskaber, som vil være nødvendige for, at de selvstændigt kan udføre det på hospitalslaboratorier sædvanligt forekommende arbejde.

Kemoteknikere

Denne uddannelse er også en fortsættelse af laborantuddannelsen og har til formål at give en teoretisk og praktisk uddannelse, som kvali-

ficerer til at udføre driftskontrol og andre tekniske opgaver inden for den kemiske og biologiske industri og til at virke som assistenter for ingeniører og andre ved det praktiske arbejde inden for denne industri.

Tekstilteknikere

Formålet med uddannelsen er at give eleverne sådanne tekniske kundskaber og færdigheder, at de kan bistå ved produktionsledelsen inden for spinderi, væveri, trikotagefabrikker og andre virksomheder inden for tekstilindustrien.

Antallet af dimitterede tekniske assistenter i 1965/66 udgjorde 689, hvoraf 419 eller ca. 60 pct. var kvinder.

Antallet af færdiguddannede laboranter udgjorde 522 i 1965/66 og af laboratorieteknikere 116, hvoraf kvinderne udgjorde henholdsvis 433 eller 83 pct. og 80 eller 69 pct.

Der dimitteredes i alt 225 hospitalslaboranter i 1965/66 og 23 instruktionslaboranter, der alle var kvinder.

Af kemoteknikere dimitteredes 22, der alle var mænd.

De nævnte kortere tekniske uddannelser er således - bortset fra kemoteknikerne - meget søgt af kvinder.

Gruppe 2.

Adgangsbetingelser: bestået svendeprøve.

Denne gruppe af kortere tekniske uddannelser omfatter bl.a. følgende:

Elektronikteknikere

Formålet med uddannelsen er at kvalificere fagligt uddannede til at virke som assistenter for ledelsen af laboratorier, tegnestuer og værkstedsafdelinger.

Maskinteknikere

Formålet med uddannelsen er at give eleverne en teknisk uddannelse, som kvalificerer til at virke som assistenter enten ved konstruktionsarbejde eller ved driftsteknisk arbejde.

Af elektronikteknikere og maskinteknikere dimitteredes i 1965/66 i alt 56 og 161, der alle var mænd.

Uddannelsen inden for gruppe 2, der i øvrigt omfatter andre end de her nævnte, er helt domineret af mænd, hvilket er naturligt, da et af kvalifikationskravene er en bestået svendeprøve i fag, hvor piger kun undtagelsesvis uddannes. Dette kan navnlig undre for så vidt angår elektronikfaget, da den elektroniske industri næsten udelukkende beskæftiger kvindelig arbejdskraft, som af alle anses for den mest velegnede til dette arbejde.

Teknikumingeniører

Imellem de ovennævnte kortere tekniske uddannelser og de højere tekniske uddannelser, som behandles i kapitel XII, findes uddannelsen til teknikumingeniør, der er 3-årig og forudsætter en bestået svendeprøve.

Pr. 1. november 1965 var der 3.834 studerende, heraf 5 kvinder, på landets i alt 9 teknika.

KAPITEL X

Aldersgrænser

Ved en del af de kortere uddannelser stilles der særlige krav til ansøgerens alder. I de fleste tilfælde drejer det sig om en vis mindstealder, aspiranterne skal have for at kunne optages som elev, krav der ofte automatisk vil være opfyldt, såfremt aspiranten opfylder de øvrige adgangsbetingelser, der forudsætter en vis skolegang og eventuel anden uddannelse, og der synes således ikke at være behov for at opretholde disse grænser.

Såfremt man sænker eller ophæver nedre aldersgrænser for traditionelle kvindeerhverv, opnår man udnyttelse af uddannelsen i længere tid, inden de uddannede — måske midlertidigt - forlader erhvervet. Det vil formentlig ikke blot bevirke en øjeblikkelig bedre forrentning af investeringen i uddannelsen, men også stærkere tilknytning til erhvervet og dermed større chance for, at de pågældende vender tilbage hertil.

Der findes imidlertid også øvre aldersgrænser for påbegyndelsen af visse uddannelser, Selvom disse aldersgrænser gælder både for mandlige og kvindelige ansøgere, mener udvalget, at det trods alt er et særligt problem for kvinder, dels fordi aldersgrænserne forekommer hyppigere i traditionelle kvindefag end i traditionelle mandsfag, dels fordi kvinder vel oftere end mænd på et senere tidspunkt ønsker en uddannelse. Udvalget er opmærksom på de øvrige vanskeligheder, der kan hindre lidt mere modne kvinder i at få en uddannelse, men er af den opfattelse, at de øvre aldersgrænser ikke tjener formål, der ikke kan tilgodeses på anden måde, f.eks. gennem det skøn om antagelse af elever, der er overladt ledelsen af de fleste uddannelsesinstitutioner.

Følgende uddannelser er omfattet af særlige aldersbetingelser:

	Aldersbetingelser
Assistent i post- og telegrafvæsenet	16-20 år
Børneforsorgspædagog ved afslutning	21-32 år
Sygeplejerske	18-25 år
Trafikassistent	16—20 år
Økonoma	18-30 år

2 af de ovennævnte 5 uddannelsesområder - assistent i etaterne - er typiske mandsområder, og aldersgrænserne må siges at være ret strenge, idet unge mænd, der ønsker at påbegynde denne uddannelse, må påbegynde aftjening af værnepligten hurtigt efter det fyldte 18. år, hvilket måske ofte kan være vanskeligt gennemførligt, for at kunne nå at opfylde aldersbetingelserne ved etaterne. Der er dog samtidig mulighed for, at kontorassistenter under visse omstændigheder kan søge over som elev til trafikassistent eller assistent i post- og telegrafvæsenet, i så fald gælder en øvre aldersgrænse på 27 år. Det er formentlig ad denne vej kvinder oftest får en assistentuddannelse i etaterne,

De øvrige uddannelser er traditionelle kvindeuddannelser, og de øvre aldersgrænser på mellem 25 og 32 år forekommer udvalget at være overflødige, idet det netop ved disse uddannelser må kunne være af stor betydning, at eleverne har en vis modenhed, sådan at fordelen ved lidt højere alder end normalt må kunne opveje eventuelle mangler i forbindelse med alderen.

Udvalget har især drøftet det mest grelle eksempel - sygeplejerskeuddannelsen med en aldersgrænse på 25 år. Hvis denne aldersgrænse blev ophævet, kunne man tænke sig, at netop sygeplejerskegerningen ville appellere til en del modne kvinder, der ikke længere var særlig bundet af familieforpligtelser, eller som på et senere tidspunkt i deres liv ønskede at få den pågældende uddannelse. Selv om det efter de nugældende regler er muligt at opnå dispensation fra alderskravet, mener udvalget, at en del kvinder vil afholde sig fra at søge sygeplejerske-uddannelsen, fordi de ikke opfylder det generelle krav om aspiranternes alder.

Tilsvarende betragtninger gør sig gældende for de øvrige uddannelser med øvre aldersgrænser.

Udvalget foreslår, at de øvre aldersgrænser for adgangen til uddannelsen bortfalder, og at de nedre tages op til kritisk revision.

I bilag 7 findes en oversigt over nogle uddannelser, der har mindstealder blandt adgangsbetingelserne.

KAPITEL XI

Mulighederne for at genoptage en afbrudt uddannelse

Problemerne i forbindelse med at genoptage en afbrudt uddannelse er i særlig grad et kvindeproblem, idet kvinder oftere end mænd afbryder en uddannelse på grund af uddannelsen uvedkommende faktorer som indgåelse af ægteskab og især børnefødsler, uden at disse afbrydelser kan tages som tegn på, at de pågældende har ønsket at afbryde deres uddannelse. Mange af disse kvinder vil på et senere tidspunkt ønske at genoptage deres afbrudte uddannelse, men stilles da ofte over for krav om at begynde forfra i uddannelsen, fordi det forudsættes, at denne gennemføres helt uden afbrydelser.

Udvalget har under sine drøftelser lagt vægt på det ønskelige i, at man ved senere genoptagelse af en uddannelse kan få godskrevet i hvert tilfælde en del af den allerede gennemførte uddannelse. Har afbrydelsen ikke været langvarig - kun ganske få år f.eks. i forbindelse med fødsler og børnepasning - finder udvalget det ønskeligt og rimeligt, at der åbnes mulighed for at genoptage en uddannelse og få den tidligere gennemførte del af uddannelsen godskrevet så vidt muligt fuldtud.

Udvalget har drøftet, hvorvidt det var rimeligt at gennemføre bestemmelser om, at man på et hvilket som helst tidspunkt skulle kunne genoptage en afbrudt uddannelse og få hele den tidligere gennemførte del af uddannelsen godskrevet fuldtud. Man er kommet til det resultat, at med den hurtige udvikling, der finder sted på alle områder i samfundet i dag, må man formentlig akceptere visse forældelsesfrister for en tidligere delvis gennemført uddannelse, således at man kun kan få godskrevet noget af en sådan uddannelsestid, såfremt denne ligger en del år tilbage. Såfremt der er forløbet mange år, er det formentlig rimeligt, at den delvise uddannelse ofte vurderes til at være helt forældet. Det bemærkes, at der for de højere uddannelser findes forældelsesregler for beståede deleksaminer.

Udvalget foreslår, at der åbnes mulighed for ved genoptagelse af tidligere afbrudte uddannelser at få godskrevet helt eller delvis - afhængig af afbrydelsens varighed - den tidligere gennemførte del af uddannelsen.

KAPITEL XII

Højere uddannelser

Københavns Universitet blev oprettet i 1478, men først ved anordning af 25. juni 1875 fik kvinder adgang til at erhverve akademisk borgerret. Der stilles ikke forskellige krav til mænd og kvinder ved indskrivning som studerende.

Formålet med undervisningen på universiteterne og de højere læreanstalter kan stort set sammenfattes i formålsparagraffen for Københavns Universitet, der lyder: »Universitetets opgave er videnskabelig forskning og undervisning«.

Den afgrænsning af de højere uddannelser, der er fastlagt af Planlægningsrådet for de højere Uddannelser, er anvendt i udvalgets arbejde, og følgende uddannelser er medtaget: Universitetsuddannelserne, uddannelserne ved Danmarks Tekniske Højskole, Danmarks Ingeniørakademi, Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole (dog med undtagelse af landbrugere, havebrugere og mejeribrugere), Danmarks Farmaceutiske Højskole, Københavns Tandlægehøjskole, Århus Tandlægehøjskole samt det almene erhvervsøkonomiske studium ved Handelshøjskolen i København og Handelshøjskolen i Århus og arkitektuddannelsen ved Det Kgl. Akademi for de skønne Kunster.

Endvidere studiet til erhvervssproglig kandidateksamen ved handelshøjskolerne, der begyndte den 1. september 1968.

Undervisningen ved universiteterne og de højere læreanstalter er ens for kvinder og mænd bortset fra den praktiske undervisning i legemsøvelser for studerende ved Københavns Universitet med gymnastik som fag.

Adgangen til uddannelsen.

For at blive indskrevet som studerende ved universiteterne og de højere læreanstalter kræves studentereksamen eller tilsvarende særlige adgangseksaminer.

Den faktiske benyttelse.

I tabel 12 vises en oversigt over de studerende fordelt på universiteterne og de højere læreanstalter, og i tabel 13 over tilgangen i årene 1955/56, 1960/61 og 1965/66.

Tabel 12.
Studerende ved universiteterne og de højere læreanstalter.

	1955/56			1960/61			1965/66		
	I alt	heraf kvinder	abs. pct.	I alt	heraf kvinder	abs. pct.	I alt	heraf kvinder	abs. pct.
Københ. Universitet	6159	1815	29,5	7988	2693	33,7	16860	6246	37,4
Fakultet i alt	5754	1580	27,4	7454	2374	31,8	16249	5892	36,3
Århus Universitet	1838	373	20,3	2514	605	24,1	5926	1691	28,8
Fakultet i alt	1768	325	18,4	2409	555	23,0	5818	1626	27,9
Danm. Tekn. Højskole..	1865	75	4,0	2110	96	4,5	2565	95	3,7
Danm. Ing. Akademi ...				387	28	7,2	921	51	5,5
Vet.- og Landbohøjsk.[1]) .	560	28	5,0	528	24	4,5	631	81	12,8
Danm. Farm. Højsk. ...	535	257	48,0	614	324	52,8	675	412	61,0
Københ. Tandlægeh. ...	416	126	30,3	636	247	38,8	786	360	45,8
Århus Tandlægeh.				303	107	35,3	397	152	38,3
Handelsh. i Københ. ...	213	3	1,4	347	11	3,2	558	29	5,2
Handelsh. i Århus	48[2])			92[2])			211	12	5,7
Arkitektsk. i Københ. ..	359	47	13,1	513	62	12,1	511	87	17,0
Den jyske Arkitektsk. ..							52	4	7,7
I alt[3])	11518	2441	21,2	15393	3828	24,9	29374	8801	30,0

Kilde: Undervisningsministeriets statistik.

1) Omfatter kun veterinærstuderende, landinspektørstuderende samt skovbrugsstuderende.
2) De foreliggende tal er ikke opdelt på mænd og kvinder, men det er oplyst, at 99 pct. af de studerende er mænd.
3) Omfatter kun studerende ved universiteterne, der har valgt studieretning.

Tabel 13.
Tilgang af studerende ved universiteterne og de højere læreanstalter.

	1955/56			1960/61			1965/66		
	I alt	heraf kvinder	abs. pct.	I alt	heraf kvinder	abs. pct.	I alt	heraf kvinder	abs. pct.
Københ. Universitet	1191	520	43,7	1954	832	42,6	3870	1627	42,0
Fakultet i alt	863	284	32,9	1517	563	37,1	3430	1366	39,8
Århus Universitet	329	110	33,4	605	190	31,4	1573	510	32,4
Fakultet i alt	276	75	27,2	520	148	28,5	1487	457	30,7
Danm. Tekn. Højskole ..	409	23	5,6	445	16	3,6	517	19	3,7
Danm. Ing. Akademi ...				112	8	7,1	285	14	4,9
Vet.- og Landbohøjsk.[1]) .	93	5	5,4	89	10	11,2	125	19	15,2
Danm. Farm. Højsk. ...	102	61	59,8	157	85	54,1	152	100	65,8
Københ. Tandlægeh. ...	96	34	35,4	132	49	37,1	185	89	48,1
Århus Tandlægeh.				76	33	43,4	96	38	39,6
Handelsh. i Københ. ...	74	1	1,4	117	4	3,4	229	17	7,4
Handelsh. i Århus	18	0	0	38	0	0	87	5	5,7
Arkitektsk. i Københ.[2])..				65	13	20,0	113	20	17,7
Den jyske Arkitektsk. ..							52	4	8,7
I alt[3])	1931	483	25,0	3268	929	28,4	6758	2148	31,8

Kilde: Som tabel 12.

1) Omfatter kun veterinærstuderende, landinspektørstuderende samt skovbrugsstuderende.
2) Materialet er meget vanskeligt tilgængeligt i elevprotokollerne i rigsarkivet.
3) Omfatter kun studerende ved universiteterne, der har valgt studieretning.

Som det fremgår af tabellerne, er kvindernes andel af det samlede antal studerende, der har valgt studiefag, steget fra 21,2 pct. i 1955/56 til 30,0 pct. i 1965/66. Stigningen er lidt mindre, hvis man medregner de studerende, der ikke har valgt studieretning, nemlig fra 22,7 pct. til 30,6 pct. Der er således en større tilbøjelighed til straks ved tilmeldingen at vælge studieretning hos de senere årgange af kvindelige studerende, kun 14,7 pct. af de nytilmeldte ved universiteterne i 1965/66 havde ikke valgt fag mod 41,4 pct. i 1955/56. Der er stadig relativt flere kvindelige studerende uden bestemt studiefag blandt de tilmeldte ved Københavns Universitet end ved Århus Universitet. Stigningen i de kvindelige studerendes andel af samtlige studerende er af en sådan størrelsesorden, at man må kunne konkludere, at de kvindelige studenter i de seneste år har haft en stigende tilbøjelighed til at søge højere uddannelse.

Betragter man de enkelte undervisningsinstitutioner, ser man, at tilgangen af kvindelige studerende i forhold til tilgangen af mandlige studerende ved Københavns Universitet nogenlunde svarer til den andel, pigerne udgør af de senere års studenterkuld, selv om den er lidt lavere, hvis man kun medregner de studerende, der har valgt studieretning. Pigernes andel både af bestanden og tilgangen er noget mindre ved Århus Universitet.

Den i bilag 8 indeholdte tabel viser bestanden og tilgangen af studerende ved universiteterne og de højere læreanstalter fordelt på køn og studieretning. Ved Århus Universitet valgte 43,5 pct. af de i 1965 nyimmatrikulerede piger det humanistiske fakultet, 23,7 pct. det lægevidenskabelige fakultet og 16,3 pct. valgte at studere jura, hvor de tre mest søgte fakulteter for mændenes vedkommende var henholdsvis: det lægevidenskabelige med 31,7 pct., det økonomiske og juridiske med 27,2 pct. samt det humanistiske med 19,4 pct. Ved Københavns Universitet var de for pigernes vedkommende tre mest søgte fakulteter i samme år: det filosofiske med 50,2 pct., det rets- og statsvidenskabelige fakultet med 14,6 pct. samt det lægevidenskabelige fakultet med 10,1 pct. af samtlige nytilmeldte kvinder. For mændenes

vedkommende drejede det sig om det rets- og statsvidenskabelige fakultet med 26,7 pct., det filosofiske fakultet med 25,7 pct. samt det lægevidenskabelige fakultet med 20,0 pct. Mændene udnytter i større omfang de forskellige studiemuligheder ved universiteterne, hvorimod kvinderne mere ensidigt søger uddannelse inden for humaniora, selv om der er en stigende tendens i kvindernes andel af de studerende ved samtlige fakulteter undtagen det lægevidenskabelige, der søges af forholdsvis færre og færre kvinder.

Den procentvise andel af kvindelige studerende ved Danmarks Tekniske Højskole og Danmarks Ingeniør Akademi er ligesom tilgangen til disse to undervisningsinstitutioner nogenlunde konstant, dog med en svagt faldende tendens. Som det fremgår af bilag 6 foretrækker langt de fleste piger inden for ingeniøruddannelserne at uddanne sig til kemiingeniører.

På Veterinær- og Landbohøjskolen er der derimod sket en stigning i den procentvise bestand og tilgang af kvindelige studerende i den betragtede periode fra 5,0 pct. til 12,8 pct. henholdsvis 5,4 pct. til 15,2 pct. Som det fremgår af bilag 6, vælger pigerne fortrinsvis veterinærstudiet.

Danmarks Farmaceutiske Højskole adskiller sig fra de øvrige højere undervisningsinstitutioner ved i hele den betragtede periode at have større tilgang af kvindelige studerende end af mænd og fra 1960/61 ved også at have kvindelig numerisk overvægt i bestanden af studerende med 60-65 pct. i 1965/66.

Københavns Tandlægehøjskole er tilsyneladende inde i en tilsvarende udvikling. Kvindernes procentvise andel af bestand og tilgang i den betragtede periode er steget fra 30,3 pct. til 45,8 pct., henholdsvis fra 35,4 pct. til 48,1 pct. For Tandlægehøjskolen i Århus' vedkommende ligger kvindeandelen lidt lavere end i København i lighed med forholdet mellem de to universiteter.

Det almene erhvervsøkonomiske studium ved handelshøjskolerne i København og Århus søges ikke meget af kvinder, men der kan dog måske spores en stigende tendens. For så vidt angår studiet til erhvervssproglig kandidateksamen – cand. ling. — forventer man på handelshøjskolerne at få både mænd og kvinder, selv om kvinderne i begyndelsen måske bliver i flertal. Der er en tendens til, at mænd nu bliver korrespondenter for at kunne fortsætte med den erhvervssproglige uddannelse, der slutter med kandidateksamen. Af de kvindelige elever til korrespondenteksamen er det kun omkring 10 pct., der ønsker en videre uddannelse.

Tabel 14.
Antal afsluttende eksaminer ved universiteterne og de højere læreanstalter.

	1955/56			1960/61			1964/65		
	I alt	heraf kvinder	abs. pct.	I alt	heraf kvinder	abs. pct,	I alt	heraf kvinder	abs. pct.
Københavns Universitet ..	476	78	16,4	466	103	22,1	618	134	21,7
Århus Universitet	161	23	14,3	153	14	9,2	181	21	11,6
Danm. Tekn. Højskole ...	313	5	1,6	302	12	4,0	386	25	6,5
Danm. Ing. Akademi				76	5	6,6	121	2	1,6
Vet.- og Landbohøjsk.[1]) ..	84	5	6,0	69	2	2,9	70	2	2,8
Danm. Farm. Højskole ..	54	21	38,9	76	37	48,7	103	56	54,4
Københ. Tandlægehøjsk. ..	92	31	33,7	103	27	26,2	86	32	37,2
Århus Tandlægehøjsk. ...							50	19	38,0
Handelshøjsk. i Københ. .	46	1	2,2	71	–	–	82	2	2,4
Handelshøjsk. i Århus ...				24	–	–	24	–	–
Arkitektsk. i Københ. ...	57	5	8,8	92	9	9,8	45	6	13,3
Den jyske Arkitektskole..									
I alt	1283	169	13,2	1432	209	14,6	1766	299	16,9

Kilde: Statistisk Årbog: 1957, 1962, 1966.

i) Omfatter kun veterinærstuderende, landinspektørstuderende samt skovbrugsstuderende.

I tabel 14 vises en opgørelse over antallet af afsluttende eksaminer ved universiteterne og de højere læreanstalter.

Det er desværre endnu ikke muligt at beregne en nøjagtig gennemførelsesprocent på grund af hidtil manglende statistiske oplysninger. Undervisningsministeriets økonomisk-statistiske konsulent har imidlertid beregnet skøn over gennemførelsesprocenterne for de to universiteter, jfr. tabel 15.

Tabel 15.

Skøn over gennemførelsesprocenterne for mænd og kvinder ved universiteterne i Århus og København.

		Mænd	Kvinder
Det filosofiske fakultet ..	K. U.	42,4	38,1
Det humanistiske fakultet	Å. U.	57,1	26,3
Det lægevidenskabelige fakultet	K. U.	64,1	53,7
Det lægevidenskabelige fakultet	Å. U.	50,8	27,7
Det rets- og statsvidenskabelige fakultet	K. U.	67,8	59,6
Det økonomiske og juridiske fakultet	Å. U.	79,3	26,7
Det teologiske fakultet ..	K. U.	95,8	36,7
Det teologiske fakultet ..	Å. U.	78,9	– [2])
Det matematisk-naturvidenskabelige fakultet	K. U.	74,3	64,1
Det naturvidenskabelige fakultet	Å. U.	30,2[1])	0
Fakulteterne i alt	K. U.	65,9	45,6
	Å. U.	60,6	22,1

Kilde: Undervisningsministeriets økonomisk-statistiske konsulent Statistik 1965-66, sp. 148.

1) I 1953 var der ingen tilgang, men 1 af kandidaterne stammer fra denne årgang.

2) Kan ikke beregnes efter den anvendte metode, da tilgangen har været 1-4 studerende om året, dog kan det oplyses, at 18,7 pct. af den samlede tilgang for årene siden 1953 bestod kandidateksamen i 1964/65.

De i tabel 15 beregnede skøn er belastet med en del fejl, bl.a. forårsaget af vandringer dels mellem fakulteterne dels mellem universiteterne, hvorfor de må behandles med et vist forbehold.

Betragter man gennemførelsesprocenterne for kvindelige studerende og mandlige studerende ved Københavns Universitet, ser man, at ca. 65 pct. af mændene gennemfører deres studier, og ca. 46 pct. af kvinderne gennemfører deres. Der er således et væsentligt større frafald blandt de kvindelige studerende end blandt de mandlige. Fakulteterne kan deles i 3 grupper: 1) det filosofiske, der som nævnt søges af ca. 50 pct. af samtlige kvindelige studerende ved universitetet, og hvor gennemførelsesprocenten praktisk taget er ens for mænd og kvinder, men gennemførelsesprocenten er absolut set lav for begge køn sammenlignet med de andre fakulteter, 2) det lægevidenskabelige, det rets- og statsvidenskabelige samt det matematisk-naturvidenskabelige, der tilsammen tager praktisk taget de resterende 50 pct. af de kvindelige studerende, hvor kvindernes gennemførelsesprocent ligger ca. 10 pct. lavere end mændenes i niveauet 54-64 pct. henholdsvis 64-74 pct. samt 3) det teologiske, hvor kun en forsvindende del af pigerne studerer, og heraf gennemfører 36,7 pct. deres studier, hvorimod gennemførelsesprocenten for de mandlige studerende er 95,8 pct. - den højeste inden for alle grupper.

Årsagerne til, at gennemførelsesprocenten er så relativ lav for begge køn inden for det filosofiske fakultet, er ikke nærmere belyst, da gennemførelsesprocenterne kun er beregnet for fakultetet som helhed, og netop det filosofiske fakultet omfatter en meget stor og varieret række fagmuligheder.

Der er formentlig en del unge, der enten allerede er optaget på et seminarium eller venter på at blive det, der lader sig indskrive ved universiteterne. Ligeledes kan en del studerende, der venter på at blive optaget på en af de højere læreanstalter, hvor der er adgangsbegrænsning, tænkes at udnytte ventetiden med studier ved universiteterne.

Kun ved tre fakulteter ved Århus Universitet er antallet af kvindelige kandidater så stort, at man har kunnet beregne skøn for kvindernes gennemførelsesprocent. Ved det humanistiske fakultet har mændene en gennemførelsesprocent på ca. 57 og kvinderne på ca. 26, ved det lægevidenskabelige fakultet er forholdet nogenlunde tilsvarende, ca. 51 pct. af de mandlige studerende gennemfører studiet mod ca. 28 pct. af de kvindelige; ved begge disse fakulteter er kvindernes gennemførelsesprocent således kun halvt så stor som mændenes. Ved det økonomiske og juridiske fakultet er forholdet endnu mere grelt, ca. 79 pct. af de mandlige studerende og ca. 27 pct. af de kvindelige studerende opnår en afsluttende eksamen.

Tallenes beskedne størrelsesorden udelukker

dog vidtgående konklusioner, og der er i øvrigt grund til at tro, at forholdene ved de to universiteter nærmer sig hinanden.

Man lægger mærke til, at kvindernes gennemførelsesprocent er praktisk taget den samme ved de tre fakulteter, hvorimod der ved Københavns Universitet var ret betydelige forskelle fakulteterne imellem.

Betragter man andelen af mandlige og kvindelige 2. dels studerende i procent af den totale bestand af henholdsvis mandlige og kvindelige studerende, der har valgt fakultet, er ca. 26 pct. af både mændene og kvinderne 2. dels studerende, hvilket tyder på, at kønsforskellene i gennemførelsesprocenten er ved at udjævnes noget, idet det største frafald fra studierne sker under 1. del.

Sammenligner man de to universiteter, ser man, at gennemførelsesprocenten for Københavns Universitet som helhed var ca. 60 og for Århus Universitet ca. 50; for mandlige studerende henholdsvis 65,9 og 60,6 og for kvindelige studerende henholdsvis 45,6 og 22,1. Den lille forskel i mændenes gennemførelsesprocent kan måske til en vis grad forklares ved en nettovandring til Københavns Universitet, men den store forskel i kvindernes gennemførelsesprocent ved de to universiteter forekommer iøjnefaldende.

Både i relation til mændenes gennemførelsesprocent og i relation til forholdene ved Københavns Universitet afviger den beregnede gennemførelsesprocent for kvindelige studerende ved Århus Universitet så meget, at man ikke uden en nærmere undersøgelse kan drage konklusioner af tallene.

For de højere læreanstalter er der ikke beregnet skøn over gennemførelsesprocenterne. Betragter man imidlertid tabel 13 og 14, kan man måske få et groft skøn over kvindernes gennemførelsesprocent i forhold til mændenes, hvis man f.eks. sammenholder kvindernes procentvise andel af tilgangen af studerende i 1960/61 med deres andel af antallet af afsluttende eksaminer i 1964/65, idet man da forudsætter en gennemsnitlig studietid på 5 år, hvilket ikke er helt forkert på de pågældende læreanstalter. For farmaceuterne og tandlægerne får man indtryk af, at pigerne gennemfører studierne i samme grad som mænd, hvorimod der er et større frafald blandt de kvindelige studerende end blandt de mandlige ved Landbohøjskolen, handelshøjskolerne og arkitektskolen. På Danmarks Tekniske Højskole udgør pigernes procentvise andel af de afsluttende eksaminer i 1964/65 6,5 pct., hvorimod tilgangen af piger i 1960/61 kun udgjorde 3,6 pct., hvilket kunne tyde på, at de kvindelige studerende ved højskolen havde et mindre frafald end de mandlige - det kan dog næppe være rigtigt. Planlægningsrådet for de højere uddannelser har foretaget tilsvarende sammenligninger for mænds og kvinders tilgang og opnåelse af afsluttende eksamen for de senere år, idet man i Planlægningsrådet har anvendt forskydninger, der svarer til det antal år, der ved de enkelte læreanstalter anses for den typiske studietid. Resultatet af disse sammenholdninger har vist, at kvindernes gennemførelsesprocent overalt må være en del lavere end mændenes - dog er forholdet ikke så udpræget som ved universiteterne.

En af årsagerne til det større frafald blandt de kvindelige studerende er sikkert de større familiemæssige forpligtelser, der traditionelt påhviler de kvindelige studerende med børn.

Det bemærkes, at der ikke ved tildeling af støtte fra Ungdommens Uddannelsesfond sondres mellem mandlige og kvindelige ansøgere. Der er ligeledes en ligeså stor del af de kvindelige som af de mandlige studerende, der har kollegiebolig, således at kvinderne med hensyn til offentlig støtte skulle være ligestillede med mændene ved de højere uddannelser.

Det bemærkes, at Planlægningsrådet for de højere uddannelser i 1966 iværksatte en undersøgelse af den akademiske arbejdsstyrke bl.a. med hensyn til fordelingen på alder og køn. Denne undersøgelse viste, at ca. 75 pct. af de fra 1950-65 dimitterede kvindelige kandidater var erhvervsaktive i 1965. Det var ikke muligt at udlede systematiske variationer mellem aldersklasser og uddannelsesgrupper.

Trinvise uddannelser.

Selv om tilrettelæggelsen af uddannelserne og uddannelsernes varighed ikke direkte har relation til forskelle i uddannelsen af mænd og kvinder, har udvalget ment at burde drøfte betydningen af muligheden for at gennemføre en højere uddannelse, der i højere grad end nu er trinvis opbygget. Udvalget har gjort sig bekendt med de betragtninger over de kortere højere uddannelser, som er fremført i den af Planlægningsrådet for de højere uddannelser udarbejdede »Skitse for udbygningen af de højere uddannelser i tiden indtil 1980«, København 1967. Udvalget har under drøftelsen af even-

tuel indførelse af trinvise uddannelser forudsat, at hvert enkelt trin giver kompetence i det praktiske liv.

Desuden er man bekendt med forslaget fra Københavns Universitets filosofiske fakultet, hvor man arbejder med planer om en fireårig cand. phil. eksamen, som skal svare til hovedfagseksamen i den nuværende cand. mag. eksamen. Bestået eksamen efter 2 år kan betragtes som bifagseksamen. Fortsætter man studierne 2 år efter hovedfagseksamen, kan man afslutte med mag. art. eksamen.

I betragtning af, at kvindelige studenter i højere grad end mandlige søger kortere uddannelser, må man antage, at man med en trinvis opbygning af den højere uddannelse vil få en større samlet tilgang af kvindelige studerende til universiteterne og de højere læreanstalter. Noget tilsvarende vil næppe gøre sig gældende, i hvert fald ikke i samme grad, for de mandlige studenter, da disse for langt de flestes vedkommende allerede under de nugældende forhold påbegynder en højere uddannelse [1]). Tillige vil antagelig muligheden for inden for et kortere tidsrum at nå et trin i uddannelsen kunne få nogle af de studerende, der med de nugældende forhold ikke gennemfører deres studier, til at holde ud til næste trin er nået, hvilket især vil være af betydning for de kvindelige studerende, hvis frafald som nævnt er større end de mandliges.

Man må dernæst gøre sig klart, om den trinvise opbygning samtidig kan tænkes at frembyde visse farer for de studerende. Det vil således kunne tænkes, at flere vil foretrække den kortere uddannelse, og at dette især vil virke tillokkende for de kvindelige studerende. Man kan næppe se bort fra, at det som tidligere nævnt kan være vanskeligere for en kvindelig studerende at passe studierne samtidig med familiemæssige forpligtelser, der traditionelt påhviler kvinderne, og med stigende alder er ægteskabs- og børnehyppigheden voksende. Dette kunne måske friste kvindelige studerende med børn til at afbryde, eventuelt afslutte deres studier før opnåelsen af kandidat- eller magistergraden for at hellige sig arbejdet for familien. Kun økonomiske vanskeligheder vil derimod kunne få en studerende med børn til at afbryde studiet for at påtage sig erhvervsarbejde, idet det er sværere at få børnene passet under erhvervsarbejde end under studier. (Man vil kunne forsømme undervisningen få dage, hvis et barn er sygt, uden nødvendigvis at komme studiemæssigt tilbage, medens det vil være vanskeligere at forsømme et erhvervsarbejde). De samme betragtninger gør sig til en vis grad gældende for de studerende fædre, der formentlig lettere kan deltage i børnepasningen, medens de endnu studerer, end når de får erhvervsmæssig beskæftigelse. Man kan ligeledes ikke udelukke, at det for de unge mænd kan virke tillokkende at afslutte uddannelsen hurtigt for at kunne bidrage økonomisk til familiens underhold.

Såfremt både evner og lyst samt de økonomiske forudsætninger er til stede, synes der ikke at være grund til at tro, at ret mange af de studerende, der under de nugældende forhold gennemfører deres studier, skulle foretrække en lavere afsluttende grad.

Konklusionen af ovenstående må være, at udvalget mener, at indførelse af en trindeling af de højere uddannelser vil bevirke, at flere kvindelige studenter vil søge en højere uddannelse, at flere kvindelige studerende ligesom flere mandlige vil kunne gennemføre et første trin af uddannelsen, men at det næppe vil påvirke den gruppe studerende, der under de nuværende forhold gennemfører deres studier.

Udvalget foreslår:

1) at studierne i højere grad opbygges som trinvise uddannelser, forudsat at hvert trin giver kompetence i det praktiske liv.
2) at der ved opbygningen lægges vægt på muligheden for, at man efter en eventuel afbrydelse kan gå videre i uddannelserne fra det trin, hvortil man var nået, og
3) at der oprettes vuggestue- og børnehavepladser for at lette forholdene for de studerende mødre, således at børnepasningsproblemer ikke behøver at afholde kvindelige studerende fra at påbegynde og gennemføre en akademisk uddannelse.

Ellen Strange Petersen har dog vedrørende punkt 1 ønsket at afgive en særudtalelse som er gengivet på s. 65.

[1]) 81 pct. af studenterårgangen 1957, jfr. Uddannelsesundersøgelsen 1964, den såkaldte generationsundersøgelse, udarbejdet af Institut for Organisation og Arbejdssociologi ved Handelshøjskolen i København. Kun 34 pct. af kvinderne påbegyndte ifølge undersøgelsen en højere uddannelse. For de senere år har Planlægningsrådet beregnet skøn over mænds og kvinders studietilbøjelighed, de mandlige studenter skulle i 1965 være kommet op på 86 pct. og de kvindelige på 54 pct.

KAPITEL XIII

Uddannelsesmuligheder for kvinder, der alene har en syvårig folkeskoleuddannelse

Der er omtrent lige mange mænd og kvinder over 25 år, der er udgået af skolen med den obligatoriske 7-årige folkeskoleuddannelse, hvorimod der er stor forskel på, hvor stor en del af mændene og kvinderne der har en erhvervsuddannelse, jfr. tabel 16, der indeholder en oversigt over befolkningen procentvis fordelt efter køn, skoleuddannelse og erhvervsuddannelse.

Tabel 16.
Personer på 15 år og derover med afsluttet skoleuddannelse.
Procentvis fordelt efter køn, skoleuddannelse og erhvervsuddannelse. (1961-62).

Procentfordeling.

	Akademisk udd.	Anden videregående udd.	Lærlingeudd.	Handel og Kontor	Tillæring	Andre kurs. af erh.-mæssig bet.	Ingen erhv.-udd.	Uoplyst	I alt
Mænd:									
7-årig folkeskole	–	2	33	6	1	7	51	–	100
8. eller 9. klasse	–	4	57	14	–	4	21	–	100
Folkeskole + efter-/højskole	–	3	12	4	1	29	51	–	100
2–3 år i mellemskole	–	8	49	21	1	7	14	–	100
Mellemskoleeksamen	–	8	44	27	–	7	12	2	100
Realeksamen eller tilsvarende	–	21	16	43	1	7	8	4	100
Studentereksamen	61	18	1	11	–	4	4	1	100
Uoplyst	3	11	26	8	–	–	18	34	100
I alt	2	5	30	11	1	8	42	1	100
Kvinder:									
7-årig folkeskole	–	2	6	7	2	4	78	1	100
8. eller 9. klasse	–	5	11	29	3	6	43	3	100
Folkeskole + efter-/højskole	–	8	3	5	–	8	75	1	100
2–3 år i mellemskole	–	6	8	32	3	11	39	1	100
Mellemskoleeksamen	–	10	5	46	1	6	32	–	100
Realeksamen eller tilsvarende	–	16	3	55	1	4	19	2	100
Studentereksamen	24	37	–	20	–	7	12	–	100
Uoplyst	–	5	5	6	1	3	53	27	100
I alt	1	5	5	15	2	5	66	1	100

Kilde: Socialforskningsinstituttets publikation nr. 21: Uddannelse, erhverv og helbred.

Som det fremgår af tabellen, har 51 pct. af de mænd, der kun har 7-årig folkeskoleuddannelse eventuelt suppleret med et efterskole- eller højskoleophold, ingen erhvervsuddannelse, hvor det for kvindernes vedkommende drejer sig om 75-78 pct. Af de personer, der har gået i skole til og med 8. eller 9. klasse, har 21 pct. af mændene og 43 pct. af kvinderne ingen erhvervsuddannelse, der er således betydelig forskel på grupperne med kun 7 års skolegang og med 8 eller 9 års skolegang med hensyn til erhvervsuddannelse.

I nedenstående figur ses en grafisk fremstilling af den procentvise andel af en årgang unge, der deltager i almen undervisning, lærlingeuddannelse eller studerer ved seminarier, teknika, universiteter m.v. Talmaterialet er udarbejdet af undervisningsministeriets udvalg vedrørende den fremtidige støtteordning for unge under uddannelse.

Unge under uddannelse i procent af fødselsårgang.

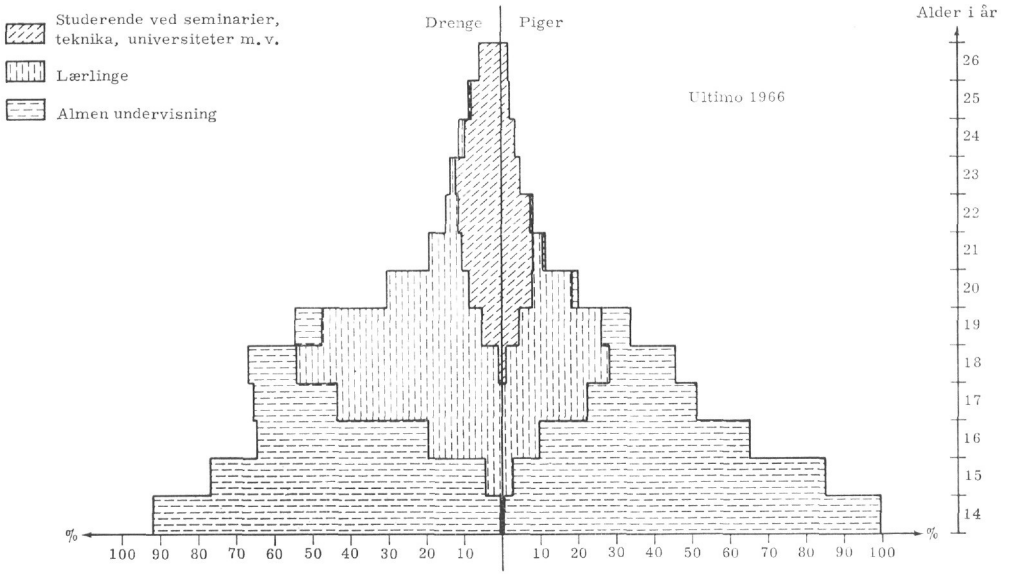

Undervisningen i folkeskolen udgør grundlaget for al anden undervisning og for alle uddannelser. Som følge af den udbygning af folkeskolen, som er sket i de senere år med oprettelsen af 8., 9. og 10. klasser, der søges af en stigende del af de unge, er der sket en forskydning i rekrutteringsgrundlaget for en række uddannelser. I nogle lærefag er der således eksempelvis fastsat bestemmelser om kortere læretid for lærlinge, der møder med bevis for de statskontrollerede prøver efter 9. klasse. I andre tilfælde er der formelt fortsat adgang til indgåelse af læreforhold - såvel som til andre uddannelser - for elever, der er udgået af 7. folkeskoleklasse, men reelt foretrækkes elever, som har gået længere i skole.

Piger under 18 år.

Som før nævnt, er der i gruppen de 15-20 årige piger [1]) sket store ændringer sammenlignet med de ældre aldersgrupper i retning af bedre skoleuddannelse og erhvervsuddannelse. Der er dog stadig piger, der går ud af skolen efter 7. klasse. For dem er der visse muligheder inden for andre skoleformer for at få yderligere uddannelse og derefter erhvervsuddannelse, såfremt de kommer i gang inden det fyldte 18. år.

Ved slutningen af skoleåret 1965/66 blev der udskrevet 10,4 pct. af pigerne og 16,8 pct. af

[1]) Statistikken omfatter aldersgruppen 15-20 år, medens uddannelsesgrænserne som regel er 18 år.

drengene efter 7. klasse og henholdsvis 11,5 pct. og 16,4 pct. efter 8. skoleår, således at i alt 21,9 pct. af pigerne og 33,2 pct. af drengene forlod skolen uden nogen afsluttende prøve.

Muligheder for skoleuddannelse.

Ungdomsskoler

Det er *ungdomsskolens* formål at fæstne og uddybe de almindelige skolekundskaber hos unge mennesker mellem 14 og 18 år, at give dem forståelse af og dygtiggøre dem til erhvervs- og samfundslivet og at bidrage til at give deres ungdomsliv, også i fritiden, forøget mening og indhold.

Ungdomsskolens undervisning omfatter dels almene kurser, dels prøveforberedende undervisning og dels erhvervsmæssige grunduddannelser.

I perioden 1960/61 til 1966/67 er antallet af ungdomsskoler vokset fra ca. 350 til ca. 600 og antallet af tilmeldte elever fra ca. 19.000 til ca. 71.500.

Elevernes deltagelse i ungdomsskoleundervisningen fremgår af følgende oversigt:

			Antal elever I alt	Antal elever heraf piger
Almene ungdomskurser			45.564	23.290
Prøveforberedende undervisning:		heraf piger		
Moderne husførelse I	4.450	4.163		
Moderne husførelse II	2.101	1.996		
Maskinskrivning	6.025	3.461		
Andre prøveforberedende fag	1.820	489	14.403	10.109
Erhvervsmæssige grunduddannelser:				
Landbrugslinje I trin	1.446	22		
Landbrugslinje II trin	1.072	10		
Supplerende	10	—		
Transportlinje I trin	60	-		
Transportlinje II trin	33	-	2.160	32

Tilslutningen til de almene ungdomsskolekursus er størst, ligesom tilslutningen til den prøveforberedende undervisning, især moderne husførelse og maskinskrivning, er betydelig.

Undervisningen på den ét- eller flerårige erhvervsprægede ungdomsskole sigter i første række mod at dygtiggøre de unge i forskellige erhvervsområder og derudover give en almindelig erhvervs- og samfundsorientering. Undervisningen i denne art ungdomsskoler skal tilrettelægges således, at den kan indgå som led i en undervisning af ikke-faglærte arbejdere; den kan endvidere indrettes med landbrugsfaglig, huslig eller anden grundlæggende erhvervsuddannelse. Betragter man de erhvervsmæssige grunduddannelser, er det fag, der praktisk taget kun søges af mænd.

Der er lidt flere piger end drenge, der søger ungdomsskolen; pr. 1. februar 1967 udgjorde pigerne således 33.431 af et samlet elevtal på 62.127. *Det bemærkes, at langt de fleste elever i ungdomsskolen samtidig er elever i folkeskolen eller lærlinge.*

Uanset disse muligheder er der et stort antal unge, der ikke får nogen uddannelse udover 7-årig folkeskole.

Efterskoler.

Efterskoler er private kostskoler, der har til formål at give unge mellem 14 og 18 år en undervisning, som tager sigte på elevernes almene uddannelse, opdragelse og hele menneskelige udvikling og modning. Efterskoler kan holde afgangsprøver for de elever, der ønsker det, og efter særlig godkendelse tilbyde erhvervsmæssige grunduddannelser.

I efterskolerne udgjorde pigerne lidt under halvdelen af eleverne, i 1965/66 således 3.747 af i alt 7.794 elever.

Muligheder for erhvervsuddannelse

Inden for *industrien* kan unge piger under 18 år deltage i kurser for ikke-faglærte inden for tekstil- og beklædningsindustrien, hotel- og restaurantbranchen samt jern- og metalbranchen.

En *huslig uddannelse* var tidligere den mest almindelige uddannelse for unge piger, kun de færreste piger fik anden uddannelse. Det er ikke mere så udbredt, at unge piger får en huslig uddannelse, selv om mange erhvervsuddannelser stadig forudsætter, at aspiranten har et års husligt arbejde bag sig, hvorefter de kan vælge blandt en række forskellige erhvervsuddannelser.

Inden for den huslige sektor kan unge piger søge en 3[1]/2-årig uddannelse gennem Fællesudvalget for huslig uddannelse. Det første år uddannes eleven i private hjem, det andet år på en mindre institution, samtidig må eleverne følge undervisningen i »Moderne husførelse« I **og** II for at sikre eleverne en fremadskridende oplæring, hvorefter eleven kommer på husholdningsskole for derefter at arbejde det sidste læreår på en større institution, for til sidst at tage 1 måneds specialkursus på husholdningsskole. Formålet med uddannelsen, der hviler på et kontraktligt grundlag, er at uddanne unge til assistent eller køkkenleder på mindre forsorgshjem, højskoler og andre kollektive husholdninger.

Pr. 1. oktober 1967 var der i alt 373 unge piger under uddannelse ifølge Fællesudvalgets regler, hvoraf 320 var 1. års-elever, 43 var 2. års-elever og 10 var 3. års-elever.

Udannelsen vil dog også i udpræget grad kvalificere til husligt arbejde i private hjem, til selvstændige stillinger hos familier, hvor husmoderen har udeerhverv.

Da et voksende antal gifte kvinder må forventes at have erhvervsarbejde, og da samfundet formentlig fortsat langt fra vil kunne stille vuggestue- og børnehavepladser til rådighed for alle, må der vedblivende ventes at være efterspørgsel på både hel- og deltidshusmedhjælpere ikke mindst til børnepasning.

Igangværende bestræbelser på at oprette uddannelser inden for huslige og sociale erhverv.

Det pædagogiske arbejdsudvalg for ungdomsskolen udarbejdede i 1963 et foreløbigt udkast til retningslinjer for »Den erhvervsmæssige grunduddannelses husligt beslægtede linjer«. Denne grunduddannelse blev foreslået tilrettelagt som videregående undervisning, idet den grundlæggende undervisning forudsattes gennemført i folkeskolens 8. og 9. klasse eller i ungdomsskolen på kurset »Moderne husførelse« eller lignende. Udvalget tilendebragte ikke sine overvejelser vedrørende den nærmere tilrettelægning, men på baggrund af de foretagne undersøgelser udarbejdedes 3 skitseforslag, sigtende mod beskæftigelser i enten

1) omsorgs-, forsorgs- og undervisningssektoren
2) levnedsmiddelindustrien og -distribueringen eller
3) vaske- og rengøringserhvervene.

De videre overvejelser har været drøftet i undervisningspligt-udvalget i forbindelse med overvejelserne om undervisningspligtens eventuelle udstrækning til det 10. skoleår. Man er her kommet ind på spørgsmålet om, hvorvidt det vil være muligt gennem en videreudvikling af ungdomsskolens erhvervsmæssige grunduddannelser og undervisningsplanerne for folkeskolens 10. klasser at tilrettelægge en heltidsundervisning på 10. årgangstrin, hvor almene emner kan suppleres med teori og praktik, der sigter ud mod brede erhvervsområder. Undervisningspligt-udvalget nedsatte i oktober 1967 som et særligt underudvalg en arbejdsgruppe med den opgave at opstille planer for en sådan undervisning og overveje, hvorledes den vil kunne indpasses i uddannelsessystemet og tilrettelægges i de forskellige skoleformer.

Kvinder over 18 år.

Muligheder for skoleuddannelse efter nugældende lov

Aftenskolen har til formål på frivilligt grundlag at give undervisning til personer over den undervisningspligtige alder og derigennem virke for den almindelige folkeoplysning.

Undervisningen kan gives inden for faggrupperne: kulturelle og samfundsbetonede fag, almindelige skolefag, manuelle fag og erhvervsbetonede fag.

Aftenskolens undervisning må efter nugældende lov som hovedregel ikke tage sigte på

nogen rettighedsgivende eksamen [1]). Dog er der inden for aftenskolen mulighed for at forberede sig til teknisk forberedelseseksamen og udvidet teknisk forberedelseseksamen. På kurserne hertil undervises i dansk, regning, matematik, fysik, engelsk eller tysk. Der er for tiden (1967-68) ca. 1.000 elever på disse kursus. Oplysningerne om eleverne er ikke fordelt på køn, men i Undervisningsministeriet skønner man, at ca. 20 pct. af eleverne er kvinder.

I skoleåret 1966/67 var der i alt 400.703 elever på aftenskolerne, der fordelte sig således på køn og alder:

Elever på aftenskoler 1966/67 fordelt på køn og alder:

	Mænd	Kvinder	I alt
14–18 år	12.843	29.464	42.307
18–25 år	27.231	62.406	89.637
over 25 år	71.456	197.303	268.759
I alt	111.530	289.173	400.703

Som det fremgår, er der langt flere kvindelige elever i samtlige aldersgrupper, og taget under ét udgør kvinderne godt 70 pct. af samtlige elever.

Aftenhøjskolen

Aftenhøjskolen har til formål at give eleverne en videregående undervisning svarende til folkehøjskolernes med henblik på at give eleverne et personligt og medborgerligt dannelsesgrundlag.

Aftenhøjskolen må ikke sigte på nogen rettighedsgivende eksamen.

Folkehøjskolen

Folkehøjskolen har til formål at give eleverne en baggrund for at kunne sætte sig ind i og tage stilling til samfundsspørgsmål og almen menneskelige problemer samt genopfriske og øge elevernes elementære kundskaber og at give dem en videregående almen viden.

Selv om højskoleophold ikke afsluttes med en prøve, kvalificerer et højskoleophold i nogle tilfælde som supplement til almindelig folkeskoleundervisning til uddannelser, hvortil der normalt kræves realeksamen. Dette er f.eks. tilfældet med hensyn til adgangen til uddannelserne som børneforsorgspædagog og børnehavelærerinde.

Omkring 65-70 pct. af eleverne på folkehøjskolerne er kvinder, og det samlede elevtal ligger på ca. 8.900 årligt.

Muligheder for erhvervsmæssig uddannelse af voksne kvinder.

Handel og kontor

Voksne kvinder og mænd har mulighed for at følge den nyligt startede undervisning på *handelsskolernes* kurser for *ıkke-faglærte* Det kan nævnes, at Købmandsskolen i København pr. 31. oktober 1967 startede fire klasser for ikke-faglærte. Der er to linjer, begge tilrettelagt med 220 timers undervisning, i alt fordelt på 20 uger. Den ene linje underviser i maskinskrivning, maskinregning og bogføring, og til denne linje har der kun meldt sig 16 elever. Det er helt overvejende kvinder, der følger denne undervisning. På den anden linje undervises i kontororganisation, maskinskrivning og maskinregning samt dansk handelskorrespondance. På denne linje er der tre hold med i alt 65 elever.

På Forstædernes Handelsskole har man startet to hold i oktober 1967, der svarer til »korrespondancelinjen«, og på Lyngby Handelsskole påbegyndtes en tilsvarende undervisning i slutningen af januar 1968.

Foreløbig gives denne undervisning således fortrinsvis i København og nærmeste omegn.

Dog er der på Randers Handelsskole startet en forsøgsundervisning af 12 ugers varighed under ordningen for efteruddannelse af faglærte, for kvinder der er blevet ledige på grund af en stor engrosvirksomheds overgang til EDB.

Pleje og omsorg

Sygehjælpere

Uddannelsen, der varer 8 måneder og består af en kombination af praktisk uddannelse og teoretisk undervisning, har til formål at kvalificere eleverne til, under sygeplejerskens ledelse og tilsyn, at bistå ved plejen af patienter m.m.

Det er udvalgets opfattelse, at omsorgssektoren virker tiltrækkende på mange kvinder, men at der mangler generelle uddannelsesmuligheder på disse områder. Arbejdsgiverne er

[1]) Den nu vedtagne lov nr. 233 af 6. juni 1968 om fritidsundervisning ændrer på dette forhold med virkning fra 1. august 1969.

for en stor del selvejende institutioner og det offentlige, og man foretrækker ofte inden for den enkelte styrelse at tilrettelægge en uddannelse.

I Uddannelseskommissionen for det sociale område har man drøftet behovet for køkkenledere og andet husligt personale. Det har vist sig, at mange af de mindre institutioner ikke kan udnytte de specialuddannede personer tilstrækkeligt, men at de derimod har behov for personale med en anden uddannelse, måske en kombination af elementer fra økonomauddannelsen og en vis plejeuddannelse.

Tilsvarende personaleproblemer kendes i Indenrigsministeriets institutioner og i Undervisningsministeriets frie skoler og andre kostskoler. På denne baggrund har Social-uddannelseskommissionen efter forhandling med uddannelsesnævnet for sundhedsvæsenet og Undervisningsministeriet foreslået nedsat en arbejdsgruppe, der skulle udarbejde uddannelsesplaner for uddannelse af køkkenledere eller husholdningsledere og medhjælpere på mindre sygehuse, sociale institutioner samt kostskoler. Det er tanken at koordinere arbejdet i arbejdsgruppen med de bestræbelser, der gøres på området ifølge loven om uddannelse af ikke-faglærte.

I Social-uddannelseskommissionen har man ligeledes beskæftiget sig med problemerne i forbindelse med den store gruppe medhjælpere - for en stor del unge kvinder - der uden at have nogen uddannelse arbejder på plejeinstitutioner, i børnehaver o.lign. Kommissionen har over for Undervisningsministeriet stillet forslag om oprettelse af et kort orienterings- eller forberedelseskursus (socialt forberedelseskursus), hvor man inden for 150—200 timer skulle give den mest elementære undervisning med særligt henblik på denne personalegruppe. Denne uddannelse skulle gøre personalet bedre egnet til under de højere uddannedes ledelse at deltage i arbejdet på de pågældende institutioner, i almindelighed med sigte på senere at gennemgå en egentlig uddannelse på området.

Forberedelseskursus

Udvalget har med interesse gjort sig bekendt med lov af 6. juni 1968 om fritidsundervisning m.m. Det er efter udvalgets opfattelse beklageligt, at det efter de gældende regler ikke er muligt for voksne at opnå den nødvendige skoleuddannelse svarende til 8. og 9. klasse, idet dette som nævnt er en forudsætning for stadig flere erhvervsuddannelser. Ifølge den nye lov skal der åbnes mulighed for oprettelse af forberedelseskursus, der kan afsluttes med statskontrolleret prøve eller eksamen. Det skulle således blive muligt som fritidsundervisning at opnå de fornødne skolekundskaber også for dem, der er gået tidligt ud af skolen. Dette vil formentlig især få betydning for mange kvinder, idet de hidtidige muligheder for at tage teknisk forberedelseseksamen på aftenskolen ikke har virket tillokkende på ret mange kvinder. En mere almen fagrække med dansk, regning, orientering og litteratur vil formentlig være mere attraktiv for kvinder og også synes mere relevant for de erhverv, som kvinderne senere kunne tænke sig at søge ind i. Hertil kommer, at mange mennesker, der i en årrække ikke har beskæftiget sig særligt meget med boglige sysler, kun har en ringe tillid til egne evner. Derfor tør de måske bedre begynde med en forholdsvis uforpligtende 8. klasses undervisning, der så senere, hvis evnerne viser sig at slå til, kan fortsætte i en 9. klasse, der igen kan afsluttes med en prøve, hvis man ønsker det.

Hvis en prøveforberedende undervisning til 8. og 9. klasse tilrettelægges i fritidsundervisningen, således at hele befolkningen geografisk har mulighed for at deltage i undervisningen, vil det yderligere indebære en fordel. I øjeblikket må en række erhvervsmæssige og faglige kurser starte med at genopfriske og indøve forskellige skolekundskaber. For disse kurser ville det betyde en forenkling, hvis eleverne kunne starte på et nogenlunde ensartet skolegrundlag.

Uddannelse af ikke-faglærte

Erhvervsmæssige kurser

I den omtalte lov om fritidsundervisning har man udvidet den bestemmelse, der i den nugældende lov hjemler aftenskoleundervisning i erhvervsbetonede fag. Undtaget er herefter alene erhvervsuddannelser, der henhører under anden lovgivning som f.eks. loven om erhvervsmæssig uddannelse af ikke-faglærte.

Inden for en del af industri og håndværk er der mulighed for, at voksne lærlinge kan oppebære løn som ufaglærte under læretiden samt gennem Uddannelsesrådet for ikke-faglærte få et vist tilskud under skoleophold, der er obligatorisk for uddannelse.

Indtil marts 1968 har denne mulighed været benyttet af 2.233 mænd. 1.623 af disse lær-

linge er uddannet inden for bygge- og anlægsfagene, 578 i jern- og metalfagene og nogle få i andre fag. Kvinderne har ikke hidtil benyttet denne mulighed. Skønt der er mange flere kvinder end mænd uden erhvervsuddannelse, er de fleste kurser for uddannelse af ikke-faglærte for mænd. 1966/67 var der 11.145 mænd og 2.200 kvinder på disse kurser.

Selv om det falder uden for udvalgets opgave at beskæftige sig med uddannelsen af ikke-faglærte efter loven om erhvervsmæssig uddannelse af ikke-faglærte arbejdere - disse problemer behandles af et andet udvalg under kommissionen - mener uddannelsesudvalget, at det har interesse at konstatere, hvorledes eleverne på disse kurser for ikke-faglærte fordeler sig på køn. I 1965/66 var det samlede elevtal 11.123, hvoraf 1.517 eller 13,6 pct. var kvinder. I 1966/67 var tilgangen steget til 13.145, hvoraf 2.200 eller 16,9 pct. var kvinder. De vigtigste brancher med kvindelig deltagelse var: jern- og metal, beklædning og tekstil samt hotel- og restaurationsvirksomhed.

Det bemærkes, at det påhviler uddannelsesrådet for ikke-faglærte arbejdere at medvirke til, at uddannelse af ikke-faglærte, som måtte blive gennemført på andet grundlag end loven om erhvervsmæssig uddannelse af ikke-faglærte arbejdere, f.eks. i folkeskolen, ungdomsskolen etc, i videst muligt omfang tilpasses det uddannelsessystem, der ved den nævnte lov opbygges for ikke-faglærte arbejdere.

Når loven om erhvervsmæssig uddannelse af ikke-faglærte ikke har haft større betydning for de ufaglærte kvinder, skyldes det måske forhold, der også vil kunne gøre sig gældende ved oprettelsen af erhvervsmæssige kurser efter lovforslaget om fritidsundervisning.

Man kan blandt andet pege på, at der til en vis grad er en mindre udviklet uddannelsestradition blandt kvinderne end blandt mændene, og man kan måske også henvise til, at mange beskæftiges med så enkle arbejdsprocesser, at en egentlig uddannelse ikke føles nødvendig for at udføre det pågældende arbejde. Både for de ikke-faglærte arbejderes område og for de erhvervsmæssige kurser, der eventuelt oprettes i medfør af den kommende lov om fritidsundervisning, har man fra myndighedernes og fra organisationernes side lagt vægt på, at der sikres en kvalitet i uddannelsen, der gør det muligt at tilbyde kursisterne en rimelig beskæftigelse efter afsluttet uddannelse. I et vist omfang er myndigheder og organisationer derfor fortsat impliceret i planlægning, forinden en given uddannelse kan sættes i værk.

Undervisning i fjernsynet.

En egentlig voksenundervisning i fjernsynet ville være en hjælp i arbejdet med at give store befolkningsgrupper nye muligheder både med hensyn til skoleuddannelse og erhvervsuddannelse. Sådanne udsendelser kunne indeholde en selvstændig undervisning på disse felter og kunne desuden virke igangsættende og støttende for de bestræbelser, der iværksættes fra anden side. En undervisning i fjernsynet vil kunne være af særlig interesse for kvinder i de perioder, hvor de på grund af familiemæssige forpligtelser, der traditionelt påhviler kvinder, er stærkt bundet til hjemmet.

En egentlig fjernsynsundervisning må bygge på en grundig analyse af grundfagene, og der må udarbejdes vel tilrettelagt brevskolemateriale, lige som det måske kan blive nødvendigt med mellemrum at samle eleverne til korte kurser.

Udvalgets drøftelser.

Sammenholder man bilag 1a og Ib, der viser befolkningen fordelt efter køn, alder og henholdsvis erhvervsuddannelse og skoleuddannelse, er det iøjnefaldende, at mænd og kvinder på alle alderstrin har omtrent samme skoleuddannelse; forskellen ligger i erhvervsuddannelserne. Således har 68 pct. af alle mænd og 67 pct. af alle kvinder forladt skolen efter det 7. skoleår, men for erhvervsuddannelserne gælder det, at 43 pct. af mændene og 66 pct. af kvinderne ikke har fået en egentlig erhvervsuddannelse. Det er med andre ord i højere grad i erhvervsuddannelserne end i skoleuddanelserne, at man kan konstatere en typisk forskel mellem kønnene.

For de helt unges vedkommende er dette forhold omtrent udlignet. (Socialforskningsinstituttets Ungdomsundersøgelse tabel 4). Denne udligning er imidlertid sket i løbet af nogle få år. Virkningerne af skoleloven af 1958 på den samlede uddannelsessituation er først slået igennem i 1960erne. Den samme periodes høje beskæftigelsesniveau gav også flere erhvervsuddannelsesmuligheder, men man skal blot op til årgangene, der i dag er i midten af tyverne, så er situationen helt anderledes.

Statistikken viser, at af aldersklasserne fra

20–30 år har 56 pet. af mændene og 54 pct. af kvinderne forladt skolen efter 7 års skolegang, og 30 pct. af mændene og 50 pct. af kvinderne har ikke fået en egentlig erhvervsuddannelse. For generationerne fra 30 til 40 år er tallene for mænd 67 pct. og for kvinder 66 pct. med 7 års folkeskoleundervisning, og 37 pct. af mændene og 64 pct. af kvinderne er uden erhvervsuddannelse.

For en stor del af kvinderne i kategorien »uden erhvervsuddannelse« gælder det, at de arbejder med husligt arbejde i eget hjem. Denne baggrund tæller ikke meget, hvis man skal arbejde uden for sit hjem. Det kan beklages, men utallige kendsgerninger viser det, og intet tyder på, at det vil blive anderledes i fremtiden, snarere tværtimod. For hvert år der går, vil der blive flere med længere skoleuddannelse og med erhvervsuddannelse. I et sådant uddannelsessamfund vil det være svært for dem, der ikke har nogen uddannelse, at klare sig både psykologisk og erhvervsmæssigt. Det vil formentlig tynge mest i de yngre aldersgrupper fra 20-40 år, som vil føle, at de ikke har fået de chancer, som deres noget yngre kammerater nu får. Mulighederne for voksne kvinder for at komme i gang med erhvervsuddannelse er ikke store. Det er ikke let for voksne at påbegynde og fuldføre f.eks. en lærlingeuddannelse.

Udvalget har drøftet muligheden for at skabe nye uddannelsesmuligheder inden for omsorgssektoren. Man har ikke her tænkt på uddannelse til mere kvalificerede stillinger såsom sygeplejersker, økonomaer og oldfruer, men derimod på en kortere uddannelse af den store gruppe medhjælpere inden for pleje og omsorg samt rengørings- og køkkenarbejde. Disse medhjælpere kunne formentlig efter en vis oplæring bedre udfylde deres funktioner og derved få mere tilfredsstillende arbejde samt ikke mindst opnå større personlig glæde ved arbejdet.

Udvalget er af den opfattelse, at der inden for de områder, der især tiltrækker ikke-faglærte kvinder - pleje, omsorg, levnedsmiddelbranchen og vaske- og rengøringserhvervene - mangler muligheder for en kortere uddannelse. Udvalget har drøftet muligheden af en fælles grunduddannelse for disse erhverv med en senere specialisering efter erhvervsområde. Udvalget har ikke ment sig kompetent til at fremkomme med forslag til, hvilke elementer en sådan grunduddannelse skulle omfatte.

Udvalget har med interesse gjort sig bekendt med de bestræbelser, der nu er i gang for at skabe bedre uddannelsesmuligheder på dette felt, og udvalget vil gerne støtte disse bestræbelser inden for forskellige områder.

Tilbage er der en mulighed for en række korte uddannelser, men her er der opstået en ny vanskelighed. Som følge af, at et stigende antal unge forlader folkeskolen med 9. klasses prøve, tilrettelægges en række korte uddannelser nu på en sådan måde, at man kræver 9. klasses prøve som grundlag.

Piger under 18 år har nogle muligheder for at få en prøveforberedende undervisning og aflægge statskontrolleret prøve, men kvinder over 18 år har som hovedregel ingen mulighed haft for at skaffe sig denne uddannelse.

Med andre ord bliver de uddannelsessøgende voksne kvinder hæmmet i deres erhvervsuddannelse af, at de ikke har tilstrækkelig skoleuddannelse, og udvidet skoleuddannelse kan de efter de gældende regler ikke få på en overkommelig måde. Gennemførelse af den nye lov om fritidsundervisning vil dog i nogen grad afhjælpe denne mangel.

Udvalget foreslår:

1) at realisering af det af Uddannelseskommissionen for det sociale område fremsatte forslag om, at der f.eks. i folkeskolens øverste klasser, i efterskoler, i ungdomsskolen, i husholdningsskoler og uddannelsen af ikke-faglærte skabes muligheder for en undervisning, der peger mod det sociale område i videste forstand fremmes.

2) at bestemmelsen om forberedelseskursus i lov om fritidsundervisning udnyttes, således at voksne kvinder får mulighed for at få en prøveforberedende undervisning som fritidsundervisning.

3) at bestemmelserne om erhvervsmæssige kurser for voksne i lov om fritidsundervisning udnyttes, og at Direktoratet for Ungdomsundervisningen i samarbejde med de organisationer, der dækker det pågældende område af arbejdsmarkedet, på grundlag heraf udarbejder forslag og planer om en sådan undervisning, således at voksne kvinder kan få mulighed for nogen erhvervsuddannelse.

4) at lærlingeuddannelse inden for industrien udnyttes mere af voksne kvinder bl.a. gen-

nem intensiveret erhvervsvejledning for voksne.

5) at der etableres øget fjernsyns- og radioundervisning for voksne.

6) Endelig *henstiller udvalget,* at handelsskolerne, således som det er sket enkelte steder, udnytter mulighederne for at give undervisning til ikke-faglærte inden for handels- og kontorområdet.

KAPITEL XIV

Udvalgets konklusioner og forslag

Udvalgets konklusioner:

Udvalget har indgående drøftet de i kommissoriet omtalte problemer.

Hovedpunkterne i denne drøftelse er refereret i de foregående kapitler, og udvalget kan herefter sammenfatte de opnåede resultater således:

Princippet om kønnenes ligeberettigelse er både nationalt og internationalt anerkendt, og der vil antagelig være almindelig enighed om, at hvor der endnu eksisterer traditionelle skranker for kvindernes ligeberettigelse, bør disse fjernes.

Det har været udvalgets opgave at efterspore, om sådanne skranker endnu findes på undervisningens og uddannelsernes område, samt at overveje rådgivningsproblemerne og pege på sådanne uddannelsesformer, der af hensyn til kvinder burde tilvejebringes eller fremmes.

I samfundet af i dag har den økonomiske, kommercielle og tekniske udvikling arbejdet i retning af at give kvinderne den tidligere så omstridte *ligeret,* men kvinderne har svært ved at *udnytte* denne ligeret, bl.a. som følge af, at alt for mange kvinder af den ene eller anden grund ikke har fået den nødvendige uddannelse.

Skal kvinderne opnå reel ligestilling med mænd, er en af de fundamentale forudsætninger, at de opnår et lige så højt og alsidigt uddannelsesniveau. Lønniveau, avancementsmuligheder og politisk indflydelse hænger nøje sammen med uddannelsesproblemerne.

Den nævnte udvikling har tillige medført, at vort samfund netop i disse år udvikler sig til at blive et uddannelsessamfund. I et sådant samfund er andre værdinormer trængt noget i baggrunden til fordel for de uddannelsesmæssige. Disse krav om en bedre og mere omfattende uddannelse er fælles for alle områder i samfundet. Dette understreger, at den ligeret, som udviklingen har ført med sig, kun kan blive en realitet for kvinderne selv, hvis de følger med i uddannelserne.

Selv om bekæmpelse af vanetænkning og fordomme utvivlsomt kan medvirke til en bedre uddannelse og placering af mange kvinder, kan man ikke se bort fra, at gifte kvinder ofte bliver stillet over for svære valg.

Det er ikke blot fødsler og børnepasning, der bryder ind i uddannelses- og erhvervsmønstret. De to partnere i et ægteskab kan kun i de sjældne tilfælde uafhængigt af hinanden følge hver sin livsbane. Skal den ene skifte arbejdsplads og bopæl, må den anden træffe et valg, om vedkommende vil følge med eller følge sin egen bane. I enkelte tilfælde er det manden, der indretter sig efter kvindens uddannelse og erhverv, men da kvinden oftest på grund af børnene afbryder eller reducerer sit erhvervsarbejde, vil det i reglen være hende, der indretter sin uddannelse og sit erhvervsvalg efter, hvorledes det bedst kan harmonere med ægteskabet og dermed med mandens placering.

Det er afgørende at *undersøge,* om en manglende uddannelse skyldes *lovmæssige eller andre regelbundne skranker,* der kan nedbrydes alene ved formelle ændringer i de pågældende regler, hvilket i så fald bør ske, *eller* om den manglende uddannelse skyldes *traditioner eller mangelfuld oplysning* om og forståelse af udviklingen. Over for traditioner, som tiden er løbet fra, og over for manglende oplysning om udviklingen og dens krav til kvinderne, bør en intens oplysningsvirksomhed sættes ind.

Den store forskel i kvinders og mænds uddannelsesmæssige stilling indtræffer først, efter at de har forladt skolen, idet der ikke er stor forskel på den andel af den mandlige og den kvindelige befolkning, der har en bestemt skoleuddannelse, f.eks. alene 7-årig folkeskole, realeksamen eller studentereksamen. Betragter man derimod befolkningen fordelt efter erhvervsuddannelse, gør der sig store forskelle gældende de to køn imellem.

Selv om der i de sidste 5-6 år er sket store ændringer, er det i dag stadig sådan, at $^2/_3$ af alle mænd og kun $^1/_3$ af alle kvinder har en egentlig erhvervsuddannelse.

Mange synes altså at have fulgt de nedarvede forestillinger om ægteskab og forsørgelse. Kvinder i tidligere generationer blev giftet bort, mens mændene giftede sig. Allerede i sprogbrugen ligger, at det for kvinderne var noget passivt, og de nedarvede forestillinger har vel nok i et vist omfang påvirket kvindernes motivation for at søge uddannelse.

Kvinderne af i dag lever i et andet samfund og har muligheder, som kvinder ikke havde tidligere. Ændringerne i erhvervsstrukturen har givet kvinderne mange flere muligheder for at finde beskæftigelse, men mulighederne for vellønnet beskæftigelse er i højere grad end tidligere afhængig af uddannelse. Der er dog samtidig åbnet talrige muligheder for, at kvinderne kan opnå en sådan uddannelse.

De bedre svangerskabsforebyggende midler sætter kvinder i stand til at planlægge tidspunkterne for børnefødsler, hvilket også har givet kvinderne øgede muligheder for at udnytte eksisterende uddannelses- og erhvervsmuligheder. Denne tingenes tilstand bevirker, at kvinderne i højere grad end før har mulighed for at være aktivt medbestemmende om deres egen tilværelse, men det betyder ikke, at erkendelse af kvindernes ændrede situation er almindelig udbredt i samfundet.

Pigers motivation til at uddanne sig er ikke så kraftig som drenges i de sidste år i skolen, hvor erhvervsvalget ofte træffes. Udvalget finder, at det er vigtigt, at såvel forældre som lærere i denne periode over for de unge lægger vægt på betydningen af, at piger får en erhvervsmæssig uddannelse svarende til deres evner. De vil bedre blive i stand til at klare sig på tilfredsstillende måde i tilværelsen, blive ligeberettigede og økonomisk uafhængige mennesker, og de vil i højere grad kunne påtage sig ansvaret over for familien, ikke mindst børnene.

Udvalget har konstateret, at der faktisk stadig foreligger en lang række forhold, som virker hæmmende på pigernes og kvindernes lyst til at gennemføre en uddannelse. Mange af disse forhold er af en sådan art, at de ikke kan ændres ved love og forskrifter. Der stilles forskellige forventninger til piger og drenge. Gennem opvæksten udsættes børnene for en række påvirkninger ikke blot fra forældre, men også fra kammerater, naboer og lærere, og disse påvirkninger spænder fra de traditionelle til de nyeste og mest uprøvede. De nyere påvirkninger stiller større krav til pigerne end til drengene om at kunne omstille sig, idet kvindernes rolle i samfundet ændres endnu mere radikalt end mændenes. Det er svært at finde ud af, hvad der er holdbart, og hvad der er uholdbart i alt dette for en pige, der skal klare de krav, hun vil blive stillet overfor i den nære og den fjernere fremtid. En klargøringsproces for pigerne er nødvendig, og det vil være af uvurderlig betydning, at forældrene og alle, der arbejder med undervisning og uddannelse, støtter pigerne til at komme gennem denne klargøringsproces, så de ser, at de må tage deres skæbne i deres egen hånd, men selv om denne skæbne for de fleste vil være knyttet til samliv og fællesskab med andre, må dette ikke rokke ved det egentlige, at pigerne bevidst må stile mod uddannelse i skole og erhverv, således at de gennem de forskellige faser i tilværelsen bevarer den størst mulige valgfrihed.

Disse betragtninger vil blive af endnu større betydning i det forventede fremtidige samfund, hvor der efterspørges mange tjenesteydelser, hvor efterspørgsel efter arbejdskraft til tungt manuelt arbejde er svindende, hvor levealderen er stigende samtidig med, at antallet af børnefødsler pr. kvinde er lavere end tidligere. Under disse forhold vil det være rigtigt, at så mange kvinder som muligt får en uddannelse i fortsættelse af skolegangen eller på et senere tidspunkt i deres liv, idet de fleste kvinder vil få erhvervsarbejde enten hele deres liv som voksne eller en stor del af det, og en god uddannelse giver det enkelte menneske større mulighed for at indrette sit liv efter sine egne ønsker. Mange gifte kvinder er friere stillet end mænd med hensyn til erhvervsarbejde, idet de under de nuværende forhold kan undlade at tage erhvervsarbejde, såfremt de ikke ønsker det. Kvinders frihed til at vælge, hvorvidt de ønsker erhvervsmæssig beskæftigelse, kan dog let blive illusorisk. Hvis kvinderne ikke er veluddannede eller har mulighed for at blive det, vil det arbejde, de kan få, ofte være så lidet tiltrækkende, at valget må falde på at undlade at tage erhvervsarbejde, såfremt det ikke er økonomisk nødvendigt.

Udvalget har med tilfredshed bemærket den tendens, der nu er til, at unge piger i stadig stigende omfang går længere i skole og derefter påbegynder en erhvervsuddannelse. Selv om der som nævnt kun er få formelle forskelle i de to køns stilling i uddannelsessystemet, er der alligevel stadig stor forskel på mænds og kvinders udnyttelse af eksisterende uddannelsesmuligheder. Der er en klar tendens til, at mænd når højere op i uddannelsessystemet end kvin-

der. Dette ses f.eks. i et område som de videregående kommercielle uddannelser, som er bygget trinvis op, således at man ikke låser sig fast på et bestemt niveau, men hele tiden har mulighed for at gå videre helt til de kommercielle kandidateksaminer. Også inden for dette område vælger kvinderne kun sjældent de højeste uddannelser. En medvirkende årsag kan måske være pigernes ringe deltagelse i engros-handelsuddannelsen, hvorfra en del af de studerende ved de højere kommercielle uddannelser som f.eks. H.D. rekrutteres.

Det kan nævnes, at der er foretaget en undersøgelse af kvindelige lægers erhvervsmæssige forhold og placering [i]), der viser, at kvinderne nok i stor udstrækning anvender deres uddannelse, men specialiserer sig og avancerer i mindre grad end mænd. Selv om læger udgør en speciel og lille gruppe, er resultatet formentlig *symptomatisk.* De kvinder, der får en uddannelse, *udnytter* de muligheder, uddannelsen fører med sig, i mindre grad end mænd. Dette skyldes for en stor del *vanskelighederne* ved at kombinere familieforpligtelser, der traditionelt tillægges kvinderne, med de krav, der stilles for at avancere inden for både erhvervsarbejde og organisatorisk arbejde - krav, der skal honoreres i den periode af livet, hvor også børnene stiller de største krav.

En anden årsag til dette forhold kan være samfundets forskellige indstilling til mænds og kvinders erhvervsmæssige forpligtelser. En mand, der ikke opfylder andres forventninger til ham om avancementer, udsætter sig for en vis nedvurdering, hvorimod det er akcepteret, at kvinder eventuelt ikke anstrenger sig så meget for at avancere, måske endda åbent vedgår at foretrække en mindre ansvarsfuld stilling.

Kvinders *specielle vanskeligheder ved at honorere kravene for at avancere* er især aktuelle for kvinder med familiemæssige forpligtelser. En af betingelserne for, at gifte kvinder kan have erhvervsarbejde og ikke mindst for at yde den ekstra indsats i deres erhvervsarbejde, der kræves for at avancere, er en ægtefælle, der opmuntrer hustruen til at opretholde sit arbejde og er indstillet på at yde sin indsats i hjemmet.

De nævnte forskelle skyldes ikke forskelle i de to køns evner, men muligvis i et vist omfang forskelle i interesse. Den væsentligste årsag er dog nok indstillingen i befolkningen. Det er stadig en udbredt opfattelse, at pigers uddannelse ikke er lige så betydningsfuld som drenges, og derfor tilskynder man oftere drengene til at dygtiggøre sig erhvervsmæssigt. Det er lettere at gennemføre en uddannelse, hvis man møder støtte og forståelse for sin situation, end hvis man møder den opfattelse, at ens uddannelse er luksus - i værste fald spildt.

Ved gennemgangen af uddannelsessystemet har udvalget konstateret, at der stort set stilles de samme krav til de to køn både med hensyn til adgangsbetingelser og med hensyn til undervisningens indhold.

I erhvervsuddannelserne er det iøjnefaldende, at langt færre kvinder end mænd får en faglig uddannelse. Deler man lærefagene op i 3 områder med handels- og kontorfagene, der årlig uddanner ca. 8.000 piger og ca. 4.000 drenge, i midten og de traditionelt mandlige fag på den ene side og de traditionelt kvindelige fag på den anden side, vil man se, at »drengefagene« er mange og alsidigt udformede. 15.000 drenge og 200 piger kommer i lære her om året. De traditionelt kvindelige fag er få og små. I alt er der 1.600 lærlinge, hvoraf de 1.200 er kvindelige frisørlærlinge og 200 piger i andre »kvindefag« som skrædderfag, hatte- og buntmagerfag og skotøj sfag. Af drenge er der mindre end 200 i disse områder. Det samlede resultat, selv efter at handels- og kontorområdet stærkt har udvidet antallet af kvindelige lærlinge, er, at 20.000 drenge og 10.000 piger kommer i lære om året. Paradoksalt virker det, at mange områder, f.eks. elektronikbranchen, der næsten udelukkende bruger kvindelig arbejdskraft, fordi kvinder har vist sig særdeles velegnede til dette arbejde, næsten udelukkende tager drenge i lære.

Det er, som om der hidtil kun i ringe grad har været tænkt i de baner, at pigerne skulle have mulighed for at få en faglig oplæring. Miseren for kvinderne er ikke blot, at de har været svagt repræsenteret i de forskellige lære-områder, men lige så meget, at der ikke hidtil har været behov eller interesse for at udforme uddannelsesmuligheder i en række arbejdsområder, hvor mange kvinder er beskæftiget.

Det samme gælder pleje- og omsorgsområdet, levnedsmiddelindustrien, vaske- og rengøringserhvervene, hotel- og restaurantvirksomheder, marketenderier og kollektive køkkener. Forskellige former for uddannelse kan utvivl-

[1]) »Enquete angående kvindelige lægers placering i Danmark« af Annie Schondel, Anne Frølund og Inger Alsing, Ugeskr. Læg. 1967, 668-677.

somt udformes til lige gavn for kvinder og erhverv.

Modviljen mod at antage kvindelige lærlinge har været begrundet i de store frafaldsprocenter og kvindernes tidlige afgang fra erhvervene. Frafaldsprocenterne er imidlertid et gennemsnitstal, hvor det relativt høje frafald i frisørbranchen tilslører de faktiske forhold i de andre lærefag. Med hensyn til kvindernes tidlige afgang fra erhvervene vil dette formentlig ændres i hvert fald i den forstand, at et stigende antal må formodes at vende tilbage til erhvervslivet efter eventuelt i en kortere årrække at have været ude af erhverv. Navnlig vil dette gælde, hvis de tidligere gennem uddannelse er knyttet til et bestemt erhverv.

På baggrund af foranstående har udvalget overvejet, hvilke foranstaltninger der kan træffes med henblik på dels at skabe mulighed for, at den opvoksende slægt bliver ligestillet uddannelsesmæssigt uanset køn, dels at skabe bedre udnyttelse af de allerede eksisterende uddannelsesmuligheder for voksne kvinder.

Udvalget ønsker herefter at foreslå følgende:

Udvalget *foreslår,* at tidspunktet for undervisningspligtens indtræden ændres, således at børnene kommer i offentlig skole — eventuelt i børnehaveklasse - når de er fyldt 6 år; ligesom udvalget *foreslår,* at man allerede fra folkeskolens yngste klasser giver drenge og piger fælles undervisning i de praktiske fag, hånd- og husgerning, sløjd og formning, efter at disse fags omfang og indhold har været genstand for en kritisk nyvurdering. I de praktiske fag i de yngste klasser *foreslår* udvalget indført en undervisning i »hjemkundskab«. Udvalget mener, at man også ved tilrettelægningen af undervisningsplaner for mellemtrinene 4.-7. klasse må tage hensyn til den forventede fremtidige samfundsudvikling, således at både drenge og piger i samme omfang indstilles på at klare de praktiske opgaver i hjemmet i fællesskab.

Udvalget *foreslår* ligeledes, at de praktiske fag i *realafdelingen,* sløjd for drengene og håndgerning for pigerne, gøres valgfri og ikkeobligatoriske, således at disse fag ikke længere er eksamensfag.

Udvalget *henstiller,* at man i skolen forsøger at motivere pigerne til at blive lige så aktivt medievende som drengene.

Udvalget har bemærket, at der ikke hidtil har været foretaget omfattende forskning af forskellen i pigers og drenges motivationer og mulighederne for at påvirke disse og *henstiller,* at en sådan forskning iværksættes.

Udvalget *henstiller,* at forfattere og forlag ved udgivelse af nye skolebøger og revision af gamle (f.eks. danskbøger for de yngre klasser og begynderbøgerne i fremmede sprog) lægger vægt på, at de personer, der optræder som hovedpersoner, i langt højere grad end nu er piger og kvinder, samt at der også skildres kvinder af anden type end moder og husmoderen, så pigerne kan få mindre snævre muligheder for at identificere sig med en person af eget køn, end tilfældet er i dag.

For at øge mulighederne for, at piger om fornødent kan komme på en kostskole i gymnasietiden, *foreslår* udvalget, at der oprettes flere kostskolepladser for piger, og at man i øvrigt stræber imod blandede kostskoler.

Udvalget har med beklagelse konstateret manglen på generelle prognoser om erhvervsudviklingen og *vil foreslå* udarbejdelse og stadig ajourføring af sådanne prognoser. Udvalget er bekendt med de store usikkerhedsmomenter, prognoser er behæftet med, men finder det dog til trods herfor meget vigtigt, at der løbende foretages undersøgelser over den forventede udvikling i erhvervene og deres behov for arbejdskraft samt den forventede tilgang og afgang inden for de enkelte erhvervsområder.

Det er udvalgets opfattelse, at der på grundlag af sådanne prognoser bør gives omfattende oplysning og vejledning ikke blot til erhvervsvejlederne - men også til de lærere i folkeskolen, der beskæftiger sig med erhvervsorientering, erhvervspraktik og anden orienterende virksomhed.

Udvalget mener, at det er af stor betydning, at der gives en grundig orientering om de uddannelses- og beskæftigelsesmuligheder, der foreligger, herunder til de unge piger og deres forældre, men også til arbejdsgiverne for at bidrage til at give den kvindelige arbejdskraft indpas på nye områder, f.eks. på felter som servoteknik og elektronik.

Udvalget mener, at den igangværende udvikling giver gode muligheder for kvinder, blot de lader sig uddanne lige så godt som deres mandlige kolleger. Det har vist sig at være lettere for kvinder at vinde indpas på helt nye områder fremfor på områder, der traditionelt har været domineret af mænd.

Udvalget er opmærksom på vanskelighederne ved at indpasse erhvervsvejledningen i folke-

skolen, fordi der ikke er faste timer hertil. Udvalget *foreslår* derfor - da spørgsmålet har stor betydning ikke mindst for pigerne - at der ligesom i gymnasiet afsættes faste timer til denne orientering og vejledning, og at undervisningen varetages af særligt uddannede lærere.

Erhvervsvejledning bør indeholde samme opfordring til uddannelse til piger som til drenge, og der bør ved uddannelsen af erhvervsvejledere i endnu højere grad end hidtil lægges vægt på betydningen af pigernes problemer og betydningen af, at alle uanset køn får en uddannelse.

Valgfriheden overfor en række fag i folkeskolens ældste klasser medfører for folkeskolen og for den enkelte lærer et særligt ansvar for at gøre det klart for pigerne og disses forældre, hvilke fag der under hensyn til den sandsynlige samfundsudvikling peger fremad og opad, og hvilke fag der vil tendere imod at lukke dørene og afskære muligheder for videre fremgang gennem visse dele af uddannelsessystemet.

Udvalget finder det af stor betydning, at man ved studievejledning i folkeskolens sidste klasser gør eleverne opmærksom på deres erhvervsuddannelsesmuligheder ved valg af forskellige fag.

Med hensyn til erhvervsvejledningen for voksne kvinder mener udvalget, at arbejdet hermed må udbygges, så det i højere grad tager sigte både på uddannelses- og erhvervsmuligheder.

Udvalget har med beklagelse bemærket, at selv om den ene tredjedel af lærlingene er piger, er den nugældende lærlingelov af 1956 blevet til på grundlag af arbejdet i en omfattende kommission, hvori der ikke fandtes blot et eneste kvindeligt medlem, ligesom loven fortsat administreres under medvirken af et talstærkt lærlingeråd, hvori der ej heller findes nogen kvindelig repræsentation. Næsten det samme er tilfældet med en lang række kommissioner, råd og udvalg, der drøfter, tilrettelægger og kontrollerer børnenes og de unges undervisning og uddannelse uden at gøre sig klart, at den ene halvdel af dem, man taler om, er piger, og at problemerne i vid udstrækning ville blive anskuet på en anden måde, hvis en tilstrækkelig kvalificeret kvindelig repræsentation havde deltaget i arbejdet.

Udvalget *foreslår,* at både de uddannelsessøgende samt erhvervene gøres opmærksom på mulighederne for, at piger bliver lærlinge inden for de områder, hvor den tekniske udvikling har fjernet hindringer for at beskæftige faglærte kvinder.

Inden for nye fagområder *foreslår* udvalget, at man er opmærksom på muligheden for at rekruttere kvinder til uddannelse, eventuelt tilrettelagt efter utraditionelle former.

Udvalget har drøftet kvindelige lærlinges adgang til at ophæve kontrakten ved indgåelse af ægteskab. Udvalget mener, at denne særstilling for pigerne ikke bør opretholdes. At en kvindelig lærling indgår ægteskab, bør efter udvalgets mening ikke influere på hendes fortsatte uddannelse. Skulle en kvindelig lærlings ægteskab bevirke, at hun bliver nødt til at flytte så langt fra lærestedet, at det bliver praktisk vanskeligt at fortsætte læreforholdet, findes hjemmel i lærlingelovens § 22, stk. 1 e, for, at dette kan hæves.

Udvalget mener derimod, at en kvindelig lærlings adgang til at ophæve læreforholdet ved graviditet bør opretholdes, dog med den klausul, at kontrakten kun kan ophæves, efter at lærlingen f.eks. af en erhvervsvejleder eller socialrådgiver er blevet orienteret om de muligheder, der er for støtte fra det offentlige i forbindelse med graviditet og fødsel samt eventuelt senere støttemuligheder i form af f.eks. vuggestuer og børnehaver.

Udvalgets forslag går altså ud på, at lærlingelovens § 22, stk. 1 i, ophæves, og at der til § 22, stk. 1 j, gøres følgende tilføjelse:

> »dog først efter, at der er meddelt lærekontrakten påtegning om, at der ved det pågældende arbejdsanvisningskontors foranstaltning er givet den gravide lærling orientering om de muligheder, der er for støtte fra det offentlige i forbindelse med graviditet og fødsel samt eventuelt senere støttemuligheder i form af f.eks. vuggestuer og børnehaver«.

I denne forbindelse bør det efter udvalgets opfattelse anbefales, at man, så vidt det i det hele taget er muligt, anvender bestemmelsen i lærlingelovens § 10 om afbrydelse i indtil 4 måneder af læreforholdet mod tilsvarende forlængelse af dette.

Udvalget tilråder, at man positivt overvejer muligheden af at lade det traditionelle krav om husligt arbejde som betingelse for adgangen til uddannelsen til sygeplejersker og børnehavelærere erstatte af andre forudsætninger, eventuelt efter en individuel vurdering.

Udvalget lægger vægt på, at der stilles samme kvalifikationskrav til mandlige og kvindelige ansøgere til seminarierne og *foreslår,* at myndighederne træffer foranstaltninger, så diskriminering undgås.

Under hensyn **til,** at den påvirkning, man får i barneårene, præger en resten af livet, mener udvalget, at der påhviler folkeskolens lærere et særligt ansvar i retning af at være med til at nedbryde traditionelle forestillinger om kønsroller, hvorfor man allerede på seminarierne bør gøre de studerende opmærksom på dette aspekt i deres fremtidige gerning.

Udvalget har drøftet de formelle hindringer i adgangsbetingelserne til uddannelser, der efter udvalgets opfattelse især har betydning for kvinder, og har hæftet sig ved aldersgrænser ved visse uddannelser. Udvalget mener, at de hensyn, de øvre aldersgrænser tjener til at tilgodese, kan opnås ved det skøn, der er overladt uddannelsesinstitutionernes ledere, og *foreslår* derfor, at disse øvre grænser, der ofte kan stille sig hindrende i vejen for, at kvinder i en lidt senere alder påbegynder den pågældende uddannelse, ophæves. For så vidt angår de nedre aldersgrænser *foreslår* udvalget, at man tager disse op til kritisk revision.

Såfremt man sænker eller ophæver nedre aldersgrænser for traditionelle kvindeerhverv, opnår man udnyttelse af uddannelsen i længere tid, inden de uddannede - måske midlertidigt - forlader erhvervet. Det vil formentlig ikke blot bevirke en øjeblikkelig bedre forrentning af investeringen i uddannelsen, men også stærkere tilknytning til erhvervet og dermed større chance for, at de pågældende vender tilbage hertil.

Især for kvinder er det af betydning, at der, hvor det ikke allerede findes, skabes mulighed for ved genoptagelse af tidligere afbrudte uddannelser at få godskrevet helt eller delvis - afhængig af afbrydelsens varighed — den tidligere gennemførte del af uddannelsen.

Udvalgets flertal mener, at indførelse af en trindeling af de højere uddannelser vil bevirke, at flere kvindelige studenter vil søge en højere uddannelse, at flere kvindelige studerende, ligesom flere mandlige, vil kunne gennemføre et første trin af uddannelsen, men at det næppe vil påvirke den gruppe studerende, der under de nuværende forhold gennemfører deres studier, og derfor er udvalgets flertal positivt indstillet over for tanken om indførelse af en trinvis opbygning af de højere uddannelser, forudsat at hvert trin giver kompetence i det praktiske liv. Om mindretallets indstilling henvises til p. 65.

Selv om det falder udenfor udvalgets opgave at beskæftige sig med loven om erhvervsmæssig uddannelse af ikke-faglærte, finder udvalget at måtte pege på det betænkelige i, at de hidtil afholdte kurser for ikke-faglærte overvejende har været af interesse for mænd. Udvalget er af den opfattelse, at der inden for de områder, der især tiltrækker ikke-faglærte kvinder — pleje, omsorg, levnedsmiddelbranchen og vaske- og rengøringserhvervene - mangler tilstrækkelige muligheder for en uddannelse. Udvalget har drøftet muligheden af en fælles grunduddannelse for disse erhverv med en senere specialisering efter erhvervsområder.

Udvalget har med interesse gjort sig bekendt med de bestræbelser, der nu er i gang for at skabe bedre uddannelsesmuligheder på dette felt, og udvalget vil gerne støtte disse.

Udvalget finder det betydningsfuldt, at ungdomsskolens muligheder for at oprette erhvervsmæssige kurser udnyttes således, at der er tilbud af denne art, der appellerer til piger.

Udvalget er opmærksom på, at man inden for nogle arbejdsområder har mulighed for, at § 30-lærlinge - lærlinge, der er over 18 år ved læreforholdets påbegyndelse - oppebærer løn som ufaglærte i læretiden, og at staten i visse tilfælde yder godtgørelse for tabt arbejdsfortjeneste under skoleophold efter de regler, der gælder for ikke-faglærte under uddannelse, og udvalget foreslår, at disse muligheder udnyttes af voksne kvinder, hvilket måske kan opnås gennem en intensiveret erhvervsvejledning for voksne. Problemerne i forbindelse med uddannelse ifølge loven om erhvervsmæssig uddannelse af ikke-faglærte behandles i øvrigt i et andet underudvalg under kommissionen.

Udvalget er kommet til den opfattelse, at de største uddannelsesmæssige problemer for kvinder berører den store gruppe voksne kvinder, der alene har en 7-årig folkeskoleuddannelse og ingen efterfølgende erhvervsuddannelse.

For at give disse kvinder mulighed for at få en vis uddannelse, er udvalget særligt interesseret i den nye lov om fritidsundervisning, der åbner mulighed for at give voksne en prøveforberedende undervisning. Det er vigtigt, at bestemmelserne om erhvervsmæssige kurser i samme lov udnyttes, og at Direktoratet for Ungdomsundervisningen i samarbejde med de organisationer, der dækker det pågældende område af arbejdsmarkedet, udarbejder forslag og

planer om en sådan undervisning, således at også voksne kvinder kan få mulighed for en erhvervsuddannelse, og at der eventuelt åbnes mulighed for økonomisk støtte under uddannelsen.

Udvalget har endvidere drøftet de uddannelsesmæssige muligheder i radio og fjernsyn og *foreslår,* at der etableres en egentlig undervisning i almindelige skolefag specielt tilrettelagt for voksne.

Udvalget har drøftet behovet for yderligere udbygning af vuggestuer og børnehaver, og udvalget mener, at en sådan udbygning er af afgørende betydning for en forbedring af kvindernes uddannelsesmæssige situation.

Endelig lægger udvalget vægt på at understrege betydningen af, at kvinder kommer med på ethvert trin i uddannelsessystemet. Det er vigtigt for samfundet, at kvinderne ikke kun får de laveste uddannelser. Med den igangværende tekniske udvikling vil stadigt mere rutinemæssigt arbejde - både af manuel og ikke-manuel art - blive overtaget af maskiner. Mange mennesker vil blive tvunget til at søge anden beskæftigelse, der ofte vil kræve en vis omskoling, som det er lettere at gennemføre for mennesker med en god almen uddannelse, og behovet for personer med stadig højere uddannelse vil stige. Det er derfor Vigtigt, at kvinderne udnytter alle uddannelsessystemets muligheder.

Særudtalelse af Ellen Strange Petersen vedrørende de trinvise uddannelser.

Skal trinvise uddannelser betyde andet end en ændret praktisk tilrettelæggelse af et studieforløb, må hvert af trinene give en afgangs-eksamen, der kan bruges til noget. Bortset fra eksemplet med cand. mag. uddannelsen foreligger der ingen planer om del-uddannelser, der kan være kompetencegivende, og to-fags-systemet i cand. mag.-uddannelsen kan næppe overføres til andre studieretninger.

Modsat udvalgsflertallet mener jeg, at det vil være betænkeligt at lokke ikke mindst kvindelige studerende til at begynde et universitetsstudium ved at sige, at kan de ikke klare det hele, kan de måske tage et trin eller to. Så længe der ikke samtidig kan gives anvisning på, hvad disse trin kan bruges til, må en kort universitetsuddannelse ventes at blive mindre værd i det praktiske liv end en kort målbestemt uddannelse, f.eks. på seminarium, biblioteksskole eller social højskole.

At forholdsvis mange kvindelige studenter foretrækker en 3-4 årig ikke-akademisk uddannelse, behøver ikke at betyde, at de udelukkende frygter et universitets-studiums *længde.* Det er muligt, at de også overvejer studiets krav til bl.a. selvstændigt arbejde og foretrækker en fastere arbejdsform end det frie studiums. Måske de også overvejer — det vil i hvert fald ikke være uklogt at gøre det - hvilke erhvervsmuligheder de har efter uddannelsens afslutning, og hvilke muligheder der er for at kombinere erhverv med familieliv.

At der er et forholdsvis stort frafald blandt unge piger i de to første studieår ved universiteterne, kan bl.a. skyldes, at nogle indskriver sig uden alvorligt forsæt om at gennemføre en embedseksamen - at de bruger universitetet som en art højskole, mens de venter på at komme ind på en læreanstalt med adgangsbegrænsning. Der savnes en analyse af frafaldsårsagerne ikke mindst for kvindernes vedkommende.

Det kan ikke nægtes, at kvindelige studerende møder store problemer, når de gifter sig og får børn. Medfører ægteskabet, at kvinden flytter bort fra universitetsbyen, er det ofte umuligt at gennemføre studiet, det være sig trindelt eller ej. Et vist frafald kan således næppe undgås.

Både for den enkeltes og for samfundets skyld må det tilstræbes, at flest muligt, der begynder et studium, også fuldfører det. Større *tilgang* kan kun være ønskværdig, såfremt den også betyder større *afgang* med brugbar eksamen. Hvorvidt trinvis uddannelse kan føre til større gennemførelses-procent er diskutabelt. Det synes nærmest at være en tros-sag, og det grundlag finder jeg for spinkelt for kvindekommissionen til at foreslå en strukturændring på. Efter min opfattelse er det vigtigste at give studenterne, ikke mindst de kvindelige, en grundig orientering på forhånd om studiernes krav samt at øge de praktiske støtteforanstaltninger: studenterboliger, vuggestuer m.v.

Kommissionens formand og *Karen Dahlerup* har tiltrådt Ellen Strange Petersens særtalelse.

Særudtalelse af Mette Bryld vedrørende uddannelseslønn.

Så længe de uddannelsessøgende, det være sig skoleelever, lærlinge eller studerende, ikke

er fuldstændig økonomisk uafhængige i kraft af deres uddannelsessituation, hvilket de f.eks. ville være, hvis de fik uddannelsesløn, er de økonomisk afhængige af deres forældre eller er henvist til gennem låntagning og erhvervsarbejde at betale i bedste fald en del af uddannelsen selv, idet den støtte, der i dag kan påregnes fra Ungdommens Uddannelsesfond, er af begrænset omfang.

Såfremt forældrene skal betale uddannelsen, er der næppe tvivl om, at de i langt de fleste tilfælde vil være stærkt påvirkede af den i samfundet gængse opfattelse af, hvilken uddannelse der er passende for en dreng, den kommende familieforsørger, og hvilken uddannelse pigen, der af den nuværende samfundsstruktur orienteres mod et arbejde som husmor, bør have. Forældre prioriterer som regel drengens uddannelse højere end pigens og vil derfor være tilbøjelig til at lade ham få gavn af den økonomiske bistand, de eventuelt kan yde. Det viser sig allerede svagt i skolen, hvor et større antal drenge end piger ledes henimod en højere uddannelse (se f.eks. side 17), og hvor forsørgelsen så godt som udelukkende påhviler forældrene. Skal forældrene betale en piges uddannelse, er hun afhængig af deres indstilling til og eventuelle fordomme overfor hendes valg af uddannelse. Det kan også være en af forklaringerne på, hvorfor der relativt set er ret få kvindelige lærlinge, idet lærlinge i uddannelsestiden for langt de flestes vedkommende ikke er i stand til at forsørge sig selv.

For de uddannelsesområder, hvor man enten i hele uddannelsestiden eller i en del af den ikke får nogen løn, og hvor uddannelsessøgende derfor er henvist til at supplere en eventuel støtte fra forældre eller Ungdommens Uddannelsesfond med erhvervsarbejde, vil dette i forbindelse med ekstrabyrde i form af særlige familieforpligtelser, der traditionelt tillægges den gifte kvinde, let kunne blive en afgørende tilskyndelse til at afbryde en påbegyndt uddannelse.

Man må således slutte, at en indførelse af fuld uddannelsesløn i særlig grad vil gavne pigerne og bidrage til at bringe deres uddannelsesniveau op på højde med drengenes.

Særudtalelse af Gudrun Winther Pedersen

på De samvirkende danske Husholdningsforeningers vegne vedrørende udvalgets forslag om afskaffelse af kravet om husligt arbejde som betingelse for adgangen til uddannelsen til sygeplejerske og børnehavelærer

Vi mener, at det vil være uheldigt at erstatte den huslige uddannelse med andre forudsætninger. Måske skal det huslige arbejde ikke være et absolut krav, men man bør stadig tilskynde de pågældende elever til at tage en huslig grunduddannelse til gavn for dem selv **og** deres fremtidige erhverv.

København, den 13. juni 1968.

Mette Bryld **Frida Horten**

Ellen Strange Petersen **Lilly Helveg Petersen** (formand)

Grethe Philip **Rigmor Pinstrup**

Erik Tøttrup **Victor Vilner**

/ *Kate Galle.*

Samtlige personer på 15 år og derover fordelt på køn, alder og erhvervsuddannelse.

	Procentfordeling.								
	Akademisk udd. I alt	Anden videregående udd. I alt	Lærlinge I alt	Handel og kontor udd. I alt	Tillært og andet I alt	I alt færdig el. under udd.	Ingen erhv. udd.	Uoplyst	I alt
Mænd									
15–19 år	2	1	32	11	1	47	49 1)	4	100
20–29 år	4	8	35	14	8	69	30	1	100
30–39 år	4	7	27	11	13	62	37	1	100
40–49 år	2	5	30	10	10	57	43	–	100
50–59 år	2	3	26	11	10	52	47	1	100
60–69 år	1	4	25	9	9	48	51	1	100
70 år og over	1	5	28	6	7	47	50	3	100
Uoplyst	–	3	8	3	6	20	31	49	100
I alt	3	5	29	10	9	56	43	1	100
Kvinder									
15–19 år	–	2	5	20	3	30	65 2)	5	100
20–29 år	1	8	6	26	8	49	50	1	100
30–39 år	1	7	5	16	7	36	64	–	100
40–49 år	1	5	5	14	6	31	68	1	100
50–59 år	1	4	5	11	7	28	71	1	100
60–69 år	1	4	3	8	5	21	77	2	100
70 år og over	1	5	4	3	3	16	80	4	100
Uoplyst	–	10	3	6	6	25	33	42	100
I alt	1	5	5	15	6	32	66	2	100

1) 22 pct. har ikke afsluttet skoleuddannelse.
2) 27 pct. har ikke afsluttet skoleuddannelse.

Kilde: Socialforskningsinstituttets publikation nr. 21: Uddannelse, erhverv og helbred, København 1966.

Samtlige personer på 15 år og derover fordelt på køn, alder og skoleuddannelse.

	Procentfordeling.							
	7-årig folkeskole	8. evt. 9. klasse 2 á 3 år i mellem-skole	Folkeskole + efter-høj-skole	Mellem-skole-eksamen	Real-eksamen el. tilsv. eksa-men	Studenter-eksamen	Uoplyst	I alt
Mænd:								
15–19 år	43	19	4	15	13	2	4	100
20–29 år	56	9	5	8	15	6	1	100
30–39 år	67	4	8	4	11	6	–	100
40–49 år	73	3	7	4	9	4	–	100
50–59 år	78	2	6	4	7	3	–	100
60–69 år	79	2	8	2	6	2	1	100
70 år og over ...	82	1	7	1	5	1	3	100
Uoplyst	40	3	3	–	–	–	54	100
I alt	68	6	6	5	10	4	1	100
Kvinder:								
15–19 år	36	22	5	16	15	1	5	100
20–29 år	54	9	7	6	18	5	1	100
30–39 år	66	6	7	5	12	3	1	100
40–49 år	74	4	5	4	10	2	1	100
50–59 år	76	3	7	4	8	1	1	100
60–69 år	80	2	7	2	6	1	2	100
70 år og over ..	81	3	6	–	5	1	4	100
Uoplyst	32	–	–	3	10	–	55	100
I alt	67	7	6	5	11	2	2	100

Kilde: som bilag 1. a.

Arbejdsgruppe vedrørende undervisningen i de praktiske fag i folkeskolens 7 første klasser

Ved drøftelsen af muligheden for at indføre et nyt fag, kaldet f.eks. hjemkundskab, der skulle omfatte den grundlæggende undervisning i håndarbejde, husgerning, sløjd og eventuelt formning, og med henblik på at udarbejde forslag til rammen for faget, besluttede udvalget at nedsætte en arbejdsgruppe. Arbejdsgruppen kom til at bestå af følgende:

Lilly Helveg Petersen, formand
Birger Hansen (Mette Bryld)
Skoledirektør Hans Knudsen
Undervisningsinspektør J. A. Bach
Undervisningsinspektør Hanne Søndergård Madsen og
Kate Galle, sekretær.

Arbejdsgruppen har tilskrevet faginspektørerne i de pågældende fag og anmodet om en udtalelse om, hvilket omfang det ville være passende at give fagene håndarbejde og husgerning henholdsvis sløjd, hvis samtlige drenge skulle undervises i hånd- og husgerning, og samtlige piger skulle undervises i sløjd.

Faginspektørerne blev samtidig spurgt om mulighederne for at påbegynde undervisningen på et tidligere klassetrin end det i undervisningsvejledningen nævnte, og såfremt dette måtte være muligt, hvilke dele af undervisningen man da kunne tage op på de lavere klassetrin.

Sløjdinspektøren har i den anledning udtalt, jfr. underbilag A, at det er hans opfattelse, at piger lige så godt kan lære at bruge værktøj som drenge, forudsat at de har samme betingelser, først og fremmest samme timetal gennem alle skoleårene. I så fald vil piger kunne følge sløjdundervisningen fra 5.-7. skoleår praktisk taget ubeskåret. Med hensyn til muligheden af at påbegynde sløjdundervisningen på et lavere klassetrin har sløjdinspektøren fremhævet, at planerne i den blå betænkning kun omfatter træsløjd, og undervisningen er tænkt påbegyndt i 5. klasse med mulighed for start i 4. klasse. Sløjdinspektøren mener, at det er stadig færre skolevæsener, der påbegynder sløjdundervisningen i 4. klasse, og at det næppe vil være muligt at begynde endnu tidligere, da eleverne på de lavere klassetrin ikke vil have kræfter til at magte arbejdet.

Skolekøkkeninspektøren har som svar på ovennævnte henvendelse udtalt, jfr. underbilag B, at man bortset fra Københavns Kommunale Skolevæsen, kun undtagelsesvis tilbyder drenge i den skolepligtige alder skolekøkkenundervisning. De få steder, man har haft undervisning for drenge for 6. eller 7. klasse i ét år, har lærerinden fundet det tilfredsstillende at anvende den vejledende normalplan for piger i 6. klasse suppleret med visse lektioner i planen for 7. klasse. Skolekøkkeninspektøren fremhæver under hensyn til den samfundstruktur, der er under udvikling, at det efter hendes mening er meget væsentligt, at drengene i faget husgerning stilles lige med pigerne.

Med hensyn til spørgsmålet om muligheden af at påbegynde skolekøkkenundervisning på et lavere klassetrin, har skolekøkkeninspektøren fremhævet, at erfaringer gennem mange år har vist, at elever i 12-årsalderen er »skolemodne« for dette fag. Muligheden for at lægge en del af den praktiske skolekøkkenundervisning til tidligere klassetrin end 6. skoleår er efter skolekøkkeninspektørens mening ikke stor, da lektionerne, selv om de vil kunne virke fornøjelige, dog kun vil virke som hobby, ikke som grundlæggende øvelser i faget. Eleverne vil normalt være for »små«, og det ville derfor ikke blive en rationel udnyttelse af børnenes skoletimer.

Håndarbejdsinspektøren har med hensyn til sit fag udtalt, jfr. underbilag C, at det kun er meget få skoler, der har drengehåndarbejde, og der er ikke taget hensyn til drengenes aldersmæssige modtagelighed for faget. Håndarbejdsinspektøren udtaler endvidere, at det bør være helt naturligt, at drengene deltager i faget på lige fod med pigerne helt fra 2. klasse, og indtil faget bliver valgfrit, hvor de naturligvis også må

tilbydes opgaver, som kan vælges, f.eks. vævning.

Direktoratet for Folkeskolen og Seminarierne har over for arbejdsgruppen udtalt, jfr. underbilag D, at direktoratet gerne ser en nærmere udbygning af kommissionens synspunkter, således at man kan drøfte med folkeskolens læseplanudvalg, hvorledes eventuelle ændringer i de vejledende planer vil kunne udformes, selv om skolekøkkeninspektøren, håndarbejdsinspektøren og sløjdinspektøren i en fælles udtalelse til direktoratet har udtalt, at for så vidt angår sløjd og håndarbejde har piger og drenge så forskellige interesser og behov, at de mener, der ikke er behov for fælles undervisning i disse to discipliner.

Udvalget har afholdt 4 møder og har aflagt besøg i en børnehaveklasse i Ballerup, hvor der undervistes i madlavning. Udvalget har gennemdrøftet såvel erfaringer fra andre lande som foreliggende danske undervisningsplaner og har skitseret, hvilke områder der indenfor fagene hånd- og husgerning med fordel kunne tages op for både drenge og piger og eventuelt indlæres på et tidligt alderstrin. Der har dog i udvalget været enighed om, at hele området, set på baggrund af den nutidige og den fremtidige samfundsstruktur, trænger til en grundig bearbejdning, og at man savnede danske erfaringer med hensyn til introduktion af faget på et tidligt alderstrin.

Udvalget henstiller derfor, at sagen tages op til drøftelse i en bredere kreds.

Forsøg med fælles undervisning i de praktiske fag er gennemført på enkelte skoler, og i skolerne i Ballerup-Måløv Kommune vil man efter anmodning fra kvindekommissionen forsøgsvis prøve at indføre ens undervisning for drenge og piger i de 7 første skoleår.

Underbilag A

SLØJDINSPEKTIONEN
Værnedamsvej 13 B, København V.
Telefon EVA 2317

24. februar 1966
vedr. j.nr. U. 1-66

Kommissionen vedrørende Kvindernes Stilling i Samfundet,
Udvalget vedrørende uddannelsesforholdene,
fru Lilly Helveg Petersen.

Som svar på Deres forespørgsel af 9. 2. 66 vedrørende mulighederne for at skabe lighed mellem drenges og pigers undervisning, når det gælder faget sløjd, som det er beskrevet i undervisningsvejledning for folkeskolen side 180-181 kan jeg fremføre:

Principielt mener jeg, at drenge og piger skulle kunne undervises sammen i praktisk talt alle skolefag. Der skulle således ikke være grund til at skelne mellem »drengefag« og »pigefag«. Når skillelinjen stadig opretholdes, er det formentlig for en stor del på grund af traditioner.

Det er min opfattelse, at piger lige så godt kan lære at bruge værktøj som drenge, forudsat at de har de samme betingelser, først og fremmest samme timetal gennem alle skoleårene. Er det tilfældet, vil de kunne følge planen fra 5.-7. skoleår praktisk talt ubeskåret.

I de nævnte afsnit er der kun tale om træsløjd, og undervisningen er tænkt påbegyndt i 5. klasse med mulighed for start i 4. klasse. Der er stadig skolevæsener, der begynder sløjdundervisningen i 4. klasse; men de bliver så vidt vides stadig færre. At begynde endnu tidligere vil næppe være muligt, da endnu yngre elever ikke vil have kræfter til at magte arbejdet. Den traditionelle småsløjd var netop tilrettelagt for mindre børn fra 1. til 3.-4. klasse.

Som allerede nævnt er det fornødne timetal en betingelse for udbyttet af undervisningen. Jeg har således ingen tiltro til den københavnske ordning, som lader drenge og piger udveksle sløjd og husgerning i et halvt år i 6. klasse.

Tanker om at tilrettelægge en speciel »pigesløjd« har været fremme, og det vil formentlig også kunne lade sig gøre; men det imødekommer ikke lighedsprincippet mellem drenges og pigers undervisning.

Med venlig hilsen

Keld Pedersen
sløjdinspektør

Underbilag B
SKOLEKØKKENINSPEKTIONEN
Caroline Amalievej 72,
Kgs. Lyngby
Telf. 87 98 72, subs. 99 09 77

Lyngby, den 22. september 1966

Formand: fru Lilly Helveg Petersen.
Kommissionen vedrørende kvindernes stilling i samfundet.
Udvalget vedrørende uddannelsesforholdene.

I anledning af udvalgets skrivelse af 9. 2. 1966 skal jeg efter nøje at have overvejet spørgsmålene udtale, at det i Undervisningsvejledning for folkeskolen 1960, p. 188 vedrørende målet for husgerningsundervisning af drenge anførte nogenlunde dækker, hvad man vil kunne opnå med drenge på et begynderhold fra 6. eller 7. klasse (i praksis udelades normalt støvsugning, fordi der sjældent findes støvsugere i skolekøkkenet). Men bortset fra København, der har 1/2 år obligatorisk i 6. klasse, er det kun undtagelsesvis, at drenge i den skolepligtige alder får tilbudt skolekøkkenundervisning. De få steder man har haft undervisning for drenge fra 6. (eller 7. klasse) og kun ét år, har lærerinden fundet det tilfredsstillende at anvende den vejledende normalplan for 6. klasse med 3 sammenhængende timer, beregnet for 1. år af den 2-årige obligatoriske undervisning for piger, suppleret med gennemgang af lektion 4 og 6 i plan for 7. klasse samt vask af sokker og strygefri skjorter.

Som regel tilbydes undervisning i husgerning imidlertid først drenge som valgfrit fag **i** 8., 9. eller realklassen. Til dette formål findes en vejledende plan specielt udarbejdet med henblik på drengenes alder og at de normalt kun vil få undervisning i faget det ene år, dvs. et hybelkursus, så de kan klare sig på et værelse - ikke en huslig uddannelse. Planen forudsætter, at eleverne - med den alder, de har, og med den interesse, de må forudsættes at have for faget, når det er deres tilvalgsfag - er så modne, at de kan få udbytte af en undervisning, der stiller mere vidtgående krav til selvarbejde end på almindelige begynderhold, hvor hele klassen skal være med.

Det er med henblik på den samfundsstruktur, der er under udvikling, for mig at se, meget væsentligt, at drengene allerede i skolen også i faget husgerning stilles lige med pigerne, idet der gennem dette fag - i højere grad vist end de øvrige skolefag - og fælles for alle er kontakt til livet udenfor skolen, enhver føler, det vedrører en selv.

Hvordan livet indenfor hjemmets 4 vægge lykkes, er jo afhængigt af flere komponenter. Men det er i alt fald som regel ødelæggende for det gode familieforhold, når et af familiemedlemmerne mangler forståelse for, hvad arbejdet i huset kræver af tid, kræfter, viden og overblik, for at maskineriet ikke skal knirke i det daglige og husførelsen skal blive unødvendig kostbar i det lange løb i forhold til budgettet. Et minimum af praktisk kunnen er nødvendigt. Men praktisk slid alene er meget lidt værd, hvis ikke der er sans for økonomi og planlægning med i billedet + en vis viden.

Ikke alle har lige gode anlæg eller når lige vidt, men som i f.eks. regning er starten den lille tabel grundlaget for den højere matematik.

Hvad angår spørgsmålet: det mest gunstige tidspunkt for start af undervisning i faget husgerning, viser erfaringen gennem mange år, at elever i 12-årsalderen er »skolemodne« for dette fag, de har ligesom yngre børn åbenlys interesse for, hvad der har med mad at gøre, men samtidig er de nu så »voksne«, at de resonnerer ikke alene, hvordan man får mest muligt - men også det bedste - for sin krone. De er endnu så meget børn, at de holder af at røre sig, men de vil og kan arbejde metodisk; de er opmærksomme iagttagere og kan lide at se og høre efter, de akcepterer og tilegner sig med velbehag elementære manuelle færdigheder efter anvisning, men alligevel har de udbytte af motivering og er i stand til at sammenligne og vurdere.

De vedlagte normalplaner bygger på denne modtagelighed og er - især i planen med 3 timer i 6. klasse - tilrettelagt hurtigt fremadskridende, idet man af erfaring ved, at elever i 7. klasse normalt er kommet i den alder, hvor de ikke så gerne modtager andres råd. Planen for dette klassetrin er derfor opbygget uden for store krav **til,** at eleverne skal lære ny teknik, idet vægten er lagt på, at den enkelte elev

skal anvende det tidligere gennemgåede til selvstændig planlægning af eget arbejde og træning af manuelle færdigheder.

Det vil være *meget* uheldigt at flytte begynderundervisningen til 7. klasse.

Det ville være en gavnlig ting, om man i løbet af de første 5 skoleår bl.a. i forbindelse med, at eleverne spiser den medbragte frokost samtaler med klassen om, hvad der er sundt og godt at spise og derigennem vakte og styrkede elevernes interesse og sans for at omgås madvarer på appetitlig og hygiejnisk måde samt at spise pænt.

Hvad angår muligheden at lægge en del af den praktiske skolekøkkenundervisning til tidligere klassetrin end 6. skoleår ville sådanne lektioner naturligvis være fornøjelige for eleverne, men det vil kun virke som hobby, ikke som grundlæggende øvelser i faget, dertil er eleverne normalt for »små« og bliver derfor en ikke rationel udnyttelse af børnenes skoletimer. Praktiske øvelser i skolekøkkenet for de yngre klasser ville tillige give næsten uoverskuelige problemer bl.a. skemamæssigt, ligesom det også især ved store skoler vil blive tale om køkkenernes kapacitet. Desuden bliver der spørgsmålet om skolekøkkenernes arbejdspladser (f.eks. med hensyn til bordhøjde, der betinger gode arbejdsstillinger). Antagelig ville det medføre indretning af undervisningsfaciliteter specielt for klassetrinene 1.-5. skoleår.

Der er imidlertid et andet tidspunkt, hvor jeg tror, man - med lige så godt udbytte og uden at tage fra andre fag - kunne placere de hobbyprægede husgerningstimer (måske skal de have en anden betegnelse), det er i børnehaveklasserne. Disse må jo på mange måder fungere som delvis erstatning af hjemmet. Mon ikke det var virkelig naturligt her at tage en del af det almindelige dagliglivs huslige gøremål med ind, så børnene på leglignende måde her fik en tilsvarende mulighed som den, børn i gamle dage fik, når de gik hjemme hos deres mor hele dagen og »gjorde det samme som hun«.

Kirsten Munk Nielsen.

Underbilag C
HANDARBEJDSINSPEKTØREN
Fuglsang Allé 116 —
København, Brønshøj
Bella 2442

Den 17/8 1967
vedr. j.nr. U. 1-66

Kommissionen vedrørende Kvindernes Stilling i Samfundet,
Udvalget vedrørende uddannelsesforholdene,
fru Lilly Helveg Petersen.

I anledning af kommissionens henvendelse til mig i fjor vedrørende drengenes deltagelse i håndarbejdsundervisningen har jeg som grundlag for min stillingtagen til sagen forsøgt at kontakte og besøge skoler, hvor drenge deltager i denne undervisning.

Det er kun meget få skoler, der har drengehåndarbejde, så mit erfaringsmateriale er endnu ringe.

Læseplansudvalgets forslag: at give drengene håndarbejde et enkelt skoleår, f.eks. i 5. klasse, som foreslået i Undervisningsvejledningen på side 164, kan ikke anbefales. I de skoler, hvor drengene har håndarbejde, er der ikke blevet taget særligt hensyn til drengenes aldersmæssige modtagelighed for faget, men i de fleste tilfælde har det været lokale, skemamæssige forhold, der har bestemt tidspunktet for undervisningen. D.V.S., at drengene nogle steder har faget i 2. klasse, andre steder i 4. klasse, og enkelte steder foregår undervisningen på ældre klassetrin. En sådan placering er alt for utilfredsstillende og faktisk uden nogen særlig betydning.

Når der fra kommissionens side spørges om min mening om mulighederne for at påbegynde undervisningen på et tidligere klassetrin end det i undervisningsvejledningen nævnte (5. skoleår), må jeg svare, at det bør være helt naturligt, at drengene deltager i faget på lige fod med pigerne helt fra 2. klasse, og indtil faget bliver valgfrit, hvor de naturligvis også må tilbydes opgaver, som de kan vælge, f.eks. vævning.

De små »leger« med materialerne, og det er

også meningen, men der skulle jo gerne afsættes timer på skemaet i de følgende klasser, så der kunne bygges videre på dette grundlag. De større, der f. eks. begynder på faget i 5. klasse, er for store til at »lege« og for lidt udviklede til at få noget ud af et enkelt års håndarbejde, når de ikke får det »legende« grundlag at bygge på.

Målet bør jo ikke være, som der står i Undervisningsvejledningen: at drengene skal lære at klare de hyppigst forekommende udbedringer og reparationer, at sy knapper i m.m., ting, som vi ikke ofrer megen tid på mere. Målet er i dag et helt andet, både for piger og drenge. De sidste skal opøves i at værdsætte faget. De skal ligesom pigerne, og helst samtidig med disse, have spændende, skabende opgaver, hvor de får fornemmelse for materialer, kvalitet og farver. Og de skal blive dygtige til at håndtere de moderne elektriske symaskiner. Piger og drenge vil, hvis de går sammen til håndarbejde, gensidigt kunne lære af hinanden. Modellen, der arbejdes med, må aldrig blive målet, men kun midlet, hvorpå eleven øver sig.

Håndarbejdsundervisning, lagt ind i timeplanen et enkelt år for drengene, må jeg, som allerede nævnt, fraråde. I så fald vil faget aldrig blive betragtet som naturligt for drengene. Det er jo trods alt ikke så livsnært som faget skolekøkken, å propos sidstnævnte fag hører jeg ofte skoleledere sige: drengene her har frikadellesløjd. Hvad drengehåndarbejde eventuelt benævnes, når jeg ikke hører det, er jeg endnu ikke klar over, men jeg tror, det er nødvendigt at oplyse bl.a. skolefolk om, at sådanne udtalelser er med til at nedvurdere faget.

Jeg er overbevist om, at det ville være bedst, om drenge og piger blev undervist sammen på alle klassetrin, men det skulle jo nødig give til resultat, at håndarbejdsholdene i så fald blev dobbelt så store. Her er et problem, som ikke bør forglemmes.

Med venlig hilsen

Gudrun Hansen.

Underbilag D
UNDERVISNINGSMINISTERIET
Direktoratet for Folkeskolen
og Seminarierne
Frederiksholms Kanal 26,
København K.

F.J. nr. 09-22-06/67
Den 28. november 1967
jb/lg

Kommissionen vedrørende kvindernes stilling i samfundet,
Slotsholmsga.de 10,
1216 København K.

Som svar på brev af 20. september 1967 (j.nr. U.l) fra fru Lilly Helveg Petersen fremsendes hoslagte udtalelse fra faginspektørerne for skolekøkken, håndarbejde og sløjd.

I tilslutning hertil kan udtales, at direktoratet gerne ser en nærmere udbygning af kommissionens synspunkter, således at man kan drøfte med folkeskolens læseplansudvalg, hvorledes eventuelle ændringer i de vejledende planer vil kunne udformes.

Til kommissionens orientering kan endvidere meddeles, at de netop modtagne forslag om undervisning af de vordende lærere på seminarierne i de pågældende fag ikke ses at hindre en udvikling i den af kommissionen ønskede retning.

Hans Jensen

I Jens Bach

Underbilag E

SLØJDINSPEKTIONEN
Torvegade 45, København K.
Telf. SU 1035 - 1036

Den 6. november 1967

Til
Direktoratet for folkeskolen og seminarierne.

Vedrørende en forespørgsel af 20. september 1967, j.nr, F. 09-22-06/67-1162 fra Kommissionen vedrørende kvindernes stilling i samfundet angående muligheden af, at drenge og piger undervises sammen i de praktiske fag gennem folkeskolens 7 første klasser, kan vi fremføre:

De praktiske fag, der kan blive tale om i denne forbindelse, må formentlig præciseres som husgerning, håndarbejde og sløjd, der traditionelt opfattes som egentlige »drenge-« og »pigefag«.

Som det fremgår af tidligere besvarelser fra skolekøkken-, håndarbejds- og sløjdinspektøren, mener vi ikke, der teoretisk, d.v.s. rent fysisk skulle være noget til hinder for, at drenge deltog i husgernings- og håndarbejdsundervisningen og piger i sløjdundervisningen. Man mener også, at de hindringer, der har rod i faglige traditioner, skulle kunne overvindes, hvis en ændring af tingenes tilstand kunne sagligt motiveres. Som fagstrukturen fremtræder i dag, vil der dog være en lang række praktiske vanskeligheder at overvinde, så store vanskeligheder, at en strukturændring henimod et helt nyt »samfundsfag« vil være nødvendig på de første klassetrin, hvis en fællesundervisning med fællesformål skal være mulig, idet en fagligt mere differentieret undervisning først med udbytte kan påbegyndes fra 6. skoleår.

Et sådant »samfundsfag« med orienterende karakter vil kunne indeholde komponenter fra de tre ovennævnte praktiske fag, uden at disse nærmere kunne identificeres. Der vil altså blive tale om en fællesundervisning af almenpraktisk karakter, men ikke om fælles husgernings-, håndarbejds- og sløjdundervisning.

I forespørgselen er der indirekte antydet en fællesnævner for de praktiske fag, nemlig i spørgsmålet » . . . hvilke dele af de praktiske fag, Direktoratet anser for absolut nødvendige for, at børnene vil kunne klare de praktiske opgaver, når de til sin tid får deres eget hjem«. Hermed er fagenes nytteværdi fremhævet som det primære, medens man hidtil har anset det almenopdragende i fagene som noget meget centralt. Kommissionen efterlyser samtidig i sit spørgsmål, hvilke dele af undervisningen i de praktiske fag, der kan anses for absolut nødvendige, men understreger herved det ulogiske i at sigte mod en helhedsundervisning for alle 7 første skoleår.

Tænker man sig en fagligt differentieret undervisning tilrettelagt ved begyndelsen af det 6. skoleår - på basis af ovennævnte grundlæggende »samfundsfag« — vil man opdage, at nyttehensynet har meget forskellig vægt for piger og drenge fra fag til fag; dette vil gøre en generelt gennemført fællesundervisning vanskelig at motivere over for eleverne, og en mindre vel motiveret undervisning vil af en større eller mindre procentdel føles som tvang.

Taget fag for fag er det vor opfattelse, at husgerning gennemført som rent fællesfag i 6. og 7. klasse vil erkendes som velmotiveret af både drenge og piger; pensummet er elementært, og det kan i nogen grad betragtes som dækkende for såvel pigernes som drengenes behov; det kan endvidere danne grundlag for videregående undervisning for såvel drenge som piger.

Den elementære sløjdundervisning *kan* være fælles for drenge og piger i 6.-7. klasse; men drengenes og pigernes behov for en rationel undervisning er ikke så klart identiske som for husgerningens vedkommende, og man må forudse, at pigerne vil have vanskeligt ved at bevare interessen, når de er kommet ud over det første spændende møde med et nyt og for dem helt fremmed fag. Ud fra et rent nyttehensyn er det heller ikke det elementære arbejde med materialer og værktøj, pigerne har mest brug for, men snarere de processer, der kræves i forbindelse med småreparationer og monteringer af forskellig art i et hjem som opsætning af kroge og øskener i træ, mur og fliser, udskiftning af pakninger i vandhaner og montering af stik på nye ledninger etc., processer, som ikke i sig selv har noget med sløjd at gøre, og som bedre kunne gives på et kort kursus på 8. klassetrinet. En elementær opøvelse i værktøjsbrug, som *kunne* opnås ved at drenge og piger fik

samme sløj dundervisning i 6. og 7. klasse ville naturligvis ikke skade, men tværtimod være et ganske godt grundlag at bygge et senere »vedligeholdelseskursus« på; men det vil blive et alvorligt problem at skaffe lokaler samt et rimeligt timetal og rimelige klassekvotienter alene til disse to praktiske fag.

Hvad håndarbejde angår, vil det være endnu vanskeligere at motivere særligt væsentlige behov for drengene og dermed for en generel fællesundervisning. Processer som påsyning af knapper, enkle reparationer og elementær maskinsyning er relevante emner, som kunne og burde tages op, men det kunne bedst og mest rationelt gøres på et tidsmæssigt begrænset kursus for drengene alene. Kreativt arbejde i form af vævning og broderi ville formentlig kunne fængsle en vis procentdel af drengene, men kan næppe komme ind i billedet med nyttevirkningen som motivering.

Med den opdeling af skolefagene i 8.-10. klasse, der er under udvikling, og som går ud på en skelnen mellem obligatoriske fag, vigtige valgfri fag (der slutter med statskontrolleret prøve) og visse kursusfag, skulle der være rige muligheder for i løbet af 10 skoleår (men ikke i løbet af 7 år) at give eleverne en undervisning, der giver dem bedst mulige forudsætninger for at kunne klare de almindelige praktiske opgaver, de vil blive stillet over for, når de til sin tid får deres eget hjem. Alle er formentlig enige om, at eleverne skal gøres bedst muligt rustede til at møde flest mulige af de almene krav, der stilles til dem, når de forlader skolen; men generelt gennemført fællesundervisning er næppe en hensigtsmæssig endsige nødvendig forudsætning for, at dette mål kan nås. Under alle omstændigheder må det påhvile kommissionen at påvise, at dette behov virkelig er til stede, og at ønsket om en gennemført fællesundervisning er objektivt motiveret.

sign. *Kirsten Munk Nielsen*
Skolekøkkeninspektør

sign. *Gudrun Hansen*
Håndarbejdsinspektør

sign. *Keld Pedersen*
Sløjdinspektør

Dansk kvindesamfunds undersøgelse af en række skolebøger

Udarbejdet af programredaktør Inga Dahlsgård.

Køn og **skole.**

Dansk Kvindesamfund har gennem et særligt udvalg foretaget en undersøgelse med det formål at konstatere »i hvilket omfang den traditionelle opfattelse af kvinders og mænds placering i familie og samfund afspejler sig i skolebøgerne, samt at vurdere det foreliggende materiale til undervisning i familie- og samfundskundskab«.

Under det forberedende arbejde med gennemlæsning af forskellige skolebøger viste det sig imidlertid, at især vurderingen af familiekundskabsbøgerne rejste en række spørgsmål, og udvalget blev derfor enige om at udvide opgaven, så arbejdet også kom til at omfatte en redegørelse for, om der foregår nogen som helst form for forskellig undervisning og forskellig behandling af piger og drenge ifølge folkeskoleloven af 1966 og efter undervisningsvejledningen af 1960 (Den blå Betænkning).

Der skal her kort refereres nogle resultater af den egentlige skolebogsundersøgelse. De bøger, som er gennemgået, udgør et udvalg blandt de almindeligst anvendte.

Danske læsebøger

Fire læsebogssystemer er omfattet af undersøgelsen. De tre viser i høj grad kønsbestemt rollemønster og giver et yderst stereotypt billede af familielivet. Far er familieforsørgeren og forlader hjemmet i dagtimerne, hvad han laver, får man kun sjældent besked om. Mor er hjemme, storebror er klogere end lillesøster, som spørger ham til råds og beundrer ham. Der er oftest to børn i familien, og kun uhyre sjældent tale om en storesøster. Far er klog og kan finde ud af al ting - både praktiske problemer og f.eks. udfylde vanskelige blanketter. Mor opholder sig meget i køkkenet, hun syr kjoler m.v., og hun stopper strømper. Der er ikke noget eksempel på en familie, hvori både far og mor har erhvervsarbejde, og hvor familien deler de huslige pligter. Erhvervsarbejdende kvinder findes, men de er ugifte eller fraskilte og næsten alle gamle. En enkelt enlig mor forekommer, hun har arbejde og må derfor have hjælp til det huslige af sin søn.

Børnenes adfærd er i læsebøgerne i høj grad bestemt af deres køn. Kun sjældent leger piger og drenge sammen, og når de gør det, er de oftest søskende. Drengene leger fortrinsvis med biler og pigerne med dukker. Drengene er dristige og uordentlige. De får ofte skænd, hyppigt af moderen. Pigerne er mere frygtsomme og ordentlige. I skolen leger piger og drenge ikke meget sammen i frikvartererne, og i klassen sidder de ved siden af kønsfæller.

Læsebøgerne indeholder almindeligvis foruden disse beskrivelser af børns hverdag i hjem og skole en del stof af historisk karakter, desuden ofte fortællinger og beskrivelser fra fjerne lande, mange dyrehistorier, eventyr og for de højere klasser udvalg af ældre og nyere litteratur. Kvinder og piger optræder ofte som bipersoner, og jo højere klassetrin, bøgerne er beregnet for, desto mindre forekommer handlende hovedpersoner af hunkøn.

Et læsebogssystem adskiller sig fra de øvrige. Her kører f.eks. mor bil, og hun gør det lige så godt som far. Pigerne leger sammen med drengene, og i ét tilfælde overgår en pige endog drengene i længdespring — ikke fordi hun er pige, men fordi hun har de længste ben.

Regnebøger

Undersøgelsen omfatter to regnebogssystemer. Den har bestået i en simpel optælling af tekststykkerne, som derefter er inddelt i tre grupper: 1) omfattende neutrale emner, 2) handler om mænd og 3) handler om kvinder.

Resultaterne blev for system I, at blandt i alt 2951 tekstopgaver handlede 2047 om neutrale emner, 687 om mænd og 217 om kvinder. System II omfattede 4602 tekstopgaver, heraf var 3048 neutrale, 1141 handlede om mænd og 413 om kvinder.

Der er desuden foretaget en vurdering af de enkelte regnestykkers indhold, og den viser en yderst traditionel opfattelse af de to køns placering i familie og samfund. Mænd arbejder og tjener penge, de køber og bygger huse, betaler forsikringer og skat, låner penge ud, køber og sælger aktier og obligationer, de interesserer sig for deres have, arbejder i den, køber blomsterløg osv. En mand køber dadler og figner til sine børnebørn; men kvinderne køber ind hele tiden. De køber havregryn, mælk, konserves, kaffe, kød, fisk, smør, brød osv., eller de køber stof til at sy tøj eller gardiner af.

Også børnenes verden er i regnebøgerne meget præget af traditionelle kønsrollenormer. Drengene køber tog, biler, bordtennis, ketsjer, fyldepen og motorbåde, de samler på frimærker, har akvarier, løber lange ture, fisker, arbejder med værktøj og har plads som bydrenge. Pigerne køber puslebord, el-komfur, kaffestel, strygejern til dukkehuset, de leger med dukker, køber stof og knapper og laver håndarbejder i stor stil. Desuden køber de ind for deres mødre, og de tjener lommepenge ved at passe børn eller ved at gå ærinder. Der findes dog også opgaver, hvori drenge bliver sendt i byen for at købe ind til mor.

Erhvervsarbejdende kvinder forekommer. I en række familieregnskabs- og skatteregnskabsstykker viser det sig, at mor har halvdagsjob på kontor. Der omtales en ekspeditrice i et bageri, en dameskrædderinde, to damer, som »hjælper til« i en forretning og et par skolekøkkenlærerinder, der køber ind til undervisningen, så findes der en syerske, en damefrisør og nogle kontorassistenter. Der optræder én kvinde, som har egen lejlighed, og én med eget hus. Endelig er der frk. Petersen, og hun tager flyveundervisning og »går igen« i en række stykker både som elev og som selvstændig flyver.

Men det er trods disse undtagelser ensidigheden og det traditionelle, der præger regnebøgernes tekststykker.

Lærebøger i fremmede sprog

Der er gennemgået fire engelsksystemer, fire tysksystemer og fire begynderbøger i fransk. Resultaterne svarer til dem, som er omtalt under danske læsebøger. Kun i en novelle af Heinrich Böll træffes en erhvervsarbejdende, gift moder som hovedperson. Hun er »damen uden underkrop« i fem daglige forestillinger og klarer desuden boligvognen, mand og børn.

Her skal refereres resultaterne af en undersøgelse af de fire franskbøger. De primitive småtekster i forskolerne er fordelt efter, om de er neutrale, eller om de handler om mænd, drenge, kvinder, piger, begge køn. Hvor stykket handler om drenge, og faderen eller moderen lige er nævnt, findes det opført under »drenge«.

Resultatet ser således ud:

Neutrale	22	(13 pct.)
Mænd	41	(26 pct.)
Drenge	24	(15 pct.)
Kvinder	5	(3 pct.)
Piger	4	(3 pct.)
Begge køn	64	(40 pct.)
I alt	160	tekster.

Til yderligere belysning af forekomsten af han- og hunkøn er foretaget en optælling af samtlige egennavne i de 160 tekster. Navne på mænd og drenge fandtes 497 gange (72 pct.), på kvinder og piger 191 gange (28 pct.).

De fire begynderbøger indeholdt desuden tilsammen 76 fortællinger, beskrivelser, anekdoter, sange m.v. Også disse er fordelt efter samme metode som ovenfor omtalt.

Neutrale	11	(14 pct.)
Mænd	40	(53 pct.)
Drenge	4	(5 pct.)
Kvinder	6	(9 pct.)
Piger	1	
Begge køn	14	(19 pct.)
I alt	76	

Sammenfatning

Spørgsmålet om, hvordan børn påvirkes af det, de læser, kan næppe besvares på en simpel måde, men det må antages, at påvirkningen forøges svarende til, i hvor høj grad barnet identificerer sig med de beskrevne personer. Her spiller personernes køn en rolle, og drenge vil formentlig udelukkende identificere sig med drenge og mænd, piger - måske mindre udpræget - med piger og kvinder.

Skolebogsundersøgelsen dokumenterer, at lærebøger såvel i dansk som i fremmede sprog kun undtagelsesvis giver pigerne muligheder for at identificere sig med kvinder af anden type end moder og husmoderen. Desuden er det på-

vist, at de piger, der skildres, sjældent er særlig aktive, idérige eller indstillede på at uddanne sig, de er artige og leger med traditionelt legetøj osv. Overhovedet omtales hunkønsvæsner i langt ringere omfang end hankøn.

Drengene derimod har rig lejlighed til identifikation. De drenge, der fortælles om, foretager sig en masse, viser ofte mod og initiativ, har planer for deres fremtid, leger med biler og mekanik, driver sport, er ikke altid særlig flittige osv. Foruden de »store mænd«, man i skolen hører om i historietimerne, beretter også læsebøgerne om en række forskellige personligheder, og i øvrigt er mænd hovedpersoner i det langt overvejende antal af de litterære uddrag, der findes gengivet i bøgerne for de ældre elever.

Det er indlysende, at den afspejling af fortidens samfund, der findes i skolebøgerne, bliver præget af hankønspersoner og deres dominerende stilling. Men begynderbøger i sprog (og regnebøger) indeholder en del stof forfattet af pædagoger, og disse tekster behøver ikke i den grad at være præget af traditionelt kønsrollemønster, som de næsten alle er. Det ville f.eks. være i overensstemmelse med nutidens samfund, hvis der også blev skildret familier med erhvervsarbejdende mødre og fællesskab i hjemmet om opgaverne. Overhovedet kunne langt flere fortællinger, eksempler, beskrivelser m.v. handle om hunkøn. Det er således næppe bevidst, men udtryk for traditionel tankegang, når en fransk stiløvelse for gymnasiet indeholder »han«, »hans« og »ham« tilsammen 720 gange, mens »hun«, »hendes« og »hende« findes i alt 120 gange.

Redegørelse for udvalgets undersøgelse af studentereksamenskarakterer

For at få et billede af, hvorledes de to køn klarer sig i forhold til hinanden med hensyn til karakterer, ønskede udvalget som nævnt i betænkningens kapitel 3 at undersøge drenges og pigers resultater ved studentereksamen.

Ved undersøgelsen har man lagt vægt på, at drenge og piger skulle være stillet så lige som muligt i skolen, hvorfor man udskød 5 skoler, der det undersøgte år - 1966 - kun dimitterede elever af det ene køn.

Lagtingets Gymnasium blev ligeledes udskudt, således at undersøgelsen alene omfatter det sydlige Danmark.

Af de resterende 84 skoler, der dimitterede studenter af begge køn i 1966, udtog man en stikprøve på 17 skoler svarende til ca. 20 pct. Ved stikprøvens udvælgelse tog man hensyn til skolernes ejerforhold og beliggenhed.

Elevtallet i stikprøven viste sig at udgøre 964 drenge eller 25 pct. af et samlet studenterkuld fra samtlige skoler på 3.858 drenge og for pigernes vedkommende 790 svarende til 23,5 pct. af det samlede studenterkuld på 3.359 piger.

På grundlag af stikprøven beregnedes gennemsnit og spredning dels for eksamensresultatet som helhed, dels for en række enkelte fag delt på køn og gymnasielinje.

Forskellen mellem de karakterer, piger og drenge opnår til studentereksamen, er for forskellige fag, og for eksamensresultatet som helhed søgt belyst ved en statistisk analyse.

For så vidt angår eksamensresultatet og de fag, der er fælles for matematikere og sproglige, er som statistisk metode valgt en variansanalyse, og for de fag, der ikke er fælles for eller dog dårligt kan sammenlignes mellem matematikere og sproglige, er valgt et t-test. Man har ikke testet for karakterernes normale fordeling, men taget denne som givet, idet karakterskalaen er opbygget som en normal fordeling og det betragtede materiale i øvrigt øjensynligt fordelte sig normalt.

Variansanalysen indeholder en analyse af den samlede variation, der er mellem alle individerne for så vidt angår et karakteristika, her en karakter. Denne totale variation opspaltes ved analysen i 4 systematisk forskellige komponenter

1) Variation mellem køn (i skemaerne variation mellem rækker).
2) Variation mellem sproglige og matematikere (i skemaerne variation mellem kolonner).
3) Vekselvirkning, d.v.s. den variation, der fremkommer ved, at individet f.eks. er kvindelig og sproglig, og som ikke kan forklares som en simpel kombination af de to karakteristika kvindelig og sproglig.
4) En tilfældig variation.

Afgørelsen af, om de tre første variationsårsager skyldes systematiske afvigelser, eller om de kan skyldes tilfældig variation, træffes på grundlag af en måling med den fjerde variationsårsag, d.v.s. den tilfældige. Såfremt de er store i forhold til den tilfældige variation, anses forskellen som værende systematisk, ellers som værende tilfældig.

I de opstillede variansanalysetabeller er anført forskellige såkaldte signifikansniveauer. F.eks. fortæller en oplysning om, at der er signifikans på 10 pct. niveau, at der kun er 10 pct. chance for, at en afvigelse så stor som den målte eller større kan skyldes tilfældigheder, d.v.s. at der er 90 pct. chance for, at forskellen er systematisk.

I videnskabelige beviser er man imidlertid oftest strengere i sine krav, end en 10 pct. grænse kan tilgodese. Der forlanges oftest en 5 pct. og af og til 1 pct. grænse.

Forklaringen af variationen mellem rækkerne og mellem kolonnerne burde ikke give større problemer. Blot skal måske bemærkes, at en variansanalyse gennemført under ét for matematikere og sproglige giver større sikkerhed i resul-

tatet end en separat undersøgelse af matematikere for sig og sproglige for sig. Ved variansanalysen får man desuden lejlighed til at undersøge vekselvirkningen.

Vekselvirkningen kan være svær at fortolke, men frembyder ofte væsentlig interesse. En rimelig fortolkning i indeværende tilfælde vil antagelig være følgende:

Mænd vælger oftest at blive matematikere, kvinder oftest at blive sproglige. Dette synes at være en del af kønsrollen. Hvor en studerende går modsat det valg, der foreskrives af kønsrollen, synes resultatet ofte at blive bedre, end det kunne forventes ud fra en oplysning om vedkommendes køn og studieretning. Det skal understreges, at denne meget løse hypotese ikke bevises af talmaterialet, men der opnås for visse fag dog så høj signifikans, at videre forskning ville være ønskelig.

I den sædvanlige gennemførelse af variansanalysen med de gængse modeller fordres, at antallet af observationer i hver celle skal være det samme. Da dette ikke er tilfældet her, er der brugt en variation af variansanalysen beskrevet af W. A. Hendricks: The Matematical Theory of Sampling, N & W Brunswick, N.J. 1956.

Hvor en variansanalyse ikke har kunnet gennemføres, er det ved hjælp af et såkaldt t-test undersøgt, hvorvidt forskellene mellem drenge og piger er systematisk, eller om den rimeligt kan forklares ved tilfældig variation. De samme betragtninger, der er anført ved variansanalysen om signifikansniveau, er gældende her.

Resultaterne af beregningerne fremgår af følgende skemaer:

Eksamensresultater

Gennemsnit	Sproglige	Matematikere	I alt
Mænd	8,05	8,06	8,06
Kvinder	7,96	7,96	7,96
I alt	7,99	8,04	8,02
Antal elever			
Mænd	254	710	964
Kvinder	534	256	790
I alt	788	966	1754

Variansanalyse	Antal frihedsgrader	Kvadratsum	Varians
Mellem rækker	1	3,24	3,24
Mellem kolonner	1	0,36	0,36
Vekselvirkning	1	0,01	0,01
Inden for celler	1751	1022,11	0,58

Mellem rækker
$V^2 = 5{,}54$
$V^2 .025 = 5{,}04$
$V^2 .01 = 6{,}66$
d. v. s. signifikans på 2,5 pct. niveau.

Historie, årskarakter

Gennemsnit	Sproglige	Matematikere	I alt
Mænd	8,13	8,14	8,14
Kvinder	7,81	7,76	7,80
I alt	7,91	8,05	7,96
Antal elever			
Mænd	190	232	422
Kvinder	395	76	471
I alt	585	308	893

Variansanalyse	Antal frihedsgrader	Kvadratsum	Varians
Mellem rækker	1	19,48	19,48
Mellem kolonner	1	0,03	0,03
Vekselvirkning	1	0,09	0,09
Inden for celler	889	1188,79	1,33

Mellem rækker
$V^2 = 14{,}60$
$V^2 .001 = 10{,}9$
Signifikans på 0,1 pct. niveau.

Historie, eksamenskarakter

Gennemsnit	Sproglige	Matematikere	I alt
Mænd	8,17	8,22	8,19
Kvinder	7,64	8,01	7,70
I alt	7,81	8,17	7,93
Antal elever			
Mænd	190	232	422
Kvinder	395	76	**471**
I alt	585	308	893

Variansanalyse	Antal frihedsgrader	Kvadratsum	Varians
Mellem rækker	1	19,86	19,86
Mellem kolonner	1	7,66	7,66
Vekselvirkning	1	3,42	3,42
Inden for celler	889	2729,10	3,07

Mellem rækker
$V^2 = 6,47$
V^2 025 = 5 04 Signifikans på 2,5 pct niveau,
V^2 01 = 668 men knapt på 1 pct. niveau.

Mellem kolonner
V^2 — 2,50 Knapt signifikans på 10 pct.
V^2.10 = 2,71 niveau.

Mundtlig dansk, årskarakter

Gennemsnit	Sproglige	Matematikere	I alt
Mænd	8,20	7,94	7,99
Kvinder	7,92	8,03	7,97
I alt	8,01	7,96	7,98
Antal elever			
Mænd	102	451	553
Kvinder	221	176	397
I alt	323	627	950

Variansanalyse	Antal frihedsgrader	Kvadratsum	Varians
Mellem rækker	1	1,58	1,58
Mellem kolonner	1	1,01	1,01
Vekselvirkning	1	6,09	6,09
Inden for celler	946	4027,73	4,26

Vekselvirkning
V^2 = 1,43 Signifikans på 30 pct. niveau,
V^2 .30 = 1,07 men ikke på højere niveau.
Mellem rækker ikke signifikant.

Mundtlig dansk, eksamenskarakter

Gennemsnit	Sproglige	Matematikere	I alt
Mænd	8,40	7,97	8,05
Kvinder	7,96	8,02	**7,98**
I alt	8,10	7,99	8,02
Antal elever			
Mænd	102	451	553
Kvinder	221	176	397
I alt	323	627	950

Variansanalyse	Antal frihedsgrader	Kvadratsum	Varians
Mellem rækker	1	7,13	7,13
Mellem kolonner	1	6,19	6,19
Vekselvirkning	1	10,64	10,64
Inden for celler	946		

Mellem rækker
V^2 — 2 73
V^2 10 = 2 71 Signifikans på 10 pct. niveau.

Mellem kolonner
V^2 = 2 37
V^2 10 = 2 71 Knapt signifikans på 10 pct.
V^2 30 - 1,08 niveau.

Vekselvirkning
V^2 = 4,08
V^2 .05 — 3,85 Signifikans på 5 pct. niveau.
V^2 .025 = 5,04

Orden i skriftlig dansk, årskarakter

Gennemsnit	Sproglige	Matematikere	I alt
Mænd	7,72	7,91	7,86
Kvinder	8,41	8,32	8,38
I alt	8,19	8,02	8,10
Antal elever			
Mænd	254	707	961
Kvinder	534	259	793
I alt	788	966	1754

Variansanalyse	Antal frihedsgrader	Kvadratsum	Varians
Mellem rækker	1	107,96	107,96
Mellem kolonner	1	1,01	1,01
Vekselvirkning	1	6,58	6,58
Inden for celler	784	2342,99	2,99

Mellem rækker
$V^2 = 36,11$
V^2 0 0005 = 1 2 2 Signifikans på 0,05 pct. niveau.
Vekselvirkning
$V^2 = 2,20$ Omtrent signifikans på 10 pct.
$V^2 0.10 = 2,71$ niveau.

Ordenskarakter i skriftlig dansk, eksamenskarakter

Gennemsnit	Sproglige	Matematikere	I alt
Mænd	7,76	7,84	7,82
Kvinder	8,54	8,41	8,50
I alt	8,29	7,99	8,13
Antal elever			
Mænd	254	706	960
Kvinder	534	259	793
I alt	788	965	1753

Variansanalyse	Antal frihedsgrader	Kvadratsum	Varians
Mellem rækker	1	165,89	165,89
Mellem kolonner	1	0,36	0,36
Vekselvirkning	1	3,88	3,88
Inden for celler	784	1157,17	1,48

Mellem rækker
$V^2 = 112,08$
V^2 0 0005 = 12 2 Signifikans på 0,05 pct. niveau.
Vekselvirkning
$V^2 = 2,62$ Omtrent signifikans på 10 pct.
$V^2.10 = 2,72$ niveau.

Mundtlig matematik. Matematisk-fysisk gren.

	Årskarakter	Eksamenskarakter	Antal
Mænd	8,21	8,28	497
Kvinder	7,94	7,87	154
I alt	8,14	8,18	651

t = 2.10 signifikans på 2,5 pct. niveau.

t = 2.29 signifikans på 2,5 pct. niveau og omtrent på 1 pct. niveau.

Mundtlig biologi. Naturfaglig gren.

	Årskarakter	Eksamenskarakter	Antal
Mænd	8,06	8,02	129
Kvinder	7,95	7,86	73
I alt	8,02	7,94	202

t = 0.6750 ikke signifikant.

t = 0.4490 ikke signifikant.

Mundtlig engelsk. Nysproglig gren.

	Årskarakter	Eksamenskarakter	Antal
Mænd	8,28	8,45	211
Kvinder	8,09	8,21	452
I alt	8,15	8,28	663

t = 231 signifikans på 2,5 pct. niveau og omtrent på 1 pct. niveau.

t = 1.60 omtrent signifikans på 5 pct. niveau.

Som det fremgår, opnåede drengene, både sproglige og matematikere, et lidt bedre samlet eksamensresultat end pigerne, hvorimod der ikke var forskelle på eksamensresultaterne for sproglige i forhold til matematikere indenfor de to køn hver for sig.

Betragter man faget historie, som er ens for alle i gymnasiet uanset linje, ser man en meget tydelig forskel i drengenes favør, der især er udtalt på eksamenskarakterne.

I mundtlig dansk, der ligesom historie er ens for alle i gymnasiet, er der ikke signifikante forskelle mellem de to køns resultater hverken på årsbasis eller til eksamen. Betragter man eksamensresultaterne i mundtlig dansk, ser man, at sproglige drenge opnår bedre resultater end matematikerdrenge, medens matematikerpiger opnår lidt bedre resultater end sproglige piger.

Ordenskar aktererne i skriftlig dansk, der ligeledes gives på et grundlag, der er ens for alle, viser en stor forskel i pigernes favør — den største forskel på alle de undersøgte fag.

Betragter man endelig fag, der er typiske for den enkelte gymnasiegren, opnår drengene på den matematisk-fysiske gren højere karakterer i mundtlig matematik end pigerne.

Faget biologi er undersøgt for studenterne af den naturfaglige gren, og der er ikke fundet signifikante forskelle på drengenes og pigernes resultater.

Endelig er mundtlig engelsk for nysproglige omfattet af undersøgelsen. Her skulle man for så vidt vente, at pigerne opnåede de bedste resultater, men det er ikke tilfældet. På årskarakterer er drengene klart bedre end pigerne og på eksamenskarakererne er der en tydelig tendens i samme retning.

Resumé af foredrag af professor, dr. Esther M. Westervelt, Columbia University

Foredraget blev holdt på en regionalkonference, hvori deltog repræsentanter for den amerikanske forbundsregering og for myndighederne i 7 enkeltstater samt studievejledere og erhvervsvejledere fra disse 7 stater.

Formålet for vejlederne i skolerne er det samme som formålet i vort undervisningssystem, der kan defineres som det enkelte individs virkeliggørelse af sit eget selv gennem deltagelse i samfundslivet og det størst mulige udbytte til samfundet af alle de enkelte individers evner - altså netop det, der er værdien i det demokratiske system.

Først er der imidlertid en forskel, der i højere grad tages som en kendsgerning, end den tages med i overvejelserne vedrørende rådgivningen, nemlig forskellen mellem piger og drenge. Pigerne udgør halvdelen af enhver generation, og de må leve og arbejde sammen med drengene i verden af i morgen, - en verden, der fra os arver uløste problemer af så uhyre udstrækning og af så frygtelig betydning, at de er alt for store til at blive båret af kun halvdelen af befolkningen. Pigerne må forberedes på at bære deres del af denne byrde, men det livsmønster, igennem hvilket de kan leve op til dette ansvar, er nødvendigvis et andet end drengenes livsmønster og også et andet end livsmønsteret for de kvinder, der gik forud for dem.

Når man skal hjælpe piger til at forberede sig på et liv, hvori de kan udnytte alle deres muligheder, støder man på vanskeligheder, der næppe kan overvurderes, og da ganske særligt af den grund, at vi så længe ikke har været villige til at forstå betydningen af de forandringer, der i disse år sker i kvindernes liv — forandringer, der går på tværs af stereotype forestillinger om »kvindens rolle«.

Kendsgerningerne om kvindernes beskæftigelse, uddannelse og familiemæssige forpligtelser er så dramatiske, fordi det i dag er meget håndfaste kendsgerninger, og fordi en hel del af vejledningen af piger dog foregår, som om disse kendsgerninger kun vedrørte nogle få kvinder, eller som om disse kendsgerninger var flygtige fænomener, der pludselig er dukket op uden nogen rimelig grund, og som vil forsvinde på samme måde.

Når vi gribes af den strømhvirvel, der er skabt af konflikten mellem alle de familiemæssige værdier og de sociale og økonomiske kræfter, der tvinger kvinderne ud af hjemmet, kæmper vi for at holde os oven vande ved at bevæge os bagud hellere end fremad.

Den ældste og den mest vedvarende af de kræfter, der er med til at forme kvindens liv, er moderskabet. Det er klart, at moderskabet uløseligt har sammenfiltret alle forholdene omkring kvindens arbejde med forholdene omkring kvindens stilling som gift og som moder, og med forholdet mellem kønnene, men af disse tre er hensynet til kvindens stilling som moder af mest afgørende betydning.

Den anden hovedkraft i vore dage kunne synes at gå imod den første. Den anden hovedkraft, nemlig lønnet arbejde for kvinderne på talrige forskellige områder, er hverken historisk eller i belysning af de forskellige kulturer noget nyt. Det er ikke lønarbejdet, men derimod mangelen på lønarbejde, der er noget nyt i kvindens liv af i dag. Både i de primitive samfund og i samfundene under udvikling har kvinderne deltaget i mange forskellige slags arbejde sammen med mændene.

Alle sunde kvinder har en psykologisk trang til at være nyttigt beskæftiget og socialt engageret, og det gælder da særligt i et samfund, hvor den personlige identitet er så nært forbundet med beskæftigelsen. En kvinde kan sige om sig selv, at hun *kun* er husmoder, men det var vel få kvinder, der ville beskrive sig selv som *kun* sekretær. I den senere tid har vi beskæftiget os meget med de modne kvinder, der dukker op på arbejdsmarkedet efter i en årrække udelukkende at have helliget sig husligt arbejde, og som nu befinder sig i en ørken af social isolation og psykologisk tomhed. Vi an-

strenger os for at hjælpe disse med at finde en plads i erhvervslivet.

Arbejdskraftstatistikken viser en vedvarende tendens blandt kvinder til fuldstændig at trække sig tilbage fra arbejdsmarkedet, imens børnene vokser op. Og dog siger undersøgelser os, at husmødrene føler, at de er gået i en fælde. At, hvis de fik valget, ville de kun tilbringe halvdelen af den tid hjemme, som de nu må tilbringe med deres små børn. Bortset fra tilfælde af store familier er udearbejdende mødre mere tilfredse med deres forhold til børnene end hjemmegående mødre.

Det tredje forhold i vort kraftmønster er det indviklede fænomen, som vi kalder psykologiske kønsforskelle. Både vor samfundsmæssige praksis og vor undervisning er med til at skabe sociale forskelligheder mellem kønnene, selv om der også i højt udviklede undervisningssystemer som vort presses på med at afskaffe sådanne forskelligheder.

Ved kontrollerede iagttagelser har man fastslået, *at kønnene synes at være mere ens i evner, end de er i interesser og indstilling.* De mest iøjnefaldende forskelligheder er, at drenge gennemsnitlig er mere indstillet i retning af aggression, konkurrence og dominans, mens pigerne er interesseret i stabilitet og orden.

Jo mere det ene køns vurderinger i modsætning til det andet køns reflekteres i et givet samfunds processer, jo mere vanskeligt vil det være for det andet køn at deltage i disse processer. Dette illustreres i vort samfund, hvor de mandlige vurderinger af aggressivitet, konkurrence og dominans er så vidt udbredte i mange dele af vor beskæftigelsesstruktur, og da specielt på de højere trin, at det både bevirker, at disse beskæftigelsesområder virker utiltalende for de fleste kvinder, og at de fleste kvinder forekommer uegnede til beskæftigelse på disse områder.

Resultatet af denne mangel på overensstemmelse mellem mange dele af vort beskæftigelsesmønster og den kvindelige psyke ses f.eks. i den private og offentlige administration, i ledende stillinger, i videnskabeligt forskningsarbejde o.s.v. Det er ikke således, at kvinder diskrimineres, fordi de er kvinder, men forholdet er, at de ikke rigtigt passer ind i situationer, tegnet af mænd for mænd. Heller ikke er kvinderne mindre dygtige til visse hverv end mændene. Gennemsnitligt synes de at besidde samme evner som mænd, skønt deres værdinormer er forskellige. Med andre ord kan man igen sige gennemsnitligt, at det meste arbejde, som mænd kan udføre, også kan udføres af kvinder, men disse vil udføre det på en anden måde. F.eks. synes mænd at tro på, at den ene lov hobet oven på den anden, og den ene bestemmelse føjet til den anden, vil løse alle sociale problemer, mens kvinder har en tendens til at understrege vigtigheden af et personligt forhold til og en følelse af personligt ansvar for dem, der er ulykkelige eller er kommet i vanskeligheder - og det er jo let at se, hvilken indstilling, der dominerer i øjeblikket.

Mangelen på et ligevægtsforhold imellem de psykologiske kønsforskelle og kønsforskellene i sociale roller bliver ofte overset både af dem, der vil udvide området for kvindernes aktiviteter, og af dem, der vil indskrænke området for disse aktiviteter.

Nogle af dem, der går ind for at forøge kvindernes repertoire af socialt og økonomisk ansvar, undflyr ofte erkendelsen af de psykologiske kønsforskelle i den tro, at disse begrebsmæssigt begrænser kvindens sociale roller. Mens deres modstandere påstår, at kvindeligheden kun kan bevares, når man indskrænker kvindens virksomhed til de traditionelle kvindelige områder. Begge taber det hovedpunkt af syne, at hvis vekselvirkningen mellem de psykologiske kønsforskelligheder er funktionel i social henseende, hvad vi må antage, forudsætter sunde sociale forhold netop, at kønnenes vekselvirkning fuldt ud reflekteres på alle aktiviteter i samfundet. For at dette skal kunne ske, er det nødvendigt, at mænd og kvinder i lige grad deltager i samfundets virksomhed. I et samfund som vort, hvor størstedelen af arbejdet må udføres udenfor hjemmet, er en sådan ligelig deltagelse ikke mulig, hvis kvindens arbejde indskrænkes til hjemmet.

Her er altså de tre hovedkræfter, som vi må have kendskab til, hvis vort arbejde med rådgivning og vejledning af pigerne skal rette sig imod i morgen og ikke mod i går.

Først *moderskabets biologiske faktum* og dettes sociale virkninger på familiemønsteret og opdragelse af børn.

Dernæst den *adskillelse både fysisk og socialt af hjemmet fra det meste arbejde i samfundet* og som følge heraf offentligt liv fra privat liv.

Og for det tredje den afgørende betydning af at finde midler, hvorigennem de *psykologiske kønsforskelligheder* i interesse og vurderinger fuldt ud kan reflekteres på samfundets

vurderinger og på de processer, gennem hvilke disse vurderinger realiseres.

Hvad må herefter være målet for vejledning og rådgivning af piger?

For det første må livsplanlægningen for piger omfatte deres fremtidige pligter i retning af ægteskab, moderskab o.s.v., men tillige deres aktiviteter uden for hjemmet.

For det andet: Eftersom de huslige pligter og andre sociale og økonomiske aktiviteter ikke længere kan udføres på det samme sted, må arbejdet på hvert af disse områder tilrettelægges med hensyntagen til det andet område, men hermed er slet ikke sagt, at det ene område skal have fortrin frem for det andet.

For det tredje må piger og drenge, deres forældre, deres opdragere, deres arbejdsgivere hjælpes til at forstå, at kønnet ikke bestemmer arbejdsrollen.

For det fjerde - og dette er meget vigtigt - vil rådgivere ikke være i stand til at løse disse opgaver blot ved at ændre eller forbedre rådgivningens konventionelle teknik, fordi mange af hindringerne for kvindernes fulde udfoldelse ligger i en mangelfuld kulturel udvikling inden for det sociale system snarere end hos den enkelte kvinde. Derfor må rådgiverne også forsøge at tage hensyn til den manglende udvikling i det sociale system.

Det vigtigste er imidlertid, at vi i vor rådgivning ikke er negative og risikerer at tage modet fra pigerne, men at vi altid er positive og søger at kanalisere pigernes interesser ind på områder, der svarer til deres individualitet.

Det må også erindres, at drengenes indstilling uundgåeligt kommer til at påvirke pigernes erhvervsvalg. Hvor ofte samler vi mon egentlig piger og drenge til gruppevejledning eller grupperådgivning, således at de får anledning til at diskutere med hinanden om kvindens ændrede stilling og livsplanlægningen både for drenge og piger. Men det er vigtigt, at en sådan rådgivning udføres af både mandlige og kvindelige rådgivere. Det er en del af vor opgave som rådgivere at hjælpe pigerne til at forstå, at det større samfund, som vi nu lever i, har brug for de kvindelige egenskaber både i retning af tankegang og arbejdets udførelse, og dette i lige så høj grad, som mand og børn har brug for dem.

Vi må hjælpe pigerne til at forstå, at den kendsgerning, at deres evner og anlæg sætter dem i stand til at gøre ethvert arbejde, som en mand kan udføre, ikke betyder, at de vil komme til at udføre det eller skal udføre det nøjagtigt på samme måde. Og endelig skal vi hjælpe dem til at forstå, at forskellen mellem deres måde og mandens måde at gøre arbejdet på, er en del af kvindernes bidrag. Bernhard Shaw siger, at hvad kvinderne skal gøre, ikke er at fornægte deres kvindelighed, men at hævde dens sociale værdi. Ikke efterabe maskulinitet, men demonstrere maskulinitetens utilstrækkelighed.

Når jeg så stærkt har understreget betydningen af den erhvervsmæssige rolle i kvindens liv, skyldes det, at den huslige rolle og moderskabet af mange andre er blevet overdimensioneret. Dette er især klart, når man erindrer, at som heltidsbeskæftigelse kan disse aktiviteter aller højest beskæftige kvinder i en tredjedel af hendes voksne tilværelse.

Men jeg har også understreget kvindens erhvervsmæssige rolle, fordi jeg tror, at et sundt samfund er afhængig af den fulde og ligelige indsats fra de to køn som komplementære størrelser, og fordi altfor mange kvinder i vort samfund har forspildt deres muligheder for erhvervsmæssig indsats og derved deres muligheder for en ligelig deltagelse i alle samfundets aktiviteter.

Bilag 6.

De studerende ved seminarier fordelt efter alder og køn.

	Under 21 år		21-25 år		26 år og derover		I alt	
	Mænd	Kvinder	Mænd	Kvinder	Mænd	Kvinder	Mænd	Kvinder
3-årig dagseminarium	182	528	910	1341	155	94	1247	1963
4-årig dagseminarium	1043	1591	1630	1787	463	200	3136	3578
4-årig aftenseminarium	2	2	27	34	48	29	77	65
5-årig aftenseminarium	8	12	77	71	197	57	282	140
Småbørnslærerindeseminarium		8		63		43		114

Kilde: Betænkning nr. 453 af 1967 om Undervisning og Uddannelser.

Oversigt over nogle uddannelser, for hvilke der gælder særlige aldersbetingelser

Assistent i post- og telegrafvæsenet være mellem 16-20 år [1])
Beskæftigelsesterapeut være fyldt 19 år [1])
Boligkonsulent være fyldt 18 år [1])
Børnepædagog ved afslutning være mindst 21 år og højst 32
Børnehavelærer være fyldt 20 år [1])

Folkeskolelærer:
3-årig være fyldt 19 år inden 1. marts i det år, hvori optagelse finder sted
4-årig være fyldt 18 år inden 1. marts i det år, hvori optagelse finder sted
småbørns være fyldt 20 år inden 1. marts i det år, hvori optagelse finder sted

Fritidspædagog være fyldt 20 år [1])
Funktionær i fængselsvæsenet være fyldt 21 år [1])
Fysioterapeut være fyldt 19 år [1])
Husholdningslærerinde være fyldt 19 år [1])
Kemotekniker være fyldt 18 år [1])
Laborant være fyldt 16 år [1])
Laboratorietekniker være fyldt 18 år [1])
Leder af opdragelseshjem være fyldt 24 år [1])
Lægesekretær være fyldt 20 år [1])
Lærer ved handelsskolerne være fyldt 21 år for at indstille sig til eksamen
Omsorgsassistent i åndssvageforsorgen være fyldt 18 år [1])
Plejeassistent være fyldt 19 år [1])
Radiotelegrafist være fyldt 17 år [1])
Socialrådgiver være fyldt 21 år [1])
Sygehjælper være fyldt 18 år [1])
Sygeplejerske (barne- og sundhedsplejerske være mellem 18 år og 25 år [1])

Sømand:
Statens sømandsskole samt den private sømandsskole i Svendborg være mellem 15 og 18 år [1])
Rederiernes sømandsskoler være mellem 18 og 20 år [1])

Trafikassistent i D.S.B. være mellem 16 og 20 år [1])
Økonoma være mellem 18 og 30 år [1])

[1]) Ved uddannelsens påbegyndelse.

Bestand og tilgang af studerende ved universiteterne og de højere læreanstalter

Københavns Universitet

Studieretning/fakultet	Bestand pr. 30/6 1966 Mænd	Kvinder	I alt	Tilgang i året 1965/66 Mænd	Kvinder	I alt
Det filosofiske fakultet	2.915	3.465	6.380	641	898	1.539
Heraf magisterkonferens	616	573	1.189	118	134	252
skoleembedseksamen	1.754	2.145	3.899	399	567	966
cand. art.	99	118	217	13	19	32
cand. psych.	446	629	1.075	111	178	289
Det lægevidenskabelige fakultet	2.659	929	3.588	468	174	642
Det rets- og statsvidenskabelige fakultet	2.914	985	3.899	645	253	898
Heraf jura	1.880	793	2.673	379	204	583
statsvidenskab	782	67	849	207	14	221
sociologi	170	109	279	43	33	76
forsikringsvidenskab + statistik	82	16	98	16	2	18
Det teologiske fakultet	303	104	407	58	26	84
Det matematisk-naturvidensk. fakultet	1.813	597	2.410	410	129	539
Heraf cand. mag. (gl.)	78	17	95			
magisterkonferens	162	75	237	9	9	18
cand. scient. (ny)	1.573	505	2.078	401	120	521
Fakulteterne i alt	10.604	6.080	16.684	2.222	1.480	3.702
Ikke valgt fakultet	478	437	915	390	332	722
Københavns Universitet	11.082	6.517	17.599	2.612	1.812	4.424

Kilde: Som tabel 12.

Århus Universitet

Studieretning/fakultet	Bestand i beg. af studieåret 1965/66 Mænd	Kvinder	I alt	Tilgang ved beg. af studieåret 1965/66 Mænd	Kvinder	I alt
Det humanistiske fakultet	821	736	1.557	196	213	409
Heraf magisterkonferens	109	91	200	19	18	37
skoleembedseksamen	635	584	1.219	160	179	339
cand. art	77	61	138	17	16	33
Det lægevidenskabelige fakultet	1.343	400	1.743	310	107	417
Det økonomiske og juridiske fakultet	1.152	303	1.455	316	85	401
Heraf jura	589	276	865	158	76	234
økonomi	400	5	405	111	1	112
statskundskab	163	22	185	47	8	55
Det teologiske fakultet	166	59	225	32	19	51
Det naturvidenskabelige fakultet	710	128	838	176	33	209
Heraf matematisk-fysisk faggruppe	577	93	670	141	26	167
naturhistorisk-geografisk faggr.	133	35	168	35	7	42
Fakulteterne i alt	4.192	1.626	5.818	1.030	457	1.487
Ikke valgt fakultet	43	65	108	33	53	86
Århus Universitet	4.235	1.691	5.926	1.063	510	1.573

De højere læreanstalter. Bestand og tilgang af studerende pr. 1. oktober 1965.

	Bestand			Tilgang		
	Mænd	Kvinder	I alt	Mænd	Kvinder	I alt
Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole[1])	550	81	631	106	19	125
Heraf veterinærstuderende	340	67	407	64	17	81
landinspektørstuderende	130	14	144	27	2	29
skovbrugsstuderende	80	–	80	15	–	15
Danmarks Farmaceutiske Højskole	263	412	675	52	100	152
Københavns Tandlægehøjskole	426	360	786	96	89	185
Århus Tandlægehøjskole	245	152	397	58	38	96
Det kgl. Akademi for de skønne Kunster	424	87	511	93	20	113
Den jyske Arkitektskole	48	4	52	48	4	52
Handelshøjskolen i København:						
HA-studerende	2.324	535	2.859	834	297	1.131
HD-studerende	529	29	558	212	17	229
Handelshøjskolen i Århus:						
HA-studerende	199	12	211	82	5	87
HD-studerende	331	7	338	137	5	142
Tietgenskolen: HD-studerende	162	2	164	68	1	69
Handelshøjskoleafd. i Ålborg:						
HD-studerende	103	4	107	48	3	51
Handelshøjskoleafd. i Kolding:						
HD-studerende	143	2	145	54	1	55
Handelshøjskoleafd. i Sønderborg:						
HD-studerende	41	–	41	14	–	14

1) Excl. mejeri-, landbrugs- og havebrugsstuderende.

Bestand og tilgang af studerende ved Danmarks tekniske Højskole og Danmarks Ingeniør Akademi pr. 1. oktober 1965.

	Bestand			Tilgang		
	Mænd	Kvinder	I alt	Mænd	Kvinder	I alt
Danmarks tekniske Højskole	2.470	95	2.565	498	19	517
Heraf: Kemiingeniørstuderende	475	59	534	90	9	99
Maskiningeniørstuderende	578	3	581	138	1	139
Bygningsingeniørstuderende	672	20	692	126	5	131
Elektroingeniørstuderende	745	13	758	144	4	148
Danmarks Ingeniør Akademi	870	51	921	271	14	285
Heraf: Kemiingeniørstuderende	128	40	168	38	13	51
Maskiningeniørstuderende	364	2	366	95	1	96
Bygningsingeniørstuderende	221	9	230	90	0	90
Elektroingeniørstuderende	157	0	157	48	0	48

Oversigt over love, anordninger, bekendtgørelser etc. vedrørende uddannelsesforhold gennemgået af udvalget.

Lovbekendtgørelse nr. 279 af 8. juli 1966 om folkeskolen.
Lov nr. 165 af 7. juni 1958 om gymnasieskoler.
Lov nr. 117 af 3. maj 1961 om erhvervsvejledning.
Lov nr. 261 af 2. oktober 1956 om lærlingeforhold.
Bekendtgørelse nr. 190 af 12. juni 1961 om uddannelsen på børnehaveseminarier, som ændret ved bekendtgørelser nr. 263 af 4. juli 1962 og nr. 279 af 9. november 1966.
Lov nr. 196 af 26. maj 1965 om undervisningen på de godkendte handelsskoler.
Bekendtgørelse nr. 280 af 22. juni 1967 om handelsmedhjælpereksamen, jfr. bekendtgørelse nr. 302 af 19. juli 1965 og bekendtgørelse nr. 369 af 26. oktober 1966 om ændring af bekendtgørelse om handelsmedhjælpereksamen samt bekendtgørelse nr. 280 af 11. februar 1965 om tillæg til bekendtgørelse om handelsmedhjælpereksamen.
Lov nr. 220 af 11. juni 1954 om uddannelse af lærere til folkeskolen.
Lov nr. 201 af 16. juni 1962 om midlertidig ændring i lov om uddannelse af lærere til folkeskolen.
Lov nr. 235 af 8. juni 1966 om uddannelse af lærere til folkeskolen. Loven træder i kraft den 1. august 1969.
Lov nr. 236 af 8. juni 1966 om højere forberedelseseksamen.
Cirkulæreskrivelse af 22. oktober 1962 med senere tilføjelser udstedt af Statens Åndssvageforsorg.
Lov nr. 127 af 25. maj 1956 om sygeplejersker.
Anordning nr. 12 af 30. januar 1957 om sygeplejerskeuddannelse.
Lov nr. 191 af 4. juni 1964 om godkendelse af handelsskoler, tekniske skoler samt maskinmester- og maskinistskoler og tilskud m.v. til disse skoler.
Lov nr. 53 af 21. februar 1933 om skovfogedelevers uddannelse.
Lov nr. 70 af 15. marts 1967 om søfartsuddannelse.
Bekendtgørelse nr. 174 af 1. juni 1964 om uddannelse til børneforsorgspædagog.
Bekendtgørelse nr. 417 af 10. oktober 1951 om barneplejerskeuddannelse.
Anordning nr. 75 af 25. juni 1875 om kvinders ret til at erhverve akademisk borgerret.
Anordning nr. 148 af 5. maj 1967 om adgang til at studere og tage eksaminer ved universiteterne.
Anordning nr. 357 af 25. juni 1940, Betingelse for optagelse (Danmarks tekniske Højskole, Københavns Tandlægehøjskole, Aarhus Tandlægehøjskole, Danmarks farmaceutiske Højskole).
Lov nr. 310 af 4. juli 1942, Husholdningsskoler m.v.
Lov nr. 311 af 4. juli 1942, Folkehøjskoler og Landbrugsskoler.
Lov nr. 226 af 3. juni 1967 om efterskoler.
Lov nr. 219 af 11. juni 1954 om ungdomsskoler og aftenskoler m.v.
Lov nr. 233 af 6. juni 1968 om fritidsundervisning.

Litteraturfortegnelse.

Agersnap, Torben, m. fl.: »Unge under videregående uddannelse«. »Økonomi og politik«, nr. 3, 1966.

Ahm, J. og P. Kirstein: »Hele uddannelsen til debat«, Gyldendal, København 1959.

Arbejdsdirektoratets publikationer.

»Bare en pige«, pjece til filmen af samme navn, Statens Filmcentral, 1964.

Beauvoir, Simon de: »Det andet køn«, Gyldendal, København 1965.

Betænkning nr. 145 afgivet af lærlingekommissionen, 1956.

Betænkning nr. 221 om uddannelsen af ikke-faglærte arbejdere, 1959.

Betænkning nr. 390 vedrørende Læreruddannelsen, 1965.

Betænkning nr. 430 vedrørende ungdomsskolen, 1966.

Bjernum, Vibeke: »Realist eller student«, Arbejdsdirektoratet, 1965.

Blomgren-Hansen, Niels: »Uddannelsesinvesteringernes rentabilitet«, »Nationaløkonomisk Tidsskrift«, 5-6. hefte, 1966.

Bruner, Jerome S: »Toward a Theory of Instruction«, Harvard University Press, 1966.

Bottger-Sørensen, Aage: »Social oprindelse og uddannelsesforløb - en undersøgelse af to studentergenerationers uddannelsesforløb«. Stenc. København 1967.

Dansk Pædagogisk Tidsskrift, 1, 1967.

»De store årgange«, Arbejdsmarkedsrådet, 1957.

»Det nye gymnasium«, Betænkning nr. 269 af 1960.

Douglas, J. W. B.: »The Home and the School«, Macgibbon & Kee, London 1966.

»Familien & samfundet«: red. af Henning Friis, Det danske Forlag, Glostrup 1964.

Frederikson, Ingrid: »Kønsroller«, Bokforlaget Prisma 1965.

Friedan, Betty: »The Feminine Mystique«, Victor Gollancz Ltd., London 1965.

Gavron, Hannah: »The Captive Wife«, Routledge & Kegan Paul, London 1966.

Gress, Elsa: »Det uopdagede køn«, Spektator, København 1964.

Hedemann, Carry: »Ind på arbejdsmarkedet«, 2. udg. Munksgård, København 1962.

Hedemann, Carry: »Pigers erhvervsvalg«, 2. udg. Munksgård, København 1962.

Holm, P. A. og E. Sauter: »Skolelovene«, Thanning & Appel, København 1890.

Holter, Harriet: »Kjønnsforskeller i skole- og arbeidsprestasjoner«, Tidsskrift for samfunnsforskning, nr. 3, 1961.

Jensen, Adolph: »Kvindestudiet ved Københavns Universitet«, Nationaløkonomisk Tidsskrift, 1901, p. 349-69.

Klöcker-Larsen, Flemming: »Lærlingeuddannelsen i Danmark«, Handelshøjskolen i København, 1962.

Kragh-Miiller, C. C: »I morgen er for sent«, Rhodos, København 1965.

»Kvinnors liv och arbete«, Studieforbundet Näringsliv och Samhälle, 1963.

Lavin, David E.: »The Prediction of Academic Performance«, Russell Sage Foundation, New York 1965.

Moberg, Eva: »Kvinnor och Människor«, Bonniers, Stockholm 1962.

Myrdal, Alva & Viola Klein: »Women's Two Roles«, Routledge & Kegan Paul, London 1962.

Nellemann, Aksel H.: »Den danske skoles historie«, Gjellerup, København 1966.

Nielsen, Jens Carl Ry: »Social oprindelse, studentereksamenskarakter og uddannelsesforløb«, Handelshøjskolen i København 1966.

»Noget for piger«, Danske kvinders Nationalråd, 1958.

»Nogle uddannelsesforløb i det danske uddannelsessystem I og II«, Danske Studerendes Fællesråd, marts 1966.

»Ord och Bild, nr. 5, 1964, Barnboksnummer.

Philip, Grethe: »Piger i erhverv«, Faglig læsning, 1960.

Planlægningsrådet for de højere uddannelser: »Beretning 1« - for tiden 1. januar-30. juni 1965.

Planlægningsrådet for de højere uddannelser: »Skitse for udbygningen af de højere uddannelser i tiden indtil 1980«, København 1967.

Skole/klasse/elevstatistik, 1964/65 og 1965/66.

Statistik og prognoser 1953-1972 for universiteterne, de højere læreanstalter, seminarier og teknika. Undervisningsministeriet, 1967.

Statistik 1965-66, Universiteterne, de højere læreanstalter, handelshøjskolerne, musikkonservatorierne, seminarierne, teknika. Undervisningsministeriet, 1966.

»Studie nr. 7 - ungdomsundersøgelsen«: Socialforskningsinstituttet. København 1966.

Statistisk Årbog div. årgange.

»The Economics of Education« ed. by E. A. G. Robinson & J. E. Vaizey, Macmillan, London 1966.

To køn - et samfund, Danmarks Radios grundbøger, 1967.

Tonåringen och framtiden, Skandias Kvinnobibliotek, nr. 3.

»Uddannelse, erhverv og helbred«: Socialforskningsinstituttet, publikation 21, København 1966.

»Undervisning og uddannelser«, Betænkning nr. 453 af 1967.

»Undervisningsvejledning for folkeskolen«, Betænkning nr. 253 af 1960.

Warming, Jens: »Danmarks Statistik«, G. E. C. Gads Forlag, København 1913.